UNIVERZA V MARIBORU
FILOZOFSKA FAKULTETA
Oddelek za sociologijo

DIPLOMSKO DELO

Špela ROBNIK

Lovrenc na Pohorju, 2009

UNIVERZA V MARIBORU
FILOZOFSKA FAKULTETA
Oddelek za sociologijo

Diplomsko delo

SVETI LOVRENC NA POHORJU

Pregled kulturnega, gospodarskega, socialnega, cerkvenega in šolskega razvoja Svetega Lovrenca na Pohorju

Mentor:
Izred. prof. dr. Andrej VOVKO

Kandidatka:
Špela ROBNIK

Lovrenc na Pohorju, 2009

ZAHVALA

Posebej se zahvaljujem mentorju dr. Andreju VOVKU za njegovo prizadevno delo, skrb, usmerjanje, svetovanje in čas, ki ga je namenil za izdelavo mojega diplomskega dela.

Rada bi se zahvalila tudi svoji družini za moralno podporo, ki mi jo je nudila ves čas mojega izobraževanja.

Hvaležna sem tudi vsem prijateljem, ki so mi vedno pomagali, me poslušali in znali svetovati.

IZJAVA

Podpisana Špela ROBNIK, rojena 29.10.1983, študentka Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, smer zgodovina in sociologija, izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom *Sveti Lovrenc na Pohorju-Pregled kulturnega, gospodarskega, socialnega, cerkvenega in šolskega razvoja Svetega Lovrenca na Pohorju* pri mentorju dr. Andreju VOVKU avtorsko delo.

V diplomskem delu so uporabljeni viri in literatura korektno navedeni; teksti niso prepisani brez navedbe avtorjev.

Špela ROBNIK

Lovrenc na Pohorju, januar 2009

POVZETEK

V diplomskem delu sem opisala kraj Lovrenc na Pohorju, ki ima že več kot 900-letno zgodovino. To je tudi moj rodni kraj, ki me je že od nekdaj zanimal, zato sem z veseljem preučila določena tematska področja, prebirala knjige in kronike.

V delu sem raziskala zgodovino, gospodarstvo, kulturo in šolstvo kraja. Ugotovila sem, da ima kraj zelo bogato kulturno in naravno dediščino, ki se je razvijala in oblikovala v vseh stoletjih razvoja. Vzporedno z opisom razmer v kraju, sem okvirno predstavila tudi razmere, ki so tisti trenutek vladale v svetu ali v Sloveniji.

Moj cilj je bil opisati kraj z vseh vidikov in področij, da bi ga bralcu ali obiskovalcu, ki bi se kot turist morda ustavil v kraju in si ogledal njegove naravne in kulturne zanimivosti, vsaj malo približala. Turizem se v kraju sicer vedno bolj razvija, še posebej zato, ker ima tranzitno vlogo, saj cesta skozenj vodi do smučišč na Rogli in do Lovrenških jezer.

Podatke in spoznanja sem zbrala na podlagi prebrane literature in virov, z ogledovanjem slik in s študijem raznih kronik. V svojem diplomskem delu sem uporabila tudi slikovno gradivo, da bi dosegla slikovitost in prikazala kakšno podobo je kraj dajal nekoč.

KLJUČNE BESEDE: Lovrenc na Pohorju, zgodovina, šolstvo, kulturna in športna društva, naravne in kulturne znamenitosti, gospodarstvo.

ABSTRACT

In my diploma paper I have described the place Lovrenc na Pohorju, which has got a 900
years old history. This is also my native place in which I have been interested for ages.
Because of that I have studied thoroughly its territories with pleasure. I have read books and chronicles. I have researched history, economy, culture and school system of the place in »delo«. I have found out that the place has really got a rich culture and a natural inheritance, which has developed and formed throughout all centuries of the development. Parallelically with description conditions in the place, I have framely introduced the conditions, which ruled that moment in the world and Slovenia.
My aim is to describe from all aspects and regions, to approach it to an unknown reader or visitor which would might be in the place as a tourist admiring its natural and cultural places of interests.
The tourism in the place has been developing even more especially because of having a transit role. The road through leads to skiing resorts on Rogla and lakes Lovrenška jezera..
I have come to all data and cognitions by reading through literature and sources, viewing pictures and studying thoroughly different chronicles.
I have enclosed some pictures to achieve the picturesqueness and to represent what kind of an image the place had once.

Key words: Lovrenc na Pohorju, history, schools, cultural and sport associations, natural and cultural sightseeing, economy.

Monika Novak, profesorica angleščine in nemščine

KAZALO VSEBINE

1. UVOD **1**

1.1 TEORETIČNA IZHODIŠČA **1**

1.2 NAMEN, CILJI in PREDPOSTAVKE **1**

1.3 METODOLOGIJA DELA **2**

2. ZGODOVINA KRAJA **4**

2.1 PREGLED POSESTI **4**

2.2 OD 11. DO 13. STOLETJA **4**

2.3 OD 13. DO 15. STOLETJA **6**

2.4 OD 15. DO 18. STOLETJA **15**

2.5 PREBIVALSTVO V LOVRENŠKIH MATIČNIH KNJIGAH 17. IN 18. STOLETJA **20**

2.5.1 LETO 1651 ..... *20*

2.5.2 LETO 1680 ..... *21*

2.5.3 LETO 1691 ..... *21*

2.5.4 LETO 1791 ..... *22*

2.6 JOŽEFINSKA DOBA **22**

2.7 SV. LOVRENC V ČASU OBEH SVETOVNIH VOJN **26**

3. ŠOLSTVO **33**

3.1 ŠOLSTVO V sv. LOVRENCU/ LOVRENCU NA POHORJU **34**

3.1.1 ŠOLA V PUŠČAVI *35*

3.1.2 ŠOLA V LOVRENCU *38*

4. KULTURNA IN ŠPORTNA DRUŠTVA **47**

4.1 GASILSKO DRUŠTVO **48**

4.2 TURISTIČNO DRUŠTVO **51**

4.3 FOLKLORNO DRUŠTVO **53**

4.4 ŠPORTNA DRUŠTVA **54**

5. KULTURNE IN NARAVNE ZNAMENITOSTI **55**

5.1 LADEJENKOVA HIŠA **56**

5.2 FARŠKA PAJŠTVA- SUŠILNICA SADJA 58
5.3 LOVRENŠKA JEZERA 60
6. GOSPODARSTVO 63
6.1 GOZDARSTVO 65
6.2 KMETIJSTVO IN ŽIVINOREJA 68
6.3 LESNA INDUSTRIJA 71
6.4 POHORSKE STEKLARNE 73
6.5 FUŽINARSTVO IN KOVINSKA INDUSTRIJA 76
6.6 VODNI MLINI 81
6.7 VODNE ŽAGE 83
6.8 RAZVOJ TURIZMA IN GOSTINSTVA 88
6.8.1 PENZION BUTTNER 88
6.8.2 HOTEL JELEN 90
6.8.3 GOSTINSTVO DANES 91
6.9 POŠTA 93
6.10 BANKA 95
7. SKLEP 96
8. LITERATURA 98

KAZALO SLIK

Slika 1: Grb kraja Lovrenc na Pohorju 3
Slika 2: Grb občine Lovrenc na Pohorju 3
Slika 3: Spodnji trg okrog leta 1900 25
Slika 4: Zgornji trg z kipom sv. Miklavža okrog leta 1900 26
Slika 5: Lovrenc po 1. svetovni vojni 28
Slika 6: Pogled na Lovrenc v 60-ih letih 32
Slika 7: Pogled na Lovrenc danes (iz »Stoletne« lipe) 32
Slika 8: Puščava; cerkev sv. Marije, šola in kapelica sv. Ane iz leta 1908 37
Slika 9: Tako izgleda šola v Puščavi danes 37
Slika 10: Osnovna šola v začetku 20. stoletja 40
Slika 11: Celotno šolsko poslopje danes 47
Slika 12: Gasilski dom 51
Slika 13: Turistično društvo 52
Slika 14: Ladejenkova domačija 58
Slika 15: Pajštva- sušilnica sadja 59
Slika 16: Eno izmed dvajsetih Lovrenških jezer 62
Slika 17: Podjetje montažnih hiš Marles 73
Slika 18: Tovarna kos in srpov pred 1. svetovno vojno 79
Slika 19: Tovarna kos in srpov danes 81
Slika 20: Penzion Buttner leta 1909 90
Slika 21: Hotel Jelen po 2. svetovni vojni 91
Slika 22: Simbolna tabla, ki oznanja 900 let Lovrenca na Pohorju 97

1. UVOD

1.1 TEORETIČNA IZHODIŠČA

Živim v Lovrencu na Pohorju, ki leži na severnem delu Pohorja. Lovrenc je kotlina, na dnu katere tečeta dva pomembna potoka, in sicer Radoljna in Slepnica. V zaselku Kurja vas stečeta v en potok, ki se kasneje na Ruti izlije v reko Dravo. Kotlino omejujejo hribi, na katerih živijo večinoma kmetje. Ti hribi so Recenjak, Kumen in Rdeči Breg. Kraj ima pomembno tranzitno lego tako pozimi kot poleti. Pozimi se skozenj vozi večina smučarjev, ki se odpravljajo na smučanje na Roglo, mnogi pa jo radi obiščejo tudi poleti.

Zgodovina in znamenitosti mojega rodnega kraja so me že od nekdaj zanimali, kot tudi kulturne in športne prireditve v kraju, ki jih tudi sama redno obiskujem in se jih udeležujem. V Lovrencu živim že od rojstva, zato že poznam del njegove zgodovine in kulturne dediščine. Kljub temu pa mi še mnoge podrobnosti ostajajo neznanka in prav te bi rada raziskala. Tako sem se odločila, da bom to znanje pridobila s pisanjem diplomskega dela.

1.2 NAMEN, CILJI in PREDPOSTAVKE

V svoji diplomski nalogi bom raziskala zgodovino Lovrenca od njegovih začetkov, prvih znanih zapisov pa vse do danes. Podrobneje bom preučila kulturno zgodovino, ki ima zelo bogato dediščino, saj v kraju stoji nekaj zelo starih stavb, ki so skozi čas služile različnim kulturnim namenom. Vzporedno z opisom dogajanja v kraju, bom poizkusila na kratko predstaviti tudi razmere, ki so v tistem času vladale v svetu ali v Sloveniji. Namen te primerjave je prikazati korelacijo in vpliv državnih ali svetovnih dogodkov, na dogajanje v kraju.

V Lovrencu delujejo tudi društva, ki se jim krajani radi pridružujemo in v njih delujemo. Za promocijo kraja skrbi turistično društvo, ki turistom in obiskovalcem ponuja informacije o kraju, prostovoljno gasilsko društvo, ki ima

dolgoletno tradicijo, športno društvo, znotraj katerega potekajo različne športne aktivnosti; nekatere samo v določenih letnih časih, druge skozi vse leto in ne nazadnje folklorno društvo in mažoretke, katerih člani so tako mlajši, kot tudi starejši krajani in nastopajo na različnih kulturnih prireditvah v kraju. Večinoma vsa društva sodelujejo in pokažejo svoje znanje na tradicionalnih Jezernikovih dnevih, ki kraju potekajo vsako poletje.

Kraj ima zelo bogato zgodovino vzgoje in izobraževanja. Razvoj šolstva v Lovrencu je potekal v povezavi s podružnično šolo v Puščavi. Prvi znani zapisi o šolstvu segajo v polovico 18. stoletja. Nekaj kronik je bilo med okupacijo uničenih, a so po spominih zapisali nove. Vedno je bila s šolstvom povezana tudi Cerkev, torej verska vzgoja. V lovrenški kotlini stojijo štiri cerkve, nekatere manjše najdemo kot podružnice na lovrenških hribih. Vse so bile skozi čas že obnovljene in so danes del bogate kulturne dediščine.

Da se je kraj lahko razvijal in tudi razvil v samostojno občino, je ogromno prispeval razvoj domačega gospodarstva, ki sega še v čas splavarjenja (»flosanja«) po reki Dravi, ki je skozi čas močno vplivala na življenje ljudi v Lovrencu.

Da bi lahko razumeli, kako se je kraj razvijal, kateri dejavniki so razvoju pripomogli in kateri ne, kako kraj deluje danes in kaj krajanom nudi, je potrebno poznati vsaj del njegove bogate zgodovine. Moj namen je opisati vsaj del celotne kulturne zgodovine kraja in njegovega delovanja danes, da bi bralcu kraj vsaj malo približala.

1.3 METODOLOGIJA DELA

Moje diplomsko delo temelji na študiju literature in virov, ki pričajo o kulturni zgodovini Lovrenca. Preučevala sem zgodovinsko in sedanje dogajanje v kraju, da bi na tak način nepoznavalcu lahko ponudila zanimive in koristne informacije o kraju.

Moje diplomsko delo je potekalo v več fazah. Po začetni opredelitvi problema in mojega namena, sem podrobneje preučila vso literaturo in vire, ki sem jih do takrat bolj ali manj le preletela. Gre za vire in literaturo, ki pričajo o zgodovini Lovrenca, monografije, zbornike, spomine, šolske in cerkvene kronike ter slikovno gradivo. Uporabila sem zgodovinske metode, metode proučevanja virov, sinteze in analize ter komparativne metode. V osnovni šoli sem zaprosila za vpogled v šolske kronike, prav tako v cerkvene.

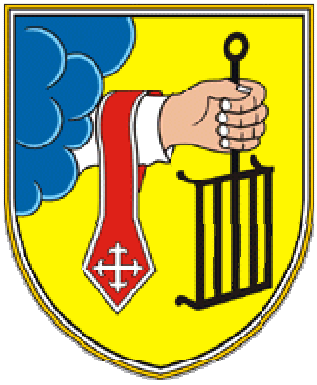

Slika 1: Grb kraja Lovrenc na Pohorju[1].
(http://www.lovrenc.si/, 17.11.2008, ob 13:00).

Slika 2: Grb občine Lovrenc na Pohorju.
(http://www.lovrenc.si/, 17.11.2008, ob 13:00).

[1] www.lovrenc.si. Na grbu kraja Lovrenca na Pohorju je upodobljena roka svetnika Lovrenca, kateri spada med najbolj slavljene svetnike v krščanstvu. Leta 258 je dal takratni cesar ujeti in obglaviti papeža Siksta II. Sikst je tolažil žalujočega diakona (duhovnika) Lovrenca in mu prerokoval, da bo tudi sam pretrpel mučeništvo, še prej pa naj ves cerkveni zaklad razdeli med reveže. Sv. Lovrenca so mučili in ga položili med razbeljene plošče, vendar je kljub temu ohranil svojo stanovitnost. Tako ga je cesar dal pražiti na ražnju do smrti. Po legendi naj bi mučenec malo pred smrtjo dejal svojemu krvniku: »Ena stran je že pečena, obrnite me in jejte.« Kot Lovrenčev smrtni dan velja 10. Avgust 258. Sv. Lovrenc je vedno upodobljen kot mlad diakon z ražnjem. Kar vidimo tudi na grbu kraja Lovrenca na Pohorju. Pri sebi pa ima tudi mošnjiček ali kruh, ki ponazarjata razdelitev cerkvenega imetja revežem (Schauber in Schindler, 1995, str. 414–415).

2. ZGODOVINA KRAJA

2.1 PREGLED POSESTI

Konec 6. stoletja so se pri prodiranju ob Dravi na zahod morali Slovenci panonskega toka ustaviti zaradi dravskega gozda, ki je na področju Selnice in Ruš rasel že od rimskih časov. Gozdna prepreka je izoblikovala tudi mejni pas med svobodno Karantanijo in obrskim vzhodom. Naravno prepreko je uspel premostiti šele Karel Veliki, ki je zavladal Slovencem na obeh straneh dravskega gozda. V času Karla Velikega sta nastali dve novi mejni črti: političnoupravna med vzhodnim in furlanskim predstojništvom pri Selnici in skoraj tisoč let trajajoča cerkvenoupravna meja med Salzburgom in Oglejem po Dravi. Leta 811 je namreč Karel Veliki določil Dravo za ločnico med salzburško nadškofijo in oglejsko patriarhijo. Ozemlje južno od reke Drave je sodilo k Ogleju, severno pa k Salzburgu. Ta delitev je nato veljala skoraj celo tisočletje, vse do leta 1751, ko je bil oglejski patriarhat ukinjen. Dravskemu gozdu kasneje niso bili kos niti Ogri, ki so v njem videli svojo mejo z Nemci. Konec 10. stoletja je nastala Podravska ali Ptujska krajina, po kobanskih vrhovih pa so se razmejevale vojvodine Koroška, Karantanska in Podravska krajina vse do srede 12. stoletja (Koropec, 1972, str:13).

2.2 OD 11. DO 13. STOLETJA

Dravska dolina, ki se razprostira med Dravogradom in Mariborom je postala pomembna v začetni dobi šentpavelskega samostana, ki je bil ustanovljen leta 1091 v Labotski dolini. Dravsko dolino so takrat obvladovali Aksinoviči do Kamnice na vzhodu, na desnem bregu pa do razvodja med Velko in Radoljno, kjer se je začela posest podravskih krajišnikov Spanheimov (Prav tam, str: 15).

Leta 1091 je grof Engelbert I. Spanheim s svojo ženo Hedviko in sinovi prvemu opatu benediktinskega samostana v Labotski dolini na Koroškem, Wecelinu, poleg posesti na Koroškem in v Furlaniji, podaril tudi posest v Dravski dolini na obeh bregovih Drave in med drugim tudi »neposeljeno pokrajino ob Radoljni«,

lovrenško pokrajino imenovano tudi Radomlje. Spanheimska darilna listina je prvi pisni dokument, povezan s področjem današnjega Lovrenca na Pohorju, ki se je sprva imenovalo Radomlje, po potoku Radoljna. Zaradi neugodnih naravnih razmer (prej omenjeni obsežni gozdovi), prvotna slovenska naselitev v Radomljah ni ustvarila večje naselbine; naselitev je bila zelo redka. V prvem šentpavelskem urbarju iz leta 1290 niti ne zasledimo župana, ki je sicer reden pojav na vseh ostalih šentpavelskih obdravskih posestih (Koropec, 1985, str: 68). Spomin na pusto in z gozdom poraščeno pokrajino se je ohranil še zelo dolgo, kljub temu da so v času srednjeveške kolonizacije to področje gosto poselili. Sv. Lovrenc v Puščavi so leta 1863 na zahtevo lovrenških tržanov preimenovali v Šentlovrenc ob Koroški Železnici, leta 1895 v Šentlovrenc nad Mariborom, po prvi svetovni vojni pa v Šentlovrenc na Pohorju. Šele leta 1937 je dobil naziv Sv. Lovrenc na Pohorju (Melik, 1957, str: 89).

Konec 10. stoletja se je na vzhodni strani gozda izoblikovala Podravska marka, ki se je leta 1147 združila s Karantansko in skupaj sta se razširili vse do Vrat pri Dravogradu, s čimer so prešle Radomlje na ozemlje kasnejše vojvodine Štajerske. Med Rušami in Breznom več stoletij ni bilo dobre cestne povezave, kar se še danes pozna v dialektološki razmejitvi med koroškimi in štajerskimi govori. Meja med njimi se je vzpostavila na južni strani Drave, na območju Činžata, torej spada lovrenško narečje v koroško narečno bazo (Kraft, 1935, str: 112-122).

Radomlje so leta 1091 prešle v last šentpavelskega samostana in takrat se je začelo obdobje pospešene naselitve in agrarizacije dotlej pustega področja. Radomlje so bile površinsko sklenjeno področje, ki so omogočale nadaljnja ozemeljska širjenja šentpavelskega samostana v Dravski dolini. Prvi benediktinci so v Radomljah organizirali samostansko izpostavo, ki je bila upravno središče šentpavelskih štajerskih posesti do prve polovice 13. stoletja, nato so upravo, zaradi ugodnejše prometne lege, prenesli na sosednjo Falo. V 12. stoletju so v lovrenškem podolju zgradili cerkev, ki je bila prvič z imenom patrona (zavetnika), sv. Lovrenca, omenjena v listini iz leta 1191 (Kos, Gradivo V., 1911, št: 796).

Kasneje kot cerkev je nastala naselbina, današnji lovrenški trg, ki je dobil ime po cerkvenem patronu. Trške pravice je Lovrenc dobil leta 1222. Področje trga je obdajala širša kmečka okolica v obliki manjših in nestrjenih zaselkov, samotnih kmetij, gozdov in obdelanih jas (Zgonik, 1976, str: 62–64).

2.3 OD 13. DO 15. STOLETJA

Šentpavelska lovrenška posest je bila omejena s potokoma Velko na zahodni in Lobničico na vzhodni strani, ter Dravo na severni in obronki Pohorja na južni strani. Večina imen zaselkov, ki jih najdemo v Lovrencu še danes, izhaja že iz prvega šentpavelskega urbarja, iz leta 1290, ki je v lovrenški pokrajini popisal 14 podložniških zaselkov s 165 družinami ter 132 celih, 13 polovičnih in 4 četrtinske kmetije, 21 domcev in 15 mlinov. V 13. stoletju je začela kolonizacija pešati, o čemer priča pripis, da je takrat na Lovrenškem opustelo čez 32 kmetij. V 14. stoletju so se zaradi omejenih možnosti kmetijske obdelave, lovrenške podložniške družine na kmetijah združevale v tovarišije. V urbarju iz leta 1372 najdemo popisanih 52 tovarišij, od katerih jih je pet štelo po tri, ostale pa po dve družini. Števila prebivalstva in posesti iz prvih dveh urbarjev urbar iz 15. stoletja ne dohiteva več (Mravljak, 1936, str: 126 in Koropec, 1972, str: 95).

Leta 1247 je dobil šentpavelski samostan od gospodov vuzeniške gospoščine, Trušenjskih, v zastavo področje zahodno od Velke, vendar ga še dolgo ni vključil v ostalo urbarialno posest. Do leta 1378 ga je celo prepuščal vuzeniški gospoščini v fevd, ter mu dal ustrezno ime, Lehen (Lamprecht, 1961, str: 118). Na osnovi šentpavelskih pridobitev med koncem 12. stoletja in sredino 13. stoletja postane Lovrenško področje cerkvena, teritorialna in pravosodna enota. Prva pomembna pridobitev šentpavelskega samostana na lovrenški posesti je pred letom 1191 osamosvojitev župnije, v kateri so imeli šentpavelski opati pred letom 1257 pridržane tudi arhidiakonske pravice. Leta 1222 je avstrijski in štajerski vojvoda Leopold VI. Babenberžan pri Sv. Lovrencu dovolil tedenski sejem, kjer so samostanski podložniki med seboj lahko trgovali, niso pa smeli pobirati mitnine in stojnine, da ne bi iz tega razloga trpeli interesi vojvodovih uradov v Mariboru. Čeprav je bila pravica do tedenskega sejma omejena, je bil to vseeno zadosten

razlog, da se je nadalje Sv. Lovrenc obravnaval kot trško naselje. V listini koroškega vojvode Bernharda iz leta 1255 so se prebivalci Sv. Lovrenca že imenovali tržani (Kos, Gradivo V., 1911, št: 349).

Prvotno jedro naselbine je bil današnji Gornji trg. To jedro se je sčasoma razširilo na področje Spodnjega trga, kjer je leta 1381 Nikolaj Rotenperger z Rdečega brega pri kapeli sv. Križa ustanovil beneficij[2]. V bližini jedra Sv. Lovrenca takrat ni bilo primernih prometnih povezav, kar je tudi vzrok za relativno majhno število v trgu živečih družin (leta 1482 le 40 družin). V 13. stoletju je že obstajala pomembna prometna pot Fala–Jodl–Puščava–Kurja vas–Lehen–Podvelka, ki je potekala v relativni bližini Sv. Lovrenca, vendar je bila vseeno preveč oddaljena od središča, da bi jo lahko Sv. Lovrenc dodobra izkoristil. Razmah obrti in trgovine v Lovrencu sodita v čas 19. stoletja, že prej pa je naselje postalo trgovsko in urbano središče (Koropec, 1972, str: 95, Lamprecht, 1961, str: 117).

Listina Leopolda VI. iz leta 1222 je zadevala tudi sodni položaj Lovrenškega. Na ozemlju med Velko in Lobničico je imel šentpavelski samostan pridržano omejeno pravico do krvnega sodstva. Samostanski sodnik je smel med obema potokoma sam voditi sodno preiskavo, izreči smrtno kazen ter odvzeti obtožencu premoženje, nato pa je moral obtoženca izročiti deželskemu sodniku onkraj Lobničice, ki pa je odločal o izvršitvi smrtne obsodbe (Vatovec, 1931, str: 89–95).

V spor s Št. Pavlom glede sodstva sta prišla Henrik I. Rogaški in kasneje, po očetovi smrti, še njegov sin Henrik II. Rogaški, vendar je moral leta 1269 odnehati. Lovrenški sodni teritorij, na katerem si je Št. Pavel izboril takrat še omejeno visoko sodno oblast, je omenjen v listini iz leta 1254 z izrazom »provincia«. Sedež sodišča je bil na falski upravni postojanki, nadzor nad sodstvom pa je imel tamkajšnji upravnik. Konec 15. stoletja je samostan v lovrenški in ruški župniji uveljavil popolno sodno oblast. Vislice so stale na neodkopani rimski gomili ob vhodu v dolino Lobnice (Schroll, 1876, št:86, 118).

[2] Lat.: dobro delo, v srednjem veku je bila to označite za zemljišča, ki jih je zemljiški gospod podelil prejemniku v izkoriščanje, ta pa mu je zameno moral služiti ali dajati dajatve. Tako bi lahko rekli, da beneficij pomeni prvotno obliko fevdalne posesti.

V 13. stoletju je Lovrenško sosedo, gospoščino Vuzenico, imela v lasti plemiška družina Trušenjskih. Vazalno razmerje Trušenjskih do Št. Pavla je bilo teoretično. Rodbina Vuzeniško-Trušenjskih je izumrla leta 1374. Po njihovem izumrtju novi gospodje na Vuzeniškem postanejo Št. Pavlu sovražni Celjani, ki so vladali do leta 1446. Šentpavelski samostan je Lehen sprva prepustil Celjanom, leta 1378 pa ga je odkupil nazaj in tako je postal Lehen vključen v urbarialno posest in je imel znotraj lovrenškega urada lasten urbar (Koropec, 1972, str: 77).

Neugodna prometna lega in oddaljenost Sv. Lovrenca od ostalih samostanskih posesti sta Št. Pavel prisilili, da je v 13. stoletju prenesel sedež uprave štajerskih posesti na Falo. Lega falskega dvora je omogočala obvladovanje in pospeševanje prometa v Dravski dolini. Pomembno vlogo do prebitja Dravskega gozda s kraljevsko cesto konec 13. stoletja je imel falski brod, ki je usmerjal promet od Selnice na cesto Fala–Podvelka. Prvotni falski grad so najverjetneje leta 1259 porušili Madžari. Ponovno je bil falski dvor uničen leta 1407, ko ga je razdejal celjski oskrbnik Oto Pergauer. Poleg gradu je požgal še brod, upravni dom v Sv. Lovrencu s cerkvijo in trgom ter urad v Rušah (Schroll, 1876, št: 457).

Graščina na Fali je bila za šentpavelski samostan predvsem gospodarskega pomena. Upravniki so izhajali pretežno iz vrst nižjega plemstva, njihove glavne naloge pa so bile vodenje gospodarstva, sojenje podložnikom in pobiranje dajatev. Večino obveznosti do šentpavelskega samostana so lovrenški podložniki poravnali v denarju. Tedenski sejem na lovrenškem trgu in ne prevelika oddaljenost od Maribora sta veliko pripomogla k vpeljavi kmečkega sloja v denarno gospodarstvo. Šentpavelski samostan je izkoriščal tudi les z lovrenškega Pohorja. Lovrenški kmet je bil obremenjen tudi s tlako, ki jo je opat občasno naročil preko falskega upravnika. Poleg samostanskih posesti so bila na Lovrenškem tudi posestva nižjih plemičev Rotenpergerjev, ki so se iz podložniškega kmečkega sloja dvignili v zvezi s službovanjem na področju uprave šentpavelskih posesti. Ohranjena je oporoka Nikolaja Rotenpergerja, v kateri je vse svoje imetje zapustil šentpavelskemu samostanu v lovrenški župniji. K njegovi zapuščini je spadal, poleg denarja, dvor na Rdečem bregu, mlin na

Činžatu, mlin in kamnolom ob Slepnici, sirnica in mlin ob Radolnji, več posesti in njiv (Koropec, 1972, str: 108–109).

Donosno mesto župnika v lovrenški župniji je šentpavelski samostan prepuščal po navadi odstavljenim opatom ali zaslužnim menihom. Domovali so v opatovem stanovanjskem kompleksu, v bližini cerkve sv. Lovrenca. Župnijsko stavbo in cerkev je obdajal obrambni zid s strelnimi linami in okopi. Njegova obrambna funkcija je imela velik pomen v času turških vpadov v okolico falske graščine (1476, 1477, 1480, 1489, 1532). V falskem urbarju iz leta 1638 je zabeleženo, da je bilo lovrenško župnišče upravno svobodno v polmeru enega puškinega strela. V tem okrožju je lahko župnik skupaj s trškim sodnikom kaznoval manjše prekrške. K pravicam in dohodkom lovrenških župnikov je spadalo tudi gospostvo nad trgom. Lovrenčani so imeli določeno stopnjo samostojnosti in avtonomije, čeprav je bila, zaradi vmešavanja šentpavelskega opata in upravnika na Fali v volitve in pristojnosti lovrenškega sodnika, zelo omejena. Odnosi med lovrenškim trgom in upravo na Fali so se izredno zaostrili leta 1589, ko je opat Vincenc Lechner dal celotno falsko gospoščino prepisati na brata Nikolaja. Lovrenški tržani so takrat pisno opozorili opata na svoje stare trške privilegije. Kljub vsemu jih je falski upravnik obravnaval kot navadne podložnike in še naprej posegal v nižjo sodno oblast trškega sodnika. Novi šentpavelski opat Hieronim Marchstaller uprave ni več prepuščal svetnim upravnikom, ampak samostanskemu prefektu. Falski upravnik je moral v lovrenški provinci vzdrževati 4 konjenike. Tako so se odnosi med samostanom in lovrenškim trgom izboljšali (Mravljak, 1936, str: 129).

Reka Drava je bila meja med Oglejem in Salzburgom od leta 811 do 1751, ko je bil oglejski patriarhat ukinjen in tako je tudi meja prenehala veljati. Na ozemlju oglejskega patriarhata sta takrat nastali dve nadškofiji s sedežema v Gorici (Gorizia) in v Vidmu (Udine). Z jožefinsko regulacijo škofijskih meja je lovrenško območje prešlo pod sekovsko (graško) škofijo. Cerkveni teritorij oglejskega patriarhata in salzburške nadškofije je bil izredno velik, zato ga je bilo tudi težko upravljati. Prav iz tega razloga so njuni ozemlji razdelili na

arhidiakonate, na čelu katerih so bili arhidiakoni[3] kot nekakšni vmesni člani med ordinarijem in duhovščino. Arhidiakoni so skrbeli za versko življenje in cerkveni red, hkrati so bili tudi župniki. Župnije v Dravski dolini, ki so sodile k oglejskemu patriarhatu, so pripadale dvema arhidiakonatoma; savinjskemu in koroškemu. Za župnije severno od Drave pa je salzburška nadškofija ustanovila dva arhidiakonata, ki sta drug na drugega mejila na potoku Črmenica pri Ožbaltu ob Dravi, kjer je tekla tudi meja med mariborskim in marenberškim deželskim sodiščem (Mlinarič, 1987, str: 7–9).

Najmanjša cerkvenoupravna enota je bila župnija. Proti koncu 9. stoletja je bila župnijska mreža uničena. Po zavrnitvi Madžarov so jo po letu 955 ponovno pričeli vzpostavljati nadškofje in patriarhi. Do dokončne ponovne vzpostavitve župnijske mreže na ozemlju severno od Drave je prišlo že na začetku 12. stoletja, južno od Drave pa je ta razvoj potekal nekoliko počasneje. Župnije so se imenovale tudi pražupnije in so po navadi imele zelo velik teritorij (Kos, 1955, str: 159–164).

Lovrenško župnijsko ozemlje se je izločilo iz ozemlja hoške pražupnije in je najprej mejilo na hoško, konjiško in šmartinsko župnijo. Hoška pražupnija je obsegala velik teritorij od potoka Velke pri Podvelki pa do gradu Borl ob Dravi. Del južne meje lovrenške župnije se je dotikal ozemlja konjiške pražupnije, na zahodu pa je lovrenška župnija mejila na šmartinsko pražupnijo. Iz šmartinske župnije se je že v srednjem veku izločila vrsta župnij, med njimi tudi vuzeniška. S tem je lovrenška župnija na zahodu začela mejiti na vuzeniško (Kovačič, 1928, str: 9–10).

Velikemu delu Dravske doline je tako v gospodarskem kot kulturnem in cerkvenem pogledu svoj zgodovinski pečat vtisnila benediktinska opatija iz Št. Pavla v Labotski dolini na Koroškem, saj je ob svoji ustanovitvi leta 1091, prejela posest na obeh bregovih Drave. Grof Engelbert I. Spanheimski ji je namreč podaril nekatera ozemlja na Koroškem, v Furlaniji in neposeljeno pokrajino ob Radoljni, kjer naj bi nekaj samostanskih bratov živelo redovno življenje. S tem

[3] Gr.: nadzornik nižje duhovščine, v času od 11. do 13. stoletja je bil na zahodu to najvišji cerkveni položaj. Danes je arhidiakon v katoliški Cerkvi le častni naslov.

darilom je bil položen temelj posesti šentpavelskih menihov v Dravski dolini in okoli te zasnove se je z leti večala samostanska posest, večal pa se je tudi vpliv Št. Pavla v velikem delu Dravske doline in tudi v Svetem Lovrencu. Samostan je na tem ozemlju izoblikoval svoja gospodarska in cerkvena središča, med katerimi je bil grad Fala njegovo najpomembnejše gospodarsko središče. Grad je postal tudi sedež deželskega sodišča za zelo velik teritorij od potoka Velke pa do potoka Lobničice pri Rušah. Cerkev sv. Lovrenca je postala njegovo najpomembnejše cerkveno središče, sedež župnije, za katero je bil ustanovljen poseben arhidiakonat, ki ga je upravljal šentpavelski opat sam (Koropec, 1972, str: 77–82).

Pomembno je vprašanje ali je kapela sv. Lovrenca stala že pred letom 1091, torej pred darovanjem posesti grofa Spanheima. Papež Urban II. je leta 1099 izdal listino, s katero je menihom potrdil vse posesti, ki so jih tedaj imeli in tudi tiste, ki bi si jih v bodoče še pridobili, pri čemer pa ni omenjal cerkva in kapel. Leta 1184 je papež Lucij III. izdal bulo, s katero je sprejel samostan in njegove menihe v svoje varstvo. Ta listina navaja tudi posesti in kulturne prostore, med drugim tudi cerkev ob Radoljni. V tem dokumentu se tako prvič omenja lovrenška cerkev, vendar še brez patrocinija[4]. Razvidno pa je tudi, da so omenjene cerkve bile v lasti šentpavelskih menihov. Iz bule papeža Celestina III, izdane leta 1196, nedvomno izhaja, da je tedaj lovrenška cerkev že bila župnijska, saj papež opatu Ulriku potrjuje pravico do cerkve ob Radoljni ter do bližnjega gozda in naselij, skupaj s pripadajočimi desetinami. Prav desetine pa so dokaz, da je bil v cerkvi nastanjen stalni duhovnik, ki ga je desetina tudi preživljala (Mlinarič, 1990, str: 40–41).

Zanimiva je listina oglejskega patriarha Gotfrida, izdana v Ogleju leta 1191, s katero je patriarh Št. Pavlu podelil in potrdil kapelo sv. Lavrencija ob Radoljni. Ta kapela je bila postavljena na samostanski zemlji in je sodila pod patriarhovo jurisdikcijo. Patriarh je menihom podelil in potrdil pravice nad kapelo skupaj z desetinami in z vsemi pravicami, ki jih je sam imel nad njo. Iz listine je moč razbrati, da je lovrenška cerkev tedaj bila farna, pomemben pa je tudi podatek, da se v njej prvič omenja cerkveni patrocinij (Kos, Gradivo IV., str: 394–395).

[4] Lat.: zaščitništvo in praznik cerkvenega zavetnika.

Iz te formulacije so nekateri sklepali, da je bila lovrenška cerkev šele tedaj priključena šentpavelskemu samostanu, vendar ni nujno, da bi cerkev stala že pred prihodom šentpavelskih menihov. Prav tako si je težko zamisliti, da bi v tako neobljudeni pokrajini že tako zgodaj stal kulturni objekt (Kos, gradivo V, št: 230, str: 123–124).

Kmalu je med šentpavelskimi menihi in hoškimi župniki prišlo do spora zaradi lovrenške cerkve. Ta je namreč stala na ozemlju hoške pražupnije. Hoški župnik se je čutil prikrajšanega za svoje pravice in dohodke, saj je desetino takrat vedno dobival lovrenški vikar. Spor se je vnel tudi zaradi župnijskih meja, ki jih je bilo treba natanko določiti. Hoški župniki so se zato nekajkrat pritožili na oglejski patriarhat. Do razsodbe je prišlo po daljših razpravah. Poslej je moral šentpavelski samostan hoški župniji prepustiti toliko posesti v kraju Bezeni pri Rušah, da je z njimi prejemala na leto po eno marko dohodkov, samostan pa je dobil pravico do cerkve sv. Lovrenca z njenimi župnijskimi mejami in z vsem pripadajočim od potoka Lobnice do potoka Velke. S to razsodbo je bila dokončno šentpavelskemu samostanu dodeljena pravica do lovrenške cerkve in določena župnijska meja (Prav tam).

Šentpavelski opatje pa niso bili le pravi župniki lovrenške župnije, ampak so nad njo imeli tudi pravice arhidiakona, torej višje cerkvene pravice. Opatje so torej bili nekakšen vezni člen med svojimi vikarji pri lovrenški cerkvi in Oglejem. Lovrenški župnijski teritorij je bil izvzet iz območja savinjskega arhidiakonata, ki je segal od Drave, pa do Save. Leta 1214 so bile določene meje lovrenške župnije. Ta je na vzhodu segala do potoka Lobnice, na zahodu pa do Velke. S tem je hoška pražupnija izgubila na račun šentpavelskega samostana velik del svojega župnijskega teritorija, hkrati pa je za mejaša dobila močnega cerkvenega gospoda, ki je imel nad svojo župnijo arhidiakonatske pravice. Kasneje je lovrenška župnija na vzhodni strani dobila novega mejaša, in sicer ruško župnijo s sedežem pri Marijini cerkvi (Mlinarič, Cerar, Curk, 1989, str: 12–13).

Lovrenška župnija ja torej na zahodu mejila na šmartinsko pražupnijo. Župnijske meje pa so se ujemale tudi z mejami gospoščine Fala, ki je na zahodu mejila na

vuzeniško gospoščino. Iz tega vzroka je za lovrenško župnijo pomembna tudi pogodba o razmejitvi posesti med samostanom in Vuzeniškimi gospodi. Leta 1254 se je opat Liutold v Lovrencu pogodil o razmejitvi šentpavelskih in vuzeniških posesti v Sv. Lovrencu z dvema gospodoma Vuzeniškima. Opat in konvent sta zatrjevala, da poteka meja z vrha Pohorja tako, kakor tečejo potoki, torej od Lovrenškega jezera do potoka Radoljne. Meja je torej potekala med Velko in Radoljno, kar potrjujejo tudi zapisi v urbarju iz leta 1638. Znotraj meja falske gospoščine in lovrenške župnije je bila vrsta naselij, ki jih poznamo iz najstarejših šentpavelskih urbarjev iz 13. in 14. stoletja. Imena nekaterih krajev se do danes niso ohranila, saj so se naselja združila s sosednjimi pod istim imenom. O župnijski cerkvi sv. Lovrenca izvemo natančnejše podatke šele iz vizitacijskega zapisnika opata Marchsstallerja iz leta 1617. Takrat tudi omenja podružnične cerkve: sv. Križa v lovrenškem trgu, sv. Radegunde pri Lovrencu in kapelo sv. Mihaela na župnijskem pokopališču. Vsekakor je v srednjem veku že stala cerkev sv. Križa, ki se omenja že leta 1381, ko je Nikolaj Rotteperger napravil mašno ustanovo pri tej cerkvi in ji v zameno podelil vrsto posesti (mlin na Činžatu, sirnico, mlin ob Radoljni, vse svoje njive in še nekaj manjših nepremičnin) (Schroll, 1891, str: 73–82).

Župnijska cerkev in njene podružnice so imele nekaj nepremičnin in letnih dohodkov, s katerimi so upravljali cerkveni ključarji in so bili namenjeni za vzdrževanje cerkvenih poslopij in nabavo opreme. Največ nepremičnin je imela župnijska cerkev. Poleg nje sta stala župnišče z gospodarskimi poslopji in opatova palača. Ti poslopji sta bili zgrajeni na posebnem zemljišču, ki se je raztezalo tako daleč, kakor je segal en streljaj in je na njem opat ali krajevni župnik imel sodne in druge pravice. Vikarji so lahko koristili tudi posest, ki je bila ob Radoljni, na trgu in dohodke od kajžarjev. Prav tako so imeli pravico pobirati činž in terjati tlako od podložnikov. Vse druge pravice od podložnikov je imela falska gospoščina. O lovrenških župnikih iz srednjega veka vemo bolj malo. Bili so iz vrst svetne duhovščine ali iz vrst redovnikov šentpavelskega samostana ali pa nekdanji opati. Prvi znani lovrenški župnik je bil Herman, ki ga omenja dokument iz leta 1283 in je bil član šentpavelskega konventa (Prav tam, str: 84–85).

Grof Engelbert je torej svoje posesti v Sv. Lovrencu podaril samostanu z namenom, da bi tam živelo nekaj menihov redovno življenje. S tem naj bi bil utemeljen nov benediktinski samostan v kraju, kar pa ni popolnoma res. V Sv. Lovrencu je namreč živelo nekaj menihov, ki so opravljali le dušnopastirsko službo kot vikarji in duhovni pomočniki. Kasneje se je to število menihov še zmanjšalo, morda celo na enega samega. V 15. stoletju najdemo v Sv. Lovrencu kot župnika dva opata, ki ju je samostan oskrboval od dohodkov te župnije. V urbarju iz leta 1638 je zapisano, da je pri župnišču stalo nadstropno poslopje kot sedež starih resigniranih opatov in zaslužnih konventualov šentpavelskega samostana. Ta stavba se v nekaterih dokumentih omeja kar z besedno zvezo »grad obdan z jarkom« ali pa »opatova palača« (Prav tam, 1891, str: 75).

Konec 14. stoletja je postal lovrenški župnik nekdanji šentpavelski opat Herman, ki ga je salzburški nadškof Gregorij zaradi njegovega posvetnega življenja in slabega vodenja gospodarstva odstavil. Nasledil ga je Janez Hochtl, ki je bil najprej župnik, potem pa je bil izvoljen za šentpavelskega opata. Dravska dolina in šentpavelske posesti, s tem pa tudi lovrenška župnija, so v 15. in 16. stoletju doživele mnogo nesreč. Opat Ulrik III. in njegov naslednik Ulrik IV. sta imela pogoste boje s sosedi s Koroškega, Štajerskega in z oskrbniki z marenberškega gradu. Oton Pergauer s Štajerskega je v začetku 15. stoletja pustošil po Dravski dolini in uničil falski grad in brod, zavzel in požgal je lovrenški trg skupaj s cerkvijo in s samostanskim upravnim poslopjem (Prav tam, str: 75).

2.4 OD 15. DO 18. STOLETJA

Čas opata Janeza II. (druga polovica 15. stoletja) je zaznamovan s turškimi vdori[5] in pustošenji. Turki so samostanu prizadejali ogromno škode. V letu 1476 so vdrli v Labotsko dolino, se utaborili pri Št. Pavlu, ga nato požgali, samostana pa vseeno niso uspeli zavzeti. Ob svojem umiku proti Mariboru, so Turki spotoma požgali in uničevali posesti šentpavelskega samostana v Dravski dolini. Turške vpade ponovno zasledimo leta 1494. Hudo opustošena posestva so Turki pustili za sabo tudi v letu 1532, ko so oplenili avguštinski samostan na Muti in razdejali cerkev sv. Jurija na Remšniku in cerkev v Breznu. Dravsko dolino je prizadel tudi kmečki upor leta 1515 in samostan je tudi takrat utrpel škodo (Grafenauer, 1962, str: 126).

Novo versko gibanje, ki se je imenovalo protestantizem[6], je imelo nekaj uspeha tudi v Dravski dolini. Vpliv luteranstva je bilo zaznati pri marenberških dominikankah, dravograjski kanoniki pa so se popolnoma pridružili novemu gibanju. Zaradi širjenja protestantizma sta svetna in cerkvena oblast sestavili cerkveno-državno komisijo in jo leta 1528 poslali v habsburške dedne dežele. Pred omenjeno komisijo so se v Mariboru znašli tudi predstavniki lovrenške župnije in trga, vendar je komisija ugotovila, da se vsi držijo stare vere in pri njih ni zaznati sledov luteranstva. Vpliv novih gibanj je bilo v Lovrencu zaznati bolj v drugi polovici 16. stoletja. Vplivi so prihajali tako iz Dravograda, kakor tudi iz Maribora, kjer se je konec stoletja pričela organizirati protestantska verska skupnost, ki je imela svoje središče na betnavskem gradu. Oblasti so povsod ustanavljale protireformacijske komisije, ki so potovale po deželah in tako počasi,

[5] Turški vpadi so na našem področju potekali med 14. in 16. stoletjem. V približno 200 letih so Turki večkrat vdrli in pustošili po habsburških deželah. Njihovi vpadi so bili sprva roparskega značaja, kasneje so postajali vedno bolj agresivni. Požigali so celotne vasi, pobijali ljudi, močne in zdrave fante ter može so vozili v suženjstvo in za janičarje; elitne vojaške enote in telesne straže sultanov. Najbolj na udaru so bili območje današnjega Kočevja, Kras in Bela krajina. Konec 16. stoletja so združene hrvaške in avstrijske enote Turke dokončno porazile, vendar pa je strah pred njihovimi vpadi še mnogo let ostal zakoreninjen med ljudmi.

[6] Reformacija ja bilo gibanje v rimskokatoliški Cerkvi v 16. stoletju, ki se je končalo z ustanovitvijo reformiranih ali protestantskih Cerkva. To je bilo gibanje za reformo naukov in obredja v rimskokatoliški Cerkvi. Nezadovoljstvo se je pojavljalo predvsem zaradi posvetnega življenja papežev, njihovih pretiranih finančnih zahtev in politične vloge v Italiji. Za začetek reformacije se pogosto šteje leto 1517, ko je nemški teolog Martin Luter objavil protest proti pokvarjenosti papeštva in rimskokatoliške Cerkve. Večina reformacijskih gibanj je poudarjala vrnitev k prvotni preprostosti Cerkve. Beseda protestantizem tako izhaja iz protestov.

vendar vztrajno, dušile delovanje protestantov in proticerkvenih gibanj (Orožen, 1875, str: 354).

V drugi polovici 16. stoletja najdemo v Sv. Lovrencu kot župnika še enega odstavljenega opata, in sicer Andreja Schafferja. Tudi on je v veliki meri živel posvetno življenje in ni dobro vodil gospodarstva, zato je bil odstavljen. Ob smrti je bil pokopan pred vrata lovrenške cerkve, vendar njegovega groba v znak sramote in ponižanja niso z ničemer označili. Kasneje se kot župnik omenja Doming Bernard, konec stoletja pa Jurij Waldner, član šentpavelskega konventa. Prvi znani lovrenški župnik iz 17. stoletja pa je Lenart Furlanič, ki je nekaj časa služboval tudi v selniški župniji, kar pa je bilo po Tridentinskem koncilu prepovedano, zato mu je opat Hieronim ob vizitaciji lovrenške župnije župnijo odvzel in jo izročil župniku Gregorju Dracogni (Schroll, 1891, str: 7, 32, 81, 82, Orožen, 1875, str: 405).

V drugi polovici 16. stoletja so bile razmere tako na duhovnem kot tudi na gospodarskem področju v šentpavelskem samostanu zelo neurejene. Veliko število opatov je bilo nagnjenih k posvetnemu življenju, v posestih in dohodkih samostana so videli svojo lastnino in so zapravljali njegovo premoženje za svoje lastne potrebe. Za redovno disciplino je skrbel opat Vincenc Lechner, ki je tudi sicer marsikaj naredil za samostan in je zato užival v deželi precej velik ugled. Žal pa je bil nagnjen k nepotizmu in je zaradi tega samostanu naredil precej škode. Brez dovoljenja deželnega kneza in soglasja svojih menihov je svojemu bratu in njegovi družini zapustil falsko gospoščino, s čimer je samostan močno oškodoval. Neurejene razmere v samostanu in na falski graščini so se nujno odražale tudi v lovrenški župniji (Schroll,1891, str: 7–8).

Z nastopom zelo sposobnega opata Hieronima so se razmere v šentpavelskem samostanu močno spremenile, tako v duhovnem, kakor tudi v gospodarskem pomenu. V času volitev za opata je bilo v samostanu le osem menihov. Samostan bil je zadolžen, mnogo posesti, med njimi tudi falska gospoščina, je bilo v tujih rokah in razmere na župnijah so bile zelo slabe. Opat Hieronim je za samostan pridobil vrsto nadarjenih mladih ljudi in jih dal tudi temeljito izobraziti. Nekaj

svojih sobratov je poslal tudi na Falo, kjer so imeli nekaj let hišni študij za mlade redovnike in so se tako pripravljali za študij pri jezuitih. Hieronim si je prav tako prizadeval za ponovno naselitev nekaj konventualov v Sv. Lovrencu in obnovo nekdanje »opatove palače«, kar mu v Lovrencu žal ni uspelo, mu je pa uspelo na Fali (Prav tam, str: 11–16, 29–31, 101–102).

Hieronim si je za cilj postavil tudi ureditev razmer v samostanu pridruženih župnijah in je v ta namen na Štajerskem opravil dve vzitaciji, in sicer v letih 1617 in 1626. Ohranjena sta oba vizitacijska zapisnika, ki dajeta temeljit vpogled v stanje cerkva in opreme ter cerkvene prakse, kakor tudi ostalega stanja gospodarstva v župnijah. Zapisnika sta zelo obširna, zato bom na tem mestu omenila le najpomembnejše dele vsebine. Vizitacijski zapisnik najprej podaja izčrpen opis stanja lovrenške župnijske cerkve in opatova naročila za posamezne izboljšave v njej. Cerkev in glavni oltar v njej sta bila posvečena sv. Lovrencu in praznik posvetitve cerkve so obhajali na nedeljo po prazniku sv. Lovrenca. Cerkev je bila v tem času zelo prostorna, vendar je komisija ugotovila, da je prostor premalo opremljen, da je treba pobeliti stene, povečati okna, zravnati tla pred vhodom v cerkev, postaviti kropilnik in v njem vsako nedeljo zamenjati blagoslovljeno vodo. Opat je prepovedal v cerkvi shranjevati zaboje, posodo in druge reči za svetno rabo (Prav tam, str: 82–83).

V času obiska vizitacijskih komisij je bilo v kraju v navadi, da so otroci pri krstu imeli tri botre. Opat je naročil, da naj imajo otroci le enega ali dva botra prave rimskokatoliške vere, ki so stari nad 14 let in so že prejeli zakrament svete birme. Zahteval je tudi krstno knjigo, v katero so zapisovali ime in priimek krščenca, leto, mesec in dan njegovega rojstva, ime in priimek očeta in matere ter botrov. Opat je krščevanje na drugih krajih, razen v cerkvi, prepovedal. Le v nujnih primerih so lahko krstili otroka kjerkoli. Zahteval je tudi, da starši dajejo otrokom le svetniška imena. Glede poroke je zahteval, da jo je treba skleniti pred župnikom ali njegovim duhovnim pomočnikom in pričami, pri čemer se mora upoštevati, da zanjo ne sme biti kakega zadržka in da morata ženin in nevesta v zakon vstopiti prostovoljno. Poroko so morali vpisati v poročno knjigo. Ob pogrebu je moral biti duhovnik pravilno oblečen, ljudje so morali hoditi v sprevodu, nositi križ, svetilke

in blagoslovljeno vodo. Prepovedal je, da bi na pokopališču pokopavali ljudi, ki niso bili rimskokatoliške vere. Zanje je odredil pokop izven pokopališkega obzidja na posebnem ograjenem prostoru. Sredi pokopališča je zahteval postaviti križ, odstraniti pa napravo, h kateri so za kazen privezovali prešuštnike. S pokopališča so morali pospraviti preperele kosti, ki so ležale vsepovsod in jih pokopati v posebno jamo. (Prav tam, str: 83–85).

V Sv. Lovrencu je obstajalo živahno versko življenje, o čemer pričajo bratovščine, ki so tedaj bile tri: Marijina, sv. Boštjana, zavetnika pred kužnimi boleznimi in sv. Erharda, zavetnika revežev. Župnišče je bilo v tem času še leseno in opat je naročil, naj ga popravijo, prav tako vsa pripadajoča gospodarska poslopja. Po opravljeni vizitaciji je Hieronim o stanju v lovrenški župniji obvestil oglejskega patriarha. Leta 1626 je vizitacijski obisk ponovil in ugotovil, da se je stanje precej izboljšalo, da so poslušali njegove zahteve in jih v večini že tudi izpolnili. Opat je tudi pohvalil delo in prizadevanje župnika Gregorja Dracogne (Prav tam).

Pod opatom Hieronimom (1616–1638) je bila na ozemlju lovrenške župnije zgrajena tudi cerkev Matere božje v Puščavi. Tako je župnija dobila četrto podružnično cerkev, v tem času tudi najimenitnejšo. Gradnjo cerkve je vodil Engelbert Storch, ki je bil oskrbnik na falskem gradu. Po pričevanju nekaterih poročil naj bi že pred letom 1628 v lovrenški župniji in ob potoku Radoljni v Puščavi stala cerkev, h kateri je romalo veliko ljudi, vendar naj bi ta cerkev zaradi povodenj in vojn propadla. Še kasneje naj bi na ta kraj romalo veliko ljudi, menda cele župnije, zaradi tega so na posvečenem mestu postavili križ in maševali na prenosnem oltarju. Iz dokumentov je razvidno, da so v letu 1627 položili temeljni kamen za gradnjo cerkve v Puščavi, jo istega leta začeli graditi in že naslednjega leta je bila cerkev skoraj pod streho. V kasnejših letih so omenjeno Marijino cerkev še urejali, kar je razvidno iz cerkvenega letnega obračuna. Poleg cerkve so zgradili tudi hišo za cerkovnika. Takoj po postavitvi cerkve so na določene praznike v letu v njej opravljali bogoslužje, čeprav je bila takrat le blagoslovljena, ni pa še bila posvečena. Posvetitev je leta 1641 opravil ljubljanski prošt (Prav tam, str: 36–38, 85–86).

Šentpavelski samostan si je prizadeval, da bi k svoji cerkvi v Puščavi pritegnil čim več romarjev. V ta namen je pridobil odpustke in jih vpeljal v tej cerkvi. Božjo službo so v Puščavi že od začetka opravljali na vse Marijine praznike, pridiga pa je bila ob večjem številu vernikov. Najbolj slovesno so obhajali patrocinij cerkve, ki je bil prvo nedeljo po Marijinem vnebovzetju. Takrat je prihajalo veliko ljudi, ne le iz domače, temveč tudi iz sosednjih dežel. Bogoslužje je ob takih dnevih opravil opat, v prisotnosti nekaj duhovnikov (Mlinarič idr., 1991, str: 61–62).

Falski oskrbniki, šentpavelski menihi, ki so skrbeli, da so v Puščavi dostojno opravljali božjo službo, so velikokrat poročali v Št. Pavlu o romarjih, med katerimi so pogosto bili tudi Mariborčani, ki so zlasti za večje Marijine praznike prihajali v Puščavo. O darovih, ki jih je prejemala Marijina cerkev v Puščavi, je bilo rečeno, da so last šentpavelskega samostana in z njimi je opat ravnal po svoji presoji. Nepremičnine si je Marijina cerkev pridobila predvsem z nakupi, manj z darovi. Marijino svetišče v Puščavi je obiskovalo vedno večje število vernikov, zato je Št. Pavel zanj imenoval posebnega patra, ki je po večini pri Marijini cerkvi tudi bival. Ostali patri so bivali na falskem gradu kot vikarji. Kasneje so, zaradi vse večjih potreb po dušni oskrbi, tudi oni živeli v Puščavi (Schroll, 1891, str: 101–105).

Cerkev v Puščavi je kmalu postala pretesna, zato je opat Filip v drugi polovici 17. stoletja začel misliti na prezidavo in povečavo. Tako so cerkev urejali še v letu 1677, kar je razvidno iz cerkvenega obračuna. Pod opatom Pavlom Memmingerjem (1638–1660) so pozidali tudi kapelo sv. Ane v Puščavi. Znano je, da je opat Pavel prosil oglejskega patriarha za dovoljenje zidave kapele v čast sv. Ani in je ta dovoljenje tudi dal. Po Orožnu se sklepa, da je bila kapela zgrajena leta 1659, na kar kaže letnica na njeni fasadi (Mlinarič idr., 1991, str: 64).

Gregor Dracogna, ki ga omenjata vizitacijska zapisnika iz let 1617 in 1626 je bil najbrž zadnji lovrenški župnik iz vrst svetne duhovščine. Od takrat pa do ukinitve samostana v letu 1782 so jo upravljali šentpavelski menihi. Prvi izmed teh je bil Pavel Memminger, ki je bil med tistimi menihi, ki so pribežali v Št. Pavel v času tridesetletne vojne. Nekaj časa je bil tudi župnik v Lovrencu. V letu 1651 se kot

lovrenški župnik omenja Jakob Smolnik, ki je doživel velik požar v tem letu. Vnela se je samostanska pristava v Lovrencu, ogenj pa je upepelil tudi župnišče in vsa gospodarska poslopja skupaj z žitom in vsem drugim. Njegov naslednik je bil Celestin Pinelli, župnik od leta 1660. Čezenj so se župljani pritožili, ker je zanemarjal svoje dolžnosti kot župnik in zato mu je opat župnijo odvzel. Nasledil ga je Tomaž Žebre, njega pa šentpavelski menih z imenom Damascen. V njegovem času (1686–1692) je bila položena pevska empora in položen nov cerkveni tlak. Sledil je Avguštin Ternovšek, kasneje pa Ernest Schrattenbach, ki je bil tudi oskrbnik na falskem gradu. Po smrti župnika Maksimiljana Pilpacha, 1743, so popisali cerkveni inventar in ugotovili, da je župnišče lepo opremljeno in bogato z inventarjem. Iz 18. stoletja je ohranjen tudi bogoslužni red za lovrenško župnijo (Schroll, 1891, str: 35–39, Orožen, 1875, str: 405–410).

2.5 PREBIVALSTVO V LOVRENŠKIH MATIČNIH KNJIGAH 17. IN 18. STOLETJA

Lovrenške krstne, poročne in mrliške knjige se pišejo vse od leta 1651, od teh le poročna že vsa leta. Krstnih knjig manjka za obdobje 75 let, pogrebnih pa za 40 let.

2.5.1 LETO 1651

Za lovrenške duhovnike so na Pohorje prihajali šentpavelski menihi. Leta 1651 je kot kurat-župnik začel delovati pater Jakob Smolnik. Njegova izjemna zasluga za Sv. Lovrenc je, da je prav on začel pisati lovrenške matične knjige. V pomoč mu je bil mlad kaplan, pater Jernej Fyrpas, ki je bil tudi falski upravnik. Patra Jakob in Jernej sta za leto 1651 zapisala, da je bilo le 68 porodov ter 72 pogrebov. Porok je bilo 21. Prva krstna knjiga se je pisala do leta 1685 in do takrat je bilo povprečno 85 porodov, največ leta 1672, celo 111. Pri tem je potrebno omeniti, da so porode v veliki večini načrtovali. Med roditelji so bili ljudje različnih stanov. Najpogostejša imena so bila: Marija, Urša, Janez, Peter in Marjeta. Kot botra sta po navadi pristopila moški in ženska, ki pa nista bila zakonski par (Mlinarič idr., 1991, str: 32).

V drugi polovici 17. stoletja je povprečje sklenjenih zakonskih zvez padlo na 19. V letu 1666 ni bilo sklenjene nobene poroke, leta 1681 pa jih je bilo celo 50. Nekaj ljudi je pred oltar stopilo drugič, poročilo pa se je tudi nekaj vdov in vdovcev. Starosti poročencev še niso zapisovali. Pri porokah je bilo poleg zakoncev, staršev in prič prisotnih še mnogo drugih ljudi. Ljudje so se po navadi poročali pred pustom in po veliki noči, v decembru pa ne. Povprečno je na mesec umrlo 6 ljudi, vsega torej 72 prebivalcev. Le pri 9 pokojnikih so zapisali starost, od 4–35 dni. Umirali so ljudje različnih stanov, iz doline in okoliških hribov. Od 190 priimkov v letu 1651 jih najdemo pred tem le tretjino. To je nekaj bistvenih značilnosti in podatkov o življenju in smrti v Sv. Lovrencu po končani tridesetletni vojni[7]. (Prav tam, str: 32–33).

2.5.2 LETO 1680

Kuga je pestila ljudi tudi v lovrenških krajih. Že leta 1372 je kuga udarila kar dvakrat in to zelo hudo. V 16. stoletju so se v petih letih na domačijah zamenjali trije novi lastniki oziroma gospodarji. Od leta 1660 je lovrenško župnijo vodil pater Peter Brenčun, ki pa je včasih zanemaril vpisovanje v mrliško knjigo. Povprečje pokojnih je bilo okrog 34 oseb na leto. Število pa se je iz leta v leto dvigovalo; leta 1664 je poskočilo kar na 68. V mrliško knjigo je za leto 1680 vpisanih kar 389 umrlih, večina mrtvih je pripadala nižjemu stanu prebivalstva. Kuga je tega leta izbruhnila v začetku avgusta, prišla pa je iz Maribora, kjer se je začela že v juliju. Domačini so jo hoteli ukrotiti z oltarjem sv. Boštjana (Prav tam, str: 34).

2.5.3 LETO 1691

Med leti 1686 in 1692 je Lovrenško župnijo vodil pater Damascen. Porok je bilo v letu 1691 le 20, poročali pa so se, kot že prej, med seboj večinoma domačini. V

[7] Tridesetletna vojna je potekala med leti 1618–1648. Spopadi so večinoma potekali v Nemčiji, šlo pa je za nasprotja med protestanti in katoliki. Vojna se je začela s Češkim uporom proti bodočemu cesarju Ferdinandu II. Tridesetletna vojna pa zajema tudi zadnjo etapo Nizozemske revolucije po letu 1621, od leta 1635 pa je šlo v največji meri za francosko- habsburški spopad.

zadnjih petih letih prejšnjega stoletja se je iz leta v leto dvigovalo število umrlih. Umirali so ljudje iz vseh slojev, večinoma v prvi tretjini leta in v septembru (Prav tam, str: 36).

2.5.4 LETO 1791

Leta 1770 je država uvedla prve hišne številke po vsej deželi. Od leta 1786 je župnijo vodil župnik Bertold Ignac Vogl. Župnija je poleg Sv. Lovrenca zajemala le še Hudi Kot, Rdeči Breg in Recenjak. V letu 1791 se je rodilo 90 otrok, niso pa zapisali imen staršev in botrov. Porok je bilo 30. Povprečna starost nevest je bila 27 let, ženinov pa 32. V tem letu se v matičnih knjigah pojavijo tudi prvi kirurg, sodnik, šolnik (Prav tam, str: 36).

2.6 JOŽEFINSKA DOBA

O stanju župnijske cerkve in njenih podružnic, o verskem življenju v župniji in o duhovščini veliko izvemo iz vizitacijskih zapisnikov iz let 1751 in 1773. Po ukinitvi oglejskega patrirhata 1751 je bila odstranjena tudi meja med Salzburgom in Oglejem, ki je veljala skoraj tisoč let. Za nadškofa je bil takrat na Štajerskem postavljen Karel Mihael Attems, ki je leta 1751 obiskal tudi lovrenško župnijo, pregledal svetišča in farno cerkev in ugotovil, da je skupaj z vsemi oltarji posvečena. Pregledal je tudi cerkev sv. Radegunde, Križevo cerkev v trgu in prvič se na tem mestu omenja tudi podružnična cerkev sv. Ignacija na Rdečem Bregu. Kapela in oltar v Puščavi sta nastala pod vplivom jezuitov. V zapisniku je najti tudi podatke o 70 rojenih zakonskih otrocih v zadnjem letu, poleg tega jih je bilo še 10 nezakonskih. Matere, ki so dvakrat rodile nezakonskega otroka, so prvič kaznovali z denarno kaznijo, drugič pa so jo privezali na sramotilni steber na pokopališču. Nosečnice so spuščali k poroki le do treh mesecev nosečnosti (Kovačič, 1928, str: 318).

Reforme Jožefa II. niso prizanesle niti šentpavelskim benediktincem. Leta 1782 je bila opatija ukinjena in uprava vseh samostanskih posesti je prišla na državo. Posesti samostana so bile popisane in skupaj z dohodki pridružene koroškemu

verskemu skladu. Župnijo sv. Lovrenca so skupaj z falsko gospoščino pridružili koroškemu verskemu skladu, del pa tudi pa tudi k hoški dekaniji (Mlinarič, 1976, str: 85).

Zadnja tri desetletja 18. stoletja so bila pri nas desetletja naglih in korenitih sprememb, zlasti na cerkvenoupravnem področju. Z ukinitvijo sedemsto let starega benediktinskega samostana v Št. Pavlu na Koroškem leta 1782 je prenehala tudi jurisdikcija tega samostana, ki je imel na tem področju bogato in obširno zemljiško posest, s sedežem na Fali, skrbel pa je tudi za dušno pastirstvo. Šentpavelski opati so kot arhidiakoni neposredno nadzirali dušno pastirstvo v župniji sv. Lovrenca in pri cerkvi device Marije v Puščavi. Hkrati so se dokaj spremenile tudi škofijske meje. Dediča oglejskega patriarha, goriško nadškofijo, so ukinili, prav tako arhidiakonate. Ustanovili so vrsto novih župnij, ki so se imenovale lokalne kaplanije. Župnija sv. Lovrenca in njena bivša podružnica Device Marije v Puščavi sta bili dodeljeni dekaniji Hoče in sekovski škofiji s sedežem v Gradcu. Povezanost benediktinskih redovnikov se je kazala poleg dolgoletnega bivanja in delovanja na pohorskem podeželju tudi v tem, da so vsi ti ljudje znali slovensko in so v teh krajih našli tudi svoje poslednje počivališče. Vse te preureditve so zaživele in stopile v veljavo leta 1788. Tega leta je fara sv. Lovrenca štela okrog 2100 prebivalcev, njen obseg pa se je z ustanovitvijo samostojne duhovnije v Puščavi znatno zmanjšal. V Puščavi je v bližini cerkve stala tudi beneficijska hiša, ki jo je župnik dal na razpolago za farno šolo. Take župnijske ali farne šole, ki so se uradno imenovale tudi trivialke, so morali ustanoviti po vseh župnijah, v skladu s takratno ureditvijo (»druga šolska ustava«) iz leta 1805. Udeležba v farni šoli v Puščavi je bila precej visoka, saj jo je leta 1810 obiskovalo kar 97 učencev (Mlinarič idr., 1991, str: 85–86).

Po naročilu sekovskega škofijskega ordinariata so morale leta 1815 vse župnije pripraviti geografski oris s številčnimi podatki o naseljih, prebivalstvu, cestah in poteh pa tudi o gospodarstvu. Iz tega orisa zvemo, da je trg sv. Lovrenca štel takrat 945 ljudi, Recenjak 536 ljudi, Rdeči Breg 539 ljudi, Hudi Kot 158 ljudi, Kumen 158 ljudi, Lehen pa 257, skupno torej 2494 ljudi. V opisu župnik Vogl nadalje opisuje tudi reke in potoke. Za reko Dravo je zapisal, da je pomembna za

trgovino z lesom in pomeni tudi severno mejo fare. Potok Radoljna je poganjal veliko kovaško delavnico, mnogo mlinov in več kot 50 žag. Ta kratki geografski opis dopolnjuje še leksikon za Štajersko, kjer najdemo podatek, da je površina fare 25.448 oralov, od tega samo 1500 oralov njiv, travnikov, vrtov ali zazidalnih površin, vse ostalo so pokrivali gozd in planinski pašniki. Fara je imela tri podružnice: sv. Radegunde, sv. Križa v trgu in sv. Ignacija na Rdečem Bregu (Prav tam, str: 87).

Zelo dobre razmere so bile v tistih časih na lovrenški farni šoli, katero so imenovali tudi »vzorna« šola. Vodil jo je učitelj Anton Pfundner in šola se ni več stiskala v nekdanji beneficiatski hišici, temveč je že bila v novem poslopju, ki pa je tudi bilo potrebno popravila (Prav tam, str: 88).

Leto 1859 je v cerkvenoupravnem oziru pomenilo pomembno prelomnico za Lovrenc. Župnija sv. Lovrenca na Pohorju je bila z vso dekanijo Hoče in z devetimi drugimi dekanijami pridružena lavantinski škofiji, katere sedež je istega leta postal Maribor, lavantinski škof pa Anton Martin Slomšek. Leta 1863 je prišlo do spremembe tudi v imenu kraja, in sicer se je iz Sv. Lovrenca v Puščavi preimenoval v Sv. Lovrenc ob Koroški Železnici (Prav tam, str: 90).

Leta 1864 so začeli urejati novo pokopališče. Staro, ob farni cerkvi, je bilo opuščeno, na zemlji blizu župnijske cerkve pa je bilo urejeno novo. Na tem pokopališču sta dala v letih 1882–84 zakonca Ignacij in Katarina Karlatec zgraditi kapelo v neogotskem slogu. Farne kronike poročajo o mnogih drugih pomembnih dogodkih v fari, naravnih nesrečah in podobnem. Precej uničujoča je bila nevihta leta 1871, kakršne takratni stari prebivalci kraja niso pomnili že okoli 60 let. Zaradi preloma oblakov, se je potok Radoljna spremenil v uničujoč veletok, odnašal je mline in žage, drevesa z izruvanimi koreninami vred, skale in kamenje. Leta 1879 pa je bila zgrajena prva mrliška vežica na lovrenškem pokopališču. Leta 1883 je župnik Jožef Toporišič spisal obsežno spomenico, v kateri je omenil, da je lovrenška fara morda najbolj liberalna v celi škofiji, na kar vpliva bližina Maribora. Zapisal je tudi, da so ljudje precej trmasti in samosvoji, njihova beseda ali mnenje pa ne pomenita ničesar. Tržani, kakor tudi bogati kmetje, niso bili slabi

ljudje, vendar so vse stvari delali po svoje in nihče ni mogel vplivati nanje, ne z besedami ne z dejanji. Za tržane pravi, da so boljši ljudje kakor pa kmetje. Za te je zapisal, da so sicer verni ljudje, da pa jim v življenju preveč pomeni denar in se z njim radi bahajo ter se zgledujejo po bogatih lesnih trgovcih v Puščavi. Toporišič opisuje dva sloja ljudi, ki so v tistem času živeli v Lovrencu; zelo bogati in zelo revni ljudje, srednjega razreda pa takrat ni bilo. Zapisal je, da je polovica kmetov veleposestnikov in njihovi služabniki in tudi drugi ljudje jih naslavljajo z nazivom »gospod«. Posestnikovi bratje in sestre niso ostajali doma na kmetiji, ampak so odšli za dekle in hlapce k drugim posestnikom, služinčad pa se je vedno selila od kmeta do kmeta. Župnik je vedno bolj ugotavljal, da ljudje nimajo več posluha za krščanski nauk. Kljub temu so v župniji delovale bratovščine pa tudi šolska mladina je po petkrat na leto pristopila k svetim zakramentom. Učitelji so se vedli vzorno in niso prišli z duhovniki v nikakršen konflikt. Leta 1873 je prišlo do poloma na dunajski borzi in takrat so obubožali mnogi ljudje v Lovrencu, ki so bili še pred 20 leti najbolj bogati na vsej Spodnji Štajerski. Takrat je mnogo kmetij prešlo v tuje roke (Prav tam, str: 92–98).

Slika 3: Spodnji trg okrog leta 1900.
(http://www.lovrenc.si/zgodovina/, 17.11.2008, 13:15).

Slika 4: Zgornji trg z kipom sv. Miklavža okrog leta 1900. (http://www.lovrenc.si/zgodovina/, 17.11.2008, 13:20).

2.7 SV. LOVRENC V ČASU OBEH SVETOVNIH VOJN

Julija 1914 je bila v Šentlovrencu nad Mariborom slovesna maša zadušnica za prestolonaslednika Franca Ferdinanda in njegovo ženo Zofijo, ki sta padla kot žrtvi sarajevskega atentatorja Gavrila Principa na Vidov dan, 28. junija istega leta. Avstrija je takrat poslala Srbiji precej zahteven ultimat, na katerega pa Srbija ni zadovoljivo odgovorila. Zato je mesec dni po atentatu prišlo do avstrijskega napada na Srbijo in začela se je prva svetovna vojna. Prvotno navdušenje in evforija ob začetku vojne so utišale žrtve padlih na različnih bojiščih v Srbiji in Galiciji, poleg tega je bilo veliko ljudi ujetih na ruskih frontah. Leta 1915 je v vojno vstopila tudi Italija in odprla fronto na Soči in na Tirolskem. Takrat je vojna postajala vse bolj strašna tako za vojake, ki so umirali za domovino in cesarja, kakor tudi za njihove domače.

Pomanjkanje, splošno osiromašenje in obvezne oddaje so gospodarsko izčrpavale ljudi. Tako je bilo po štirih letih morije prebivalstvo obupano. Ljudje so z veseljem pozdravili sesutje italijanske fronte. Povojni dogodki, ko je ponekod prihajalo do hudih nemirov in poskusov boljševiške revolucije, so nekoliko odmaknjenemu Lovrencu prizanesli. Ljudje, ki so prihajali z vseh strani, so si iz

bede skušali nekoliko opomoči s tem, da so od razpadle avstrijske vojske poceni kupovali vse, kar se je dalo. Vojaki so na postajah civilistom prodajali odvedene konje, živino, živež, obleko, orodje. V naših krajih je vladal popoln mir; ni bilo nobenih tatvin, kot tudi ne roparskih pohodov (Kronika župnije sv. Lovrenc nad Mariborom od leta 1903).

Po štirih letih uničujoče vojne je bila celotna domovina potrebna obnove, saj je bila v dobri meri porušena. Slovenija po vojni na nobeni strani ni imela natančno določenih meja, razmejitvene črte ni bilo niti na Štajerskem niti na Koroškem. Na Koroško je iz celjskega okraja začel prodirati nadporočnik Franjo Malgaj, ki je zasedel Mežiško dolino, Pliberk in Velikovec. Zahodno Koroško z Borovljami je zasedel Alfred Lavrič. V Mariboru je nemški občinski odbor razglasil mesto z okolico za del nemško-avstrijske države. Narodni svet za Štajersko pa je proglasil majorja Rudolfa Maistra za generala in poveljnika mesta in vse slovenske Štajerske. Maister je skupaj z možmi razorožil nemško varnostno stražo in zasedel Tinje, Vovbre, Grebinj, del Labotske doline, Špilje in Radgono. Vseh teh uspehov slovenska narodna vlada ni znala ustrezno podpreti. Med Avstrijo in Slovenijo je tako prišlo do dogovora, da naj o razmejitveni črti določi mirovna konferenca. Po nekaj ofenzivah z obeh strani, je bil sprejet predlog o plebiscitu v Koroški kotlini. To so delili na cono A in B. Najprej bi izvedli plebiscit v jugoslovanski coni in če bi uspel, bi ga potem izvedli še v avstrijski coni, sicer bi ta brez plebiscita pripadla Avstriji. Predvsem prodor nemške propagande in podkupovanje sta povzročila, da je večina ljudi v coni A glasovala za priključitev k Avstriji tako sta obe coni, oz. Koroška kotlina pripadli Avstriji (Nećak, Repe, 2003, str: 41–45).

Čas med 1. in 2. svetovno vojno je tudi za naš kraj pomenil prevlado Orlov in Sokolov. To je bil tudi čas rojstva komunistične partije, kateri je nasprotovala predvsem cerkvena, pa tudi posvetna oblast.

Leta 1929 je bila v kraju ustanovljena »Narodna obrana«, kot znak odpora proti pristašem Nemcev. Z njo so predstavniki slovenske oblasti želeli preprečiti, da bi slovenska zemlja prehajala v roke Nemcev in tudi, da bi že prodana zemlja prišla

nazaj v slovenske roke. Istega leta je bilo razpuščeno telovadno društvo Orel[8] in tudi v Šentlovrencu na Pohorju ustanovljeno društvo Sokol kraljevine Jugoslavije.[9] Istega leta je začela močno padati vrednost lesa. Tako lovrenški kmetje za prodan les niso dobili skoraj nič več denarja. Prav tako se je gospodarska kriza v svetu, ki se je začela zaradi borznega zloma leta 1929, poznala na vseh področjih (Prav tam).

Slika 5: Šentlovrenc na Pohorju po 1. svetovni vojni.
(http://www.lovrenc.si/zgodovina/, 17.11.2008, 13:25).

Tudi 2. svetovna vojna je s seboj prinesla mnogo strahot in trpljenja in je v marsičem pomenila nadaljevanje prve. Inteligenca, predvsem duhovniki in učitelji, so bili prvi na udaru. Prav zaradi tega se je socialna struktura prebivalstva po vojni močno spremenila. Okupator je ozemlje zasedel, ljudi pa začel zapirati in pošiljati v izgnanstvo in taborišča. Sledilo je nasilno ponemčevanje, trpljenje in poniževanje vseh slojev ljudstva. Ta vojna je bila najstrašnejša v 20. stoletju zaradi grozljivih mučilnih in morilnih naprav ter zaradi nacistične in fašistične ideologije. V vojno je bilo zapletenih 96 % vsega prebivalstva, po njej pa se je svet za nekaj desetletij razdelil na dva bloka; vzhodnega – socialističnega in zahodnega – demokratičnega (Prav tam).

[8] Telovadno in vzgojno katoliško gibanje.
[9] Unitarna jugoslovanska telovadna organizacija, ustanovljena leta 1919 ob razpustitvi vseh drugih telovadnih organizacij. Sokolu Kraljevine Jugoslavije ni uspelo vključiti vseh katoliških strani, ostal je liberalna organizacija.

Velik del Lovrenca je bil med vojno močno poškodovan, plameni so uničili Gasilski dom, Katoliški društveni dom, hotel Jelen, poštno poslopje in Križno cerkev. Župnišče je zasedel Heimatbund, kasneje pa je bilo v njem nastanjeno nemško vojaštvo. Mnogo ljudi je moralo zapustiti svoje domove in oditi v izgnanstvo, zlasti narodno zavedni ljudje in inteligenca. S požigom slovenskih knjig je okupator naredil ogromno škode. Ljudje so morali knjige prinesti pred občino, okupator jih je odpeljal, nikoli pa se ni dokončno izvedelo, kaj so z njimi storili, čeprav so nekateri ljudje trdili, da so jih videli sežgati pred župniščem. Uničena je bila farna knjižnica, knjižnica Bralnega društva, župnikova in kaplanova knjižnica in ves župnijski arhiv (Kronika župnije sv. Lovrenc nad Mariborom od leta 1903).

Župnijska kronika sporoča, da so bili lovrenški cerkvi odvzeti zvonovi in orgle, ukradena je bila celo bakrena streha. Še hujše posledice so bile na narodnem področju. Ljudje so marsikje morali bežati s svojih domov. Povsod so se pojavljali t.i. »nemškutarji«, pripadniki in pristaši Nemčije in njene ideologije. Lavantinski škof je pri okupatorjih skušal doseči izpustitev zaprtih duhovnikov, vendar je bil zavrnjen. Kljub temu si je prizadeval ohraniti dušno pastirstvo v škofiji in je namesto izgnanih in zaprtih duhovnikov sprejemal »okupatorske duhovnike«, ki naj bi Spodnjo Štajersko germanizirali po naročilu okupatorja. Mladi avstrijski duhovniki po večini niso raznarodovali, nekateri so celo čutili in trpeli s slovenskim ljudstvom. Nemške tolpe so požigale hiše Slovencem, jih pretepale, mučile in pobijale, plenile in ropale župnišča ter pretepale duhovnike (Prav tam).

Po vojni so se pričela leta obnove, tako na zasebnih hišah kot vseh ostalih poškodovanih objektih. Obnovljena je bila tudi cerkev sv. Ignacija[10] na Rdečem Bregu. Teži povojnih let, pomanjkanju in obnovi na vseh področjih gospodarstva, je svoje dodala še država, ki je ljudstvu naložila še breme obveznih oddaj. Ljudje so takrat hodili kupovat žito v Slovenske gorice in na Dravsko polje, da so zadostili obveznostim oddaje. Živeli so zelo skromno in premišljeno porabljali ves denar in hrano. Kot drugod po deželi, je oblast v petdesetih letih tudi v Sv.

[10] Postavljena v bran pred luteranstvom, v 18. stoletju je bila le lesena kapelica.

Lovrencu izvajala agrarno reformo. Močnim kmetom (t.i. kulakom) so odvzeli večinski del gozdov in polj in jih z agrarno reformo razdelili med ljudi [11]. Tedaj so močni kmetje izgubili precejšen delež gozdov, od katerih so poprej živeli svoje družine in hlapce. Vsega gorja in uničenja, ki ga je vojna pustila za sabo, ni bilo mogoče popraviti v samo nekaj povojnih letih (Prav tam).

Še danes se odkrivajo mnogi zakriti zločini iz časa druge svetovne vojne in iz časa zlasti neposredno po njenem koncu; od Kočevskega Roga preko Teharij in Pohorja, do kraških vrtač in Hrastniških rovov. Veliko žrtev po vojni je bilo mučenih in nato ubitih. Čas po vojni je klical k obnovi domovine, vendar pa je primanjkovalo delavcev, saj se je večina mladih udeležila udarniškega dela po celotni Jugoslaviji.

Po drugi svetovni vojni se je postopoma začelo opuščati ime Sv. Lovrenc na Pohorju in se uporabljati samo Lovrenc na Pohorju. Nekateri, predvsem starejši ljudje kraj še vedno imenujejo Sv. Lovrenc. Samostojna Občina Lovrenc na Pohorju je bila ustanovljena decembra 1998, ko se je odcepila od Občine Ruše.

Lovrenc na Pohorju je v vsej svoji 917 let dolgi zgodovini doživel mnoge vzpone in padce. Iz literature izvemo, da so bili med prvimi naseljenci na omenjenem področju benediktinski menihi, ki so na pustem Lovrenškem področju ustanovili samostan in začeli širiti sveto besedo. V vsej zgodovini človeštva, še pred prvimi zapisanimi poročili, najdemo dokaze, da je religija nepogrešljiva prvina človekovega življenja, danes pa poznavanje verstev sodi k splošni izobrazbi. Nekaj ljudi, ki so že pred benediktinskimi menihi živeli v Radomljah, je tako najverjetneje z veseljem sprejelo njihovo širjenje božjega nauka, ki jim je dajalo prvo izobrazbo, kulturo in notranjo moč. Danes vemo, da v vsaki znani družbi obstajajo verovanja v nadnaravna bitja in Radomlje iz tega vidika niso bile nobena izjema. Gre za majhen podeželski kraj, kjer sta bila tudi versko in družabno življenje vedno tesno povezana. Nastale so mnoge bratovščine, znotraj katerih so

[11] Agrarna reforma je bila izvedena v letih 1945–53. Zemljo so takrat podeljevali pod geslom: »zemljo tistemu, ki jo obdeluje«. Razdeljevali so zemljo, ki so jo zaplenili Nemcem, ter zemljo veleposestnikov, bank, raznih družb in Cerkve. Približno 51% vse zemlje je v svoji lasti obdržala država, od tega vse gozdove.

se zbirali starejši in mlajši ljudje in to druženje je pomenilo razvoj in ohranjanje družbenega življenja. Pomemben vidik družbenega življenja so bila romanja. Ljudje so se včasih (dosti pogosteje in intenzivneje kot danes) zbrali ob velikih praznikih in se peš odpravili na romanja, včasih tudi v več ur hoda oddaljene kraje. Na tem mestu moramo poudariti, da gre za čas, ko transport še ni bil razvit in so bila romanja za ljudi izjemna priložnost za druženje in potovanje v sosednje kraje.

Sociologi danes trdijo, da gre pri religiji za verovanje v nadnaravno. Obstaja tudi tesna povezanost med religijskimi in družbenimi spremembami. Religija je tako lahko dejavnik, ki družbene spremembe zavira ali pa jih pospešuje in pomaga ustvarjati. Funkcionalisti[12] in marksisti[13] so bili mnenja, da religija v družbi ne more povzročiti sprememb. Trdili so celo nasprotno; da družbene spremembe oblikujejo religijo in vplivajo na njeno spreminjanje (Haralambos in Holborn, 2001, str: 454–466).

Spoznala sem, da se v Lovrencu uresničuje funkcionalistični pogled na religijo. Funkcionalisti so trdili, da je poglavitna naloga religije zadovoljevanje človekovih potreb ali vsaj da nakaže pot k temu. Ugotovila sem tudi, da se v Lovrencu kaže Durkheimova trditev, da religija krepi kolektivno zavest. V času prvih naselitev je področje Lovrenškega bila neobljudena, bolj ali manj neposeljena pokrajina in v takih razmerah so ljudje morali pokazati solidarnost, enotnost in pripravljenost na skupno življenje, da je ta skupina lahko preživela in se množila.

Potrdila se je tudi teorija Malinowskega, ki je trdil, da religija krepi družbene vrednote in norme, zlasti pa je pomembna v času življenjskih kriz in po mojem mnenju se ljudje na podeželju v času življenjske krize pogosteje zatečejo k religiji kot tisti, naseljeni v urbanem središču. Funkcionalistični pogled torej poudarja pozitiven prispevek religije k delovanju neke kulture, ne obravnava pa disfunkcionalnih vidikov.

[12] Emile Durkheim, Bronislaw Malinowski, Talcot Parsons.
[13] Karl Marx, Friderich Engels.

Ob prebiranju gradiva sem spoznala, da se tudi v podeželskem kraju kot je Lovrenc kažejo sledi sekularizacije. V prvih stoletjih svojega razvoja je kraj predstavljal samozadostno enoto, ki ni imela pogostih stikov s sosednjimi kraji in takrat je religija imela močno povezovalno vlogo v življenju posameznika in družbe. Skozi čas je Lovrenc postajal vedno bolj tranziten kraj, razvijati se je začel transport in turizem, prebivalci so se na delo in v šolo začeli podajati daleč izven domačega kraja in vse to je počasi, a neizogibno, vodilo do sprememb v religiji, predvsem do slabljenja intenzivnosti religije v družbi.

Religija je seveda še vedno prisotna in v podeželskem kraju verjetno vedno bo, bi pa lahko rekla, da sem na eni strani zaznala funkcionalistični pogled na religijo, na drugi strani pa že znake sekularizacije, kar se morda zdi protislovno, vendar ni, saj moramo upoštevati, da v kraju živijo ljudje različnih starosti in izobrazbe.

Slika 6: Pogled na Lovrenc v šestdesetih letih.
(http://www.lovrenc.si/zgodovina/, 17.11.2008, 13:30).

Slika 7: Pogled na Lovrenc danes (iz »Stoletne« lipe).
(Lasten vir, oktober, 2008).

3. ŠOLSTVO

Konec 6. stoletja so se Slovenci naselili v svoji novi domovini. Že takrat je vzgoja potekala skladno z njihovo rodovno-plemensko družbeno ureditvijo in je odsevala enakopravne odnose rodovnih članov. Vzgoja se je razlikovala le v spolu, saj so dečki dobivali drugačno vzgojo kot deklice. Vsebina vzgoje je bila v glavnem seznanjanje mladih in otrok z delovnimi izkušnjami starejših; torej skrb za njihov osebni razvoj. Tudi pri pokristjanjevanju Slovencev gre za vzgojno delo in to je bila prva zavestna vzgojna akcija, ki je zajela otroke in odrasle. Večina ljudi takrat je bila seveda nepismenih. Ko so misijonarji poučevali nepismene, so morali ubrati edini možen način poučevanja; razne verske obrazce so ponavljali, dokler si jih niso zapomnili na pamet. Po uporu Ljudevita Posavskega[14] v 9. stoletju, je začela vrhnja družbena plast med Slovenci vedno bolj izginjati. Fantje posvetnega stanu več niso imeli možnosti, da bi si utrdili pot do izobraževanja. Možnost izobraževanja je ostajala v rokah plemstva, med njimi pa so Slovenci vedno bolj izginjali in se spreminjali v razred podložnikov (Ciperle, Vovko, 1987, str: 7–12).

[14] Ljudevit Posavski je bil knez Spodnje Panonije. Ta kneževina je bila podrejena frankovski državi. Dežela je želela povečati samostojnost, zato je prišlo do upora (ok. 820). Upornikom so se pridružili tudi Karantanci. Upor je bil zatrt, Karantanija pa je izgubila dotedanjo avtonomijo in postala ena od mejnih frankovskih grofij s frankovskim grofom na čelu.

Prva stanovska šola[15] na Slovenskem je začela delovati leta 1563 v Ljubljani. Iz leta 1575 pa izvira prvi ohranjeni pedagoški tekst Adama Bohoriča (Prav tam, str: 22–23).

V habsburški monarhiji sta se za razvoj gospodarstva in izboljšanje šolstva zavzemala predvsem Marija Terezija in njen sin Jožef II. Marija Terezija se je zavedala, da dobro razvito gospodarstvo prinaša monarhiji denar. Za dobro razvito gospodarstvo pa je potreben izobražen birokratki aparat, torej je potrebno ustanoviti šole za vse prebivalstvo, ne glede na spol, stan in bodoči poklic. S tem je Marija Terezija postala največja pospeševalka razvoja šolstva in izobrazbe širšega kroga ljudi. S posebnim dekretom je leta 1774 uvedla splošno šolsko obveznost. Njene ideje so zahtevale mnogo truda, saj je med ljudstvom morala izkoreniniti prepričanje fevdalne družbe**,** da preprosti ljudje potrebujejo le versko vzgojo, saj bi jih preveč znanja lahko pokvarilo (Prav tam, str: 37).

Leta 1929 se je Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki je nastala po razpadu Avstro-Ogrske, preimenovala v Kraljevino Jugoslavijo. Ta država je za Slovence pomenila korak naprej, saj so se na tak način izognili nevarnosti ponemčevanja. Še istega leta je bil sprejet šolski zakon, ki je poenotil osnovno šolstvo v okviru jugoslovanske države. Uvedel je splošno in obvezno osemletno osnovno šolo, skupen pouk za dečke in deklice, prepovedal je telesno kazen in uvajal razrede in ocene, ki jih poznamo danes (Prav tam, str: 71).

3.1 ŠOLSTVO V SV. LOVRENCU/ LOVRENCU NA POHORJU

Po pregledu literature in šolskih kronik sem ugotovila, da je se je šolstvo v Lovrencu razvijalo v povezavi z osnovno šolo v Puščavi, povezano je bilo tudi z gospodarskimi in kulturnimi razmerami v kraju, v Sloveniji in v svetu. Zato bom najprej podala kratek opis razvoja šole v Puščavi, ki je kasneje zaprla svoja vrata, otroci pa so bili prešolani na šolo v Lovrenc.

[15] Srednja šola na ravni kasnejših gimnazij.

3.1.1 ŠOLA V PUŠČAVI

V Puščavi se je začelo poučevati leta 1814 v učilnici, ki je bila v župnišču. Le-to je stalo tam, kjer stoji še danes. Ob ustanovitvi je šolo obiskovalo 20 učencev, kasneje pa se je število neprestano povečevalo. Takrat je bilo to majhno in leseno poslopje, ki so ga kasneje predelali in povečali ter poleg župnikovega stanovanja uredili tudi novo učilnico in stanovanje za učitelja. Ta stavba je leta 1852 pogorela, saj je župnikova kuharica na podstrešju shranila še tleč pepel in ogenj je zajel stavbo do tal. V požaru so bile uničene cerkvene kronike, matična knjiga in vse uradne šolske listine. Leta 1858 so šolo na novo sezidali, dogradili so tudi kleti, nad katerimi so bila stanovanja in učilnica. Število šoloobveznih otrok se je vedno bolj povečevalo, še posebej zaradi zakona o obveznem šolstvu, ki ga je leta 1774 izdala Marija Terezija (Kronika šole v Puščavi).

Mimo šole je vodila deželna cesta II. razreda iz Sv. Lovrenca na železniško postajo. Ta cesta je bila zmeraj prašna, zato je bila šola vedno obdana z velikim oblakom prahu. Zgodilo se je tudi, da na šolo par mesecev ni posijalo sonce. Šola ni imela zemljišča za šolski vrt, prav tako ni imela igrišča. Zato so vzeli v najem nekaj travnikov, kjer je učitelj uredil drevesnico, da so se vsi učenci lahko seznanjali s sadjarstvom. Prvi učitelji so bili tudi oglarji in cerkovniki. Pogosto se je dogodilo, da je bil obisk pouka, zlasti v zimskih mesecih, zelo slab, kar je bila posledica oddaljenosti učencev od šole in pomanjkanja oblačil ter obutve. Krajni šolski svet je zato občasno prirejal veselice, da so z zbranim denarjem nakupili nekaj obleke in obutve in jo razdelili med učence (Prav tam).

Do leta 1848 so bile vse šolske knjige nemške. Šele potem se je začela postopoma v šole uvajati slovenščina in z njo tudi slovenske knjige; Mali in Veliki Katekizem, Abecednik, I. in II. berilo. Učni jezik je sicer ostajal nemški, a berila so že bila prevedena v slovenski jezik. Prvi in najpomembnejši predmet je bil verouk, ki ga je moral učitelj pri posebnih urah ponavljati. Pouk je bil vsa leta celodneven. Šolske prehrane ni bilo, zato so si učenci malico prinašali od doma. Krajevni šolski svet je s sklepom v šolskem letu 1882/83 določil šolski svet za

nakup vseh šolskih potrebščin za vse učence, saj so bili prepričani, da bodo na tak način povečali šolski obisk in izboljšali delo v šoli (Prav tam).

V okoliš šole v Puščavi so sodila naselja: Činžat, Ruta, iz kraja Sv. Lovrenc pa določene hišne številke. V začetku 20. stoletja se je število otrok tako zelo povečalo, da se je morala šola razširiti v trirazrednico in ker ni bilo več dovolj prostora za vse učence, so del okoliša priključili šoli v Lovrencu (Prav tam).

Med drugo svetovno vojno, je bila šola v Puščavi močno na udaru. Nemci so jo hoteli celo sežgati, vendar so jim narodno zavedni domačini to preprečili. Na stavbi so bile vseeno vidne posledice eksplozije, ki je nastala, ko so Nemci minirali kamniti most ob šoli. Poškodovana so bila okna, vrata, streha in ves inventar, ostalo je le golo zidovje. Kljub vojni, je šola vse do poletja 1944 služila svojemu namenu, šele takrat so jo namreč zavzeli Nemci in v njej uredili svojo postojanko, pred vhodom pa so postavili ogromen zidan bunker. Pouk je v šolskem letu 1944/45 še potekal v nemškem jeziku in hitlerjevskem duhu. Učenci nemške šole niso radi obiskovali, saj je bila večina otrok vzgojena v slovenskem duhu. Vse slovenske knjige iz šolske in učiteljeve knjižnice je okupator dal sežgati. Zaradi tega je v povojnih letih primanjkovalo učil, učnih pripomočkov, šolskega inventarja in vseh vrst knjig. Takoj po okupatorjevem odhodu so prebivalci in različne organizacije priskočili na pomoč in šolo vsaj toliko popravili, da se je v njej lahko začel izvajati pouk. V naslednjih letih so šolo dograjevali, popravljali in obnavljali. Šolska obveznost v Puščavi je trajala le 4 leta, potem pa so učenci svoje šolanje nadaljevali na šoli v Sv. Lovrencu ali v Rušah. Leta 1973 so šolo v Puščavi ukinili in učence popolnoma priključili šoli v Lovrencu, saj je bilo tega leta le še 16 učencev (Prav tam).

Iz tega kratkega pregleda šolske kronike spoznamo, da ima šola v Puščavi zelo bogato zgodovino, da je ogromno prispevala tako k razvoju Puščave kot tudi Lovrenca. Pouk je v njej potekal celih 159 let. Danes se v tej zgradbi še vedno nahaja župnišče, učilnice pa so preurejene v stanovanja.

Slika 8: Puščava; cerkev sv. Marije, šola in kapelica sv. Ane iz leta 1908. (http://www.lovrenc.si/zgodovina/, 18.11.2008, 14:00).

Slika 9: Tako izgleda šola v Puščavi danes, ko so v njej urejena stanovanja. (Lasten vir, september, 2008).

3.1.2 ŠOLA V LOVRENCU

Že leta 1756 je bila šola v Sv. Lovrencu v Puščavi prvič omenjena v anketi, katero je vlada naročila okrožnim glavarjem, da bi z njo zbrala podatke o številu šol. Šola v Sv. Lovrencu je bila trivialka[16], oziroma navadna župnijska šola, enorazrednica – najnižja stopnja elementarne šole. Na njej je en sam učitelj poučeval tri predmete: branje, pisanje in računstvo. Krajevni župnik je poučeval verouk in nadziral učitelja (Vrbnjak, 1985, str: 417–418).

Leta 1774 je Marija Terezija uvedla obvezno osnovno šolo za vse otroke med šestim in dvanajstim letom starosti. Vsi otroci, ki so bili od šole oddaljeni pol ure hoda, naj bi obiskovali šolo (Prav tam).

Tudi v župnijski kroniki je zabeležen začetek šolstva v Sv. Lovrencu. V njej je navedeno, da so prvo ljudsko ali osnovno šolo osnovali in vodili duhovniki, benediktinci. Pouk je potekal v cerkveni hiši pri podružnici sv. Križa v trgu. Začetek izobraževanja je torej uvedla Cerkev (Kronika župnije sv. Lovrenc nad Mariborom od leta 1903).

Zapisi v šolski kroniki pričajo, da je bil prvi znani učitelj iz začetka 19. stoletja Josip Weissegger, ki je bil po rodu Nemec. Leta 1753 sta zakonca Peter in Jederta Kokol darovala leseno hišo s celim svojim posestvom podružnici sv. Križa pri Sv. Lovrencu. Okoli leta 1815 pa je podružnica to stavbo odstopila za šolo. Ista stavba seveda ni bila primerna za potrebe šole, zato je dala župnija sv. Lovrenca sezidati enonadstropno poslopje na mestu, kjer je stala ta lesena stavba – prvotno šolo, ki je imela dva razreda. Sredstva za nakup šolske opreme je večinoma prispevala graščina Fala. V novo izgrajeni šoli sta bili dve prostorni učilnici, stanovanje za učitelja in soba za učitelja. Do izgraditve šole je pouk potekal v zasebnih hišah v trgu. Prvi šolski pouk se je torej začel v začetku 19. stoletja in takrat je pouk obiskovalo okrog 30–40 učencev. Šolski okoliš je obsegal Sv. Lovrenc, Kumen, Rdeči Breg in Recenjak. Nedeljske ponavljalne šole so se že utrjevale in razširjale

[16] V trivialkah so učili verouk, branje, pisanje, računanje, posvetno moralo in osnove gospodarstva.

osnovno znanje o gospodarstvu, kmetijstvu in pravoznanstvu (Šolska kronika, 1. knjiga).

Kljub odloku, da je treba uvesti materni jezik učencev kot učni jezik v šole, je v Lovrencu vse do leta 1869 pouk potekal v nemškem jeziku. Od tega leta dalje pa je bil pouk pri vseh predmetih delno slovenski. Ob koncu vsakega polletja je bil v šoli javni izpit za učenke in učence. Po teh izpitih so bili pridni učenci nagrajeni, imena lenih pa so zapisali v t.i. »črno knjigo«. Istega leta je v Lovrencu nastal po določilih novega šolskega zakona krajevni šolski svet. Miselnost se je le počasi spreminjala, napredovala je pedagoška veda, izboljševale pa so se tudi materialne razmere v šolah. Učiteljevo avtoriteto so merili z njegovim znanjem. Ta se je trudil spoznati in razvijati tudi otrokovo duševnost. Učne programe so širili z novimi predmeti ter uvajali nove šolske razmere in se jim tudi prilagajali. Po letu 1869 so cerkveno šolstvo nadomestili s posvetnim, materialne stroške šole pa so od takrat dalje krile občine. Z novim šolskim zakonom se je začel povečevati tudi obisk otrok, od katerega je bil odvisen tudi učni uspeh. Učitelji so se trudili pridobiti nova učila, da bi povečali nazornost pouka in pritegnili pozornost učencev (Prav tam).

Velika težava v izobraževanju na tej šoli je bila težnja po postopnem ponemčevanju prebivalstva. Slovenski jezik, materinščino večine učencev, so poučevali le kot učni predmet. Glavni vzrok za tako stanje so bili nekateri vplivni prebivalci Sv. Lovrenca, ki so sodelovali v šolskem svetu, občinskem svetu ali v učiteljskem zboru in so bili v večini Nemci ali pa ponemčeni Slovenci (Prav tam, 1. knjiga in Vrbnjak, 1985, str: 446–448).

Število učencev je neprestano naraščalo. Leta 1872 je bilo šoloobveznih otrok 255, zato je Štajerski deželni šolski svet šolo najprej razširil v trirazrednico, kasneje v štiri- in končno leta 1909 v petrazrednico. V takih okoliščinah so vodilni predstavniki Sv. Lovrenca začeli razmišljati o novem, bolj primernem šolskem poslopju. V ta namen je šola od občine odkupila parcele, ležeče sredi trga. Na teh parcelah so bili deloma še ohranjeni ostanki nekdanje benediktinske pristave, še danes pa lahko v šolskem parku opazimo jamo kot ostanek nekdanjega

benediktinskega vodnjaka. Oblast je nato pričela s pripravami na gradnjo nove šole, ki je bila dograjena že dve leti kasneje. Pred novim poslopjem so učenci šole zasadili lepotični in zelenjavni vrt ter uredili dvorišče. Vsi podatki o dogajanju v šoli med 1. svetovno vojno manjkajo, kar je izredna škoda (Prav tam).

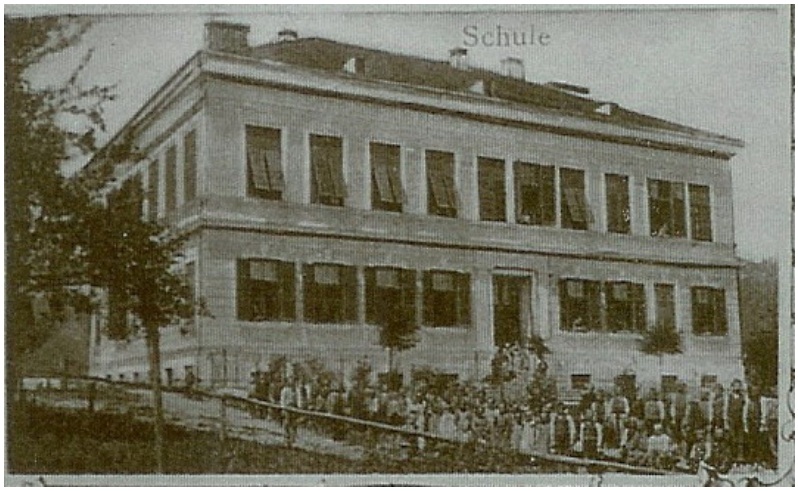

Slika 10: Osnovna šola v začetku 20. stoletja.
(http://www.lovrenc.si/zgodovina/, 18.11.2008, 14:10).

Leta 1918 je bila ustanovljena Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. V Ljubljani je bila ustanovljena Narodna vlada za Slovenijo, katere prva skrb je bilo šolstvo. Ustanovljen je bil Višji šolski svet v Ljubljani, ki mu je bilo podrejeno celotno šolstvo v Sloveniji. Ta je odredil, da se na vseh šolah uvede slovenščina kot učni jezik, oziroma kot obvezni predmet na manjšinskih šolah. Leta 1929 je izšel Zakon o narodnih šolah, ki je pomenil prelomnico v celotnem slovenskem šolstvu. Slovensko šolstvo se je po tem zakonu moralo podrediti in poenotiti z ostalimi šolskimi zakoni v Jugoslaviji. Nadzorstvo nad šolami je poslej imelo ministrstvo za prosveto v Beogradu, vse ljudske šole so s tem zakonom postale »narodne« in jih je vodil upravitelj. Zakon je razdelil šolstvo na nižjo (1.–4. razred) in višjo (5.–8. razred) stopnjo (Šolska kronika, 2. knjiga).

V šolskem letu 1939/40 so se v šoli začeli pojavljati večji neredi, ki so bili posledica nacionalsocialistične vzgoje nekaterih lovrenških otrok. Marca leta

1941 je šola v Lovrencu morala zapreti svoja vrata, saj se je 2. svetovna vojna vedno bolj bližala (Prav tam).

2. svetovna vojna je pustila velike in težke posledice na vseh področjih, tudi na šolskem. Aprila leta 1941 je Hitler ob pomoči Italije in Madžarske napadel Jugoslavijo. Najbolj uničujoč napad je doživel Beograd, večina jugoslovanske vojske je bila zajeta, Jugoslavija pa razkosana. Vojna v Sloveniji je takrat trajala le 6 dni, nato jo je okupator uspel zasesti. Slovenijo so zasedli vsi trije okupatorji (Nemčija, Italija in Madžarska), katerih sistemi okupacije so se med seboj razlikovali. Štajerska do Prekmurja in do Ljubljane je bila pod upravo nemškega okupatorja. Ta je že od začetka uvajal fizično iztrebljanje ljudstva, izganjanje Slovencev, naseljevanje Nemcev in germanizacijo preostalega dela prebivalstva. Okupator je zasedel tudi šole, vanje uvedel svoj šolski sistem in začel z načrtno germanizacijo učencev.

Vojna je hudo prizadela zlasti revnejše sloje prebivalstva, zato so oblasti v prvi vrsti poskrbele za ublažitev težkega stanja predvsem pri šolarjih in revnih, katerim so darovali živila, obleko in obutev. Šolsko poslopje je bilo pred nemškim napadom v dokaj dobrem stanju. Dne 9. aprila 1941 so Nemci zasedli trg Sv. Lovrenca na Pohorju. Vse šolsko imetje, skupaj z uradnimi listinami, so predali v roke Josipu Schilhanu, kmetu v Lovrencu. Nemška šola se je odprla že maja istega leta, ko so se učenci in starši zbrali na šolskem dvorišču in razvili nemško zastavo. V tem času je še marsikateri Lovrenčan pozdravljal nemško šolo, vendar učenci niso bili navdušeni nad tujim jezikom in tujimi učitelji. Kljub prepovedi uporabe slovenščine so jo ljudje še naprej uporabljali tako na trgu kot učenci na šolskih hodnikih. Pouk je vseskozi potekal v nemškem jeziku. Učiteljstvo je v prvih dveh letih okupacije delovalo nemoteno in ponemčevalo slovensko prebivalstvo, potem pa jih je začelo ovirati partizansko delovanje na Pohorju. Nemški učitelji so bili pri doseganju svojih ciljev precej agresivni. V šolo so uvedli najmodernejše pedagoško in tehnično sredstvo, in sicer film. Film je bil tudi za odrasle izredno močno propagandno sredstvo. Z njegovo pomočjo so otrokom prikazovali nacistično kulturo in uspehe nemške vojske, sebe pa kot dobrotnike in odrešenike Slovencev. V šoli je bilo zelo veliko nemških knjig,

brošur in slik, gojili pa so predvsem nemško pesem. Za šolsko in zunajšolsko mladino je skrbela organizacija Hitlerjugend, odrasli so morali obiskovati nemške jezikovne tečaje (Šolska kronika, 3. knjiga).

Življenje in delo na šoli se je močno spremenilo že leta 1943. Svetovni dogodki so že tedaj dali čutiti, da bo nacizem poražen. Tudi partizansko delovanje z vrhov Pohorja je vedno bolj močno prodiralo v dolino in oviralo delo nacistov, vendar je nemška propaganda delovala z nezmanjšano močjo, saj so tudi Slovenci, ki so živeli v Nemčiji ali Avstriji, pošiljali v Sv. Lovrenc tuje knjige. Domačini so svoje otroke vedno bolj s strahom pošiljali v šolo in kljub nemškim grožnjam, se je šolski obisk iz leta v leto slabšal (Prav tam).

Avgusta leta 1944 so partizani uspeli Sv. Lovrenc osvoboditi. V bojih je bila šola močno poškodovana; zgoreli sta dve učilnici v pritličju in z njima vse nemške uradne knjige ter učbeniki (Šolska kronika, 4 knjiga).

V tem času je v Sv. Lovrencu delovala slovenska partizanska šola, in sicer do novembra istega leta, ko so Nemci kraj zopet zasedli. Delno so obnovili poškodovani učilnici in šolo ponovno založili z nemškimi knjigami in ostalimi propagandnimi potrebščinami (Prav tam).

Med okupacijo je imela šola bogato knjižnico, vse slovenske knjige in zapiske pa je okupator že ob začetku okupacije sežgal. Na celotnem slovenskem ozemlju so skladno z delovanjem partizanov nastajala večja in manjša osvobojena ozemlja, na katerih so nastajale tudi slovenske partizanske šole. S kapitulacijo Nemčije, maja 1945, je bil osvobojen tudi trg Sv. Lovrenca in na šoli je kmalu zavihrala slovenska zastava. Poslopje okupatorju ni služilo le za učilnice, temveč tudi v vojaške namene. Notranjost šole je bila precej poškodovana; okna so bila polomljena, učilnice pa umazane in uničene. Po koncu vojne je šolsko upravo prevzela učiteljica Pavla Kasjak, ki je z veliko truda uspela popraviti nekaj učilnic, da je lahko zopet začela delovati naša – slovenska – šola. Pouk je potekal dopoldan in popoldan. Ker ni bilo učnih knjig, so bili učenci naročeni na časopisa Ciciban in Pionir, ki sta služila tudi kot učni knjigi (Prav tam).

V šolskem letu 1948/49 je lovrenška šola uradno začela delovati kot sedemletka. Vrtec se je istega leta preimenoval v »Dom igre in dela« (DID). Leta 1957 je nastala enotna osemletna osnovna šola, s čimer se je močno povečala potreba po dodatnih učilnicah. Graditi so začeli tudi blok, ki je bil namenjen stanovanjem učiteljev (Prav tam).

Leta 1961 je začela delovati »šola za odrasle«. Že iz naziva je razvidno, da je bila namenjena odraslim, in sicer takim, ki niso dokončali osnovne šole, trajala pa je dve leti. Z letom 1962 se je osnovna šola v Puščavi priključila lovrenški šoli. Po združitvi je bilo vseh oddelkov 20, učencev pa 641. Učenci so po svojih zmožnostih od doma v šolo prinašali hrano, ki jo je šolska kuhinja potrebovala za njihove tople obroke (Prav tam).

Učenci so bili deležni skrbi in pozornosti tudi v počitniškem času. Šola je organizirala letovanja na morju, taborniki so taborili v Bohinju, v času zimskih počitnic so pripravljali smučarske tečaje, delovali pa sta tudi pionirska in mladinska organizacija. Inšpekcijska služba Zavoda za šolstvo je redno obiskovala šolo in nadzorovala delo učiteljev in je bila vedno zadovoljna (Prav tam).

Skozi vsa leta je bila prisotna želja po dograditvi šolske stavbe, saj je bilo učencev preveč, šola pa premajhna. Tudi pedagoška znanost se je vedno bolj razvijala. Vedno več je bilo sodobnih učil in če je hotela šola iti v korak s časom, je bilo nujno dograditi učilnice, da bi pouk lahko potekal v eni izmeni. Dozidava šole je stekla leta 1973, ko so postavili montažno stavbo Marles. Tega leta je bila ukinjena podružnična šola v Puščavi, otroci pa so začeli obiskovali lovrenško šolo (Prav tam).

Leta 1976 se je začela gradnja novega vrtca, z delom pa sta začeli tudi šolska hranilnica in šolska trgovina. S hranilnico so otroke hoteli naučiti varčevati, s trgovino pa pomagati staršem pri nakupu šolskih potrebščin. Vsako leto je bilo v šoli nekaj duševno nezadostno razvitih otrok, ki so težko sledili rednemu pouku.

Za take otroke je bil v Rušah dislociran oddelek šole s prilagojenim programom iz Maribora, kamor so bili taki učenci preusmerjeni (Prav tam).

Z razvojem pedagoških učil in pripomočkov se je pouk moderniziral. V okviru pouka in obšolskih dejavnosti so na šoli delovali Taborniški odred, raketarski krožek, likovni krožek, pevski zbor, ročnodelski krožek, lutkovni krožek, knjižnica in šahovski krožek (Šolska kronika, 5. knjiga).

S šolskim letom 1981/82 je ravnatelj šole postal Dušan Fornezzi. V tem šolskem letu so bile uvedene tri pomembne novosti:

- postopno uvajanje individualizacije in diferenciacije pouka,
- diferenciacija snovi,
- doseganje boljše organizacije samostojnega učenja, ki je vključevalo tudi dodatni in dopolnilni pouk (Šolska kronika, 6 knjiga).

Šola je večinoma tesno sodelovala s krajem. Po 2. svetovni vojni je bil v šolskem parku slovesno odkrit spomenik osvoboditeljem Sv. Lovrenca – Šercerjevcem, po katerih je šola tudi nosila ime. Leta 1990 se je gospod Dušan upokojil, njegovo mesto pa je zasedel gospod Andrej Kasjak. Leta 1992 se je šola preimenovala iz Osnovne šole Šercerjeve brigade v Osnovno šolo Lovrenc na Pohorju. S šolskim letom 1992/93 se je šolsko leto začelo deliti na tri »konferenčna« obdobja. Vsako leto so bili učenci, ki so bili odlični vseh osem let, nagrajeni z izletom na Dunaj. V kroniki je tudi zapisano, da so učenci šolo zelo dostojno zastopali na vseh tekmovanjih. S prvo raziskovalno nalogo se je šola predstavila leta 1992, nato so raziskovalne naloge postale vsakoletna praksa in jih na šoli učenci in mentorji še vedno pripravljajo (Prav tam).

Šolski okoliš še vedno zajema področje občine Lovrenc na Pohorju, kamor spadajo naselje Lovrenc na Pohorju in bližnji zaselki, ki so na Rdečem Bregu, Recenjaku, Kumnu, Ruti, Činžatu in v Puščavi (Prav tam).

Leta 2006 je mesto ravnateljice na Osnovni šoli Lovrenc na Pohorju sprejela gospa Marija Osvald Novak. V kratkih dveh letih ravnateljevanja je šolo izpopolnila na vseh področjih. Izpopolnila je krožke, začela z novimi raziskovalnimi dejavnostmi, pridobila šolski logotip, šolo vključila v nove projekte in kar je najpomembneje – obnoviti ji je uspelo novejši del šole. Leta 2008 je potekala tudi obnova vrtca, kamor so že isto jesen sprejeli jaslice (25.10.2008, V Lovrencu nova športna dvorana, Večer, str: 21).

Oktobra 2008 je bil položen temeljni kamen za novo večnamensko športno stavbo, ki bi stala med vrtcem in šolo, na mestu zdajšnje telovadnice. Le-ta je stara že 30 let in po kvadraturi dosti premajhna za potrebe šole in športnih društev v kraju. Na njenem mestu bo zrasla velika nadstandardna dvorana, ki bo služila tudi kulturnim prireditvam in bo fizično povezana z vrtcem, ob njej pa bo stalo večje parkirišče (Prav tam).

Prvi menihi, naseljeni na področju Radomelj, so začeli med ljudmi širiti materialno in duhovno kulturo. Začeli so graditi materialne (sakralne in posvetne) objekte, obdelovati zemljo in med ljudmi širiti znanje. Tako se je postopno med ljudmi začelo širiti znanje in vedenje, ki je prešlo v vzgojo in izobraževanje. Že v rodovno-plemenskih družbenih ureditvah je vzgoja odsevala odnose med ljudmi in v teh preprostih družbah je vzgoja večinoma pomenila prenos vseživljenjskega znanja s starejših na mlade ljudi. Benediktinski menihi so ljudi, naseljene na področju Radomelj, morali najprej opismeniti. Pismenost je za izobraževanje poglavitnega pomena, sicer se znanje lahko prenaša samo z opazovanjem in posnemanjem. Glede tega tudi naši kraji v času prvih stoletij razvoja in naseljevanja niso bili izjema. Nepismenost je bila na Lovrenškem prisotna še v prvi polovici prejšnjega stoletja, torej so se ljudje še v začetku 20. stoletja izobraževali s pomočjo posnemanja.

Menihi so začeli s prvim formalnim izobraževanjem, ki seveda tudi na podeželju ni bilo za vse otroke enako dostopno. Pojavljale so se razlike glede na spol in finančno stanje. Te razlike so bile prisotne vse do 18. stoletja, ko je Marija

Terezija uvedla obvezno osnovno šolstvo za vse otroke, čeprav je za slovenski narod na tem področju ogromno naredil že Primož Trubar.

Na Lovrenškem še v 20. stoletju izobraževanje ni bilo enako dosegljivo vsem otrokom, zlasti tistim, katerih starši so doma imeli večje kmetije in so pomoč svojih otrok potrebovali pri delu. Mnogi so izostajali od pouka tudi zaradi oddaljenosti od šole, predvsem v zimskih mesecih. Čeprav je Lovrenc majhen kraj, se je vse do sedemdesetih let prejšnjega stoletja, ko so podružnično šolo v Puščavi priključili Osnovni šoli Lovrenc, lahko ponašal kar z dvema osnovnima šolama.

Ugotovila sem, da se tudi v izobraževanju v Lovrencu potrjuje funkcionalistični pogled na izobrazbo. Izobraževanje daje velik prispevek k ohranjanju konsenza o vrednotah in normah tudi v podeželskem kraju, prav zato pa prispeva tudi k delovanju družbe kot celote in ohranjanju celotnega družbenega sistema. Tudi v Lovrencu izobraževanje ljudem vceplja nujne podobnosti, ki jih skupno življenje v tako majhnem kraju zahteva in jim posledično daje občutek solidarnosti. Nujne podobnosti in solidarnost so v majhnem kraju za delovanje družbe morda bolj poglavitnega pomena kot v urbanem središču.

Vsekakor ne smemo spregledati liberalnega pogleda na izobraževanje, ki je bolj ali manj prisoten v vseh družbah. Povsod, kjer se posamezniki izobražujejo, s svojo izobrazbo izpolnjujejo svojo dobrobit, posredno pa prispevajo tudi k izboljšanju družbe. Po mojem mnenju bi v Lovrencu lahko potrdili obe teoriji, čeprav je v ospredju funcionalistična, zlasti zaradi povezovanja in solidarnosti v družbi.

Slika 11: Celotno šolsko poslopje danes.
(Lasten vir, oktober, 2008).

4. KULTURNA IN ŠPORTNA DRUŠTVA

Združevanje v društvih je ena temeljih značilnosti načina življenja na Slovenskem. Pri tem gre za dolgotrajen proces, zato bi lahko govorili o pomembni sestavini naše kulturne dediščine. Najstarejše oblike dediščine predstavljajo že nekatere združbe in združenja ter bratovščine in cehi, ki so obstajali že v srednjem veku, brez vseh predpisov in zakonskih določil. Število društev na Slovenskem je močno naraščalo v drugi polovici 19. stoletja. Na to so vplivale politične razmere, nemški nacionalistični pritisk in potrebe po izobraževanju in kulturnem delovanju. Gre za društva, ki presegajo osebna, politična, strankarska in druga nasprotja med ljudmi. Pomembna so zaradi kulturnega dela, družabnosti in splošnih pravil, ki se razlikujejo po naseljih in pokrajinah (Bogataj, 1992, str: 354).

Ljudje na Lovrenškem so se radi zbirali na kmetijah, kjer so ob večerih ličkali, luščili fižol ali opravljali druga kmečka dela. To je bil v preteklosti način druženja in zabave, saj so po opravljenem delu radi tudi zapeli in zaplesali. V starih časih še ni bilo kinodvoran, gostišč in prireditvenih prostorov, starši pa mladih tudi niso zlahka pustili z doma. Redko so jim dovolili obisk ogleda kino predstave, pa še to le v spremstvu starejših sorodnikov ali prijateljev. Ljudje so se pogosto združevali

v različne verske skupine in bratovščine[17]. Podružnica ene izmed takih pomembnih družb je nastala tudi v Sv. Lovrencu, in sicer je to bila Družba sv. Cirila in Metoda (Vovko, 1989, str: 160–175).

Na pobudo duhovnika Ivana Vrhovnika, ki je bil znotraj slovenske katoliške Cerkve pripadnik liberalne struje, je bila leta 1885 ustanovljena šolska, obrambna in zasebna organizacija Družba sv. Cirila in Metoda. Ta družba naj bi podpirala in pospeševala slovensko šolstvo na katoliško-narodni podlagi. Družba je v času Avstro-Ogrske cilje uresničevala z ustanavljanjem slovenskih zasebnih otroških vrtcev in osnovnih šol, s podpiranjem javnih šol ter zbiranjem sredstev za njihovo delovanje. Razcvet tega društva je prekinila I. svetovna vojna (Prav tam).

4.1 GASILSKO DRUŠTVO

Prva gasilska društva so začela nastajati v 19. stoletju kot primer organizirane obrambe pred požari. Prvo gasilsko društvo na Slovenskem je bilo organizirano v Metliki in tam danes najdemo tudi gasilski muzej (Bogataj, 1992, str: 355).

Skozi čas so se ljudje ubadali s požari, saj so v preteklosti hiše bile večinoma lesene in so ob udaru strele zlahka zagorele. Pogost vzrok požarov pa so bila tudi odprta ognjišča. Požari so se pogosto pojavljali tudi v gozdovih. V Sv. Lovrencu so bili za varnost pred požari zadolženi trški sodniki, ponoči pa nočni čuvaji, ki so imeli nalogo, da pregledajo naselje, če ljudje na katerem mestu niso dobro pogasili ognja. Kljub tem ukrepom je pogosto prihajalo do požarov. V kroniki sta omenjena dva katastrofalna požara, ki sta prizadela trg v letih 1720 in 1821. Ob takratnem izbruhu ognja je pihal močan veter, ki je povzročil uničenje skoraj vsega trga (Kronika gasilskega društva Lovrenc na Pohorju).

Po teh dveh uničujočih požarih so ljudje postali bolj pozorni, občinski možje pa so sklenili, da bi bilo potrebno ustanoviti požarno obrambo v okviru občine, ki bi jo

[17] Bratovščine so versko-cerkvena in stanovsko-strokovna združenja, ki so nastajala pri nas in v Evropi od 11. stoletja naprej. Skrbela so za stanovske interese svojih članov in sodelovala pri cerkvenih slovesnostih. Ukinjena so bila v času jožefinizma in Napoleona .

vodil član občinskega odbora. Občinski svet je izdal javni razglas, da je v primeru požara vsak človek dolžan sodelovati pri gašenju ne glede na spol. Občina je v naslednjih letih kupila nekaj najnujnejšega gasilskega orodja in pripomočkov. Vodo so ob požarih črpali iz potokov in studencev, način gašenja pa je bil zaradi neizurjenosti ljudi in pomanjkanja vode neorganiziran in posledično neučinkovit (Prav tam).

Občinski možje so vedno bolj začeli o gasilstvu razmišljati kot o prostovoljnem društvu. To pa je pomenilo, da je potrebno ustanoviti posebno društvo, ki bi prevzelo skrb za požarno varnost. Leta 1877 je bil sklican ustanovni občni zbor, katerega udeleženci so se že takrat zavezali, da bodo novoustanovljeno društvo moralno in gmotno podprli. Takoj po nastanku društva, so odbor že čakale nove naloge in obveznosti. Prva pomembna naloga je bila, da so trg oskrbeli z zadostnimi količinami vode za gašenje. Že takrat so sicer pomislili na vodovod, ki pa ga zaradi tehničnih in finančnih ovir niso uredili. Društvo se je povezalo z občino in takratnim župnikom Jožefom Toporišičem, ki je društvu pod cerkvijo odstopil zemljo z namenom, da so tam uredili ribnik. Z občinskimi sredstvi so uredili glavni ribnik, od njega pa speljali kanal za današnjim trgom, kjer so uredili manjše ribnike oziroma zbirne bazene, ki so se napajali iz glavnega ribnika (Prav tam).

Za gašenje je društvo takrat kupilo lesen voz, na katerem je bila brizgalna za gašenje, vlekli pa so ga konji. Število prostovoljcev se je množilo kljub pogojem, ki jih je posameznik moral izpolnjevati, če je hotel postati gasilec. Moral je odslužiti vojaški rok, imeti neoporečno preteklost, stalni poklic in stanovanje v trgu. Nekaj denarja za opremo in vzdrževanje so prispevali možje sami, nekaj občina, dosti pa so nabrali z nabiralnimi akcijami, ki so jih izvedli celo zunaj meja naše dežele, saj so kar precej goldinarjev dobili iz cesarske blagajne na Dunaju. Gasilstvo je vedno bolj pridobivalo na ugledu in biti gasilec je pomenilo nekaj častnega. Lovrenško gasilsko društvo je bilo vse do začetka prve svetovne vojne med najbolje opremljenimi daleč naokoli. Začetek prve svetovne vojne je zavrl razvoj gasilskega društva, saj je bila večina članov vpoklicanih na fronto. Po končani vojni ni bilo o nekdanjem društvu ne duha in ne sluha, gasilsko orodje je

propadalo, vihar je ob gasilskem domu prevrnil plezalni stolp, zarjavela pa je tudi brizgalna (Prav tam).

Leta 1919 je bil po končani vojni ponovno sklican občni zbor, na katerem so odpravili nemško ime društva in se pripravili, da društvo ponovno oživijo. Popravili so gasilsko opremo, postavili nov plezalni stolp in zabetonirali tla v gasilskem domu. Društvo je sicer izpolnjevalo gasilske dolžnosti, vendar se ni razvijalo. To ni bilo po volji mlajši generaciji, ki je želela, da bi se gasilska oprema posodobila. Namesto Franca Trohe, so za novega predsednika društva izvolili Iva Kvaca. Pod njegovim vodstvom se je društvo razživelo. Članom so dali nove uniforme, skrbeli so za njihovo izobrazbo, še posebej pa so se zavzemali za izpopolnitev in pomladitev godbenega odseka. Naročili so nove glasbene instrumente za pihalno godbo, ki je s svojimi nastopi kmalu dosegla velik uspeh. Društvo si je tako povrnilo svoj sloves. Ob jubileju leta 1937 so dobili svoj prapor in kupili celo gasilski avto (Prav tam).

Nadaljnji razvoj društva je leta 1941 pretrgala okupacija. Nemci so zaplenili vse poslovne knjige, razen gasilske kronike, ki jo je imel doma eden izmed članov. Godbene instrumente je zaplenil Heimatbund. Med vojno je bil Lovrenc požgan in porušen, prav tako stari gasilski dom. Po končani vojni so morali gasilci zopet začeti iz nič. Zbrali so nekaj gasilske opreme, ki so jo med vojno raznesli in zaprosili oblast, da bi jim pomagala kupiti nekaj najnujnejšega orodja in pripomočkov. Po daljšem času so si izprosili zaplenjen nemški gasilski avto, motorno brizgalno in nekaj tlačnih cevi. Začeli so zbirati denar za gradnjo novega gasilskega doma. Gradbeni odbor je želel, da bi novi dom stal na ruševinah nekdanje žandarmerije in stare pošte. Tako so leta 1947 položili temeljni kamen za gradnjo novega gasilskega doma (Prav tam).

V obdobju šestdesetih let prejšnjega stoletja je društvo izgubilo pihalno godbo. Nekateri godbeniki so se zaradi starosti poslovili od igranja, podmladka pa ni bilo. Zato so instrumenti za nekaj let obležali v gasilskem domu. Ob 100. obletnici društva so uspeli s pomočjo krajanov in delovnih organizacij kupiti gasilsko kombinirano vozilo, ki poleg gasilcev in potrebnega orodja na kraj požara pripelje

tudi vodo. Novi predsednik Andrej Kasjak je začel delo z novimi, mladimi in še neizkušenimi prostovoljci. Kljub temu jim je uspelo izgraditi nove garaže, gasilski dom tudi razširiti in ga prekriti (Prav tam). Vse od leta 1879 je tudi v osnovni šoli deloval gasilski krožek Mladih gasilcev (Šolska kronika, 4. knjiga).

Do danes je dom dobil novo fasado, rekonstruirano sliko sv. Florjana na čelnem zidu doma ter nekaj novega orodja in opreme, tako da lahko možje hitro in učinkovito posredujejo ob vsaki naravni nesreči.

Slika12: Gasilski dom.
(Lasten vir, november, 2008).

4.2 TURISTIČNO DRUŠTVO

V zadnjih letih je postalo Turistično društvo v Lovrencu na Pohorju prvotnega pomena za razvoj turizma v kraju. Razvoj Turističnega društva se je pričel, ko je Lovrenc postal samostojna občina, saj je društvo tako dobilo redni vir sofinanciranja. Društvo danes izvaja raznovrstne akcije pod okriljem občine. V zadnjih nekaj letih se je začela obnova nekaterih turistično atraktivnih objektov, ki se je tudi že končala. Prvi tak večji projekt je bila obnova Farške pajštve (sušilnice sadja). S strani Turističnega društva je bila obnovljena leta 1998 in je danes edina delujoča sušilnica sadja v Sloveniji, kar njeni turistični atraktivnosti daje še

posebno težo. Obnovljen je bil tudi kip sv. Miklavža, ki je tudi edini tako velik kip zavetnika splavarjev (flosarjev) v Sloveniji.

Zelo pomemben projekt Turističnega društva je bila obnova več kot 500 let stare lesene hiše – Ladejenkove hiše. Z njo je Turistično društvo leta 2000 zmagalo na natečaju za najlepšo in najstarejšo hišo v Sloveniji. Obnova objekta, ki poteka že od leta 1992, je vmes zastala, ker niso bila rešena lastninska vprašanja. Po dogovorih z občino, so obnovitvena dela pred časom zopet stekla. Na internetni strani občine Lovrenc je moč najti tudi podroben program Turističnega ogleda Lovrenca (http://www.lovrenc.si/), zato bom omenila samo najpomembnejše znamenitosti: župnijsko cerkev in cerkev sv. Marije v Puščavi, Farško pajštvo, Ladejenkovo hišo, čebelarski dom in Pernatovo žago. Turistično društvo se predstavlja z raznovrstnimi ponudbami, ki jih razpošljejo šolam in ostalim društvom. Ena izmed pomembnih dejavnosti Turističnega društva je tudi ta, da skrbi za organiziranje različnih prireditev v kraju.

Slika 13: Turistično društvo.
(Lasten vir, september, 2008).

4.3 FOLKLORNO DRUŠTVO

Začetki folklorne dejavnosti v Lovrencu sežejo v leto 1979, ko je učiteljica Krista Šiker na osnovni šoli začela zbirati okrog sebe plesalce in plesalke od 3. do 6. razreda. Kmalu se je skupina ob praznovanju lovrenškega praznika predstavila krajanom, ki so bili nad njihovim plesom navdušeni, kar je dalo skupini veselje in vzpodbudo, zato so z delom nadaljevali in se ob redni vadbi in prizadevnosti udeležili tudi občinskega srečanja folklornih skupin v Unionski dvorani v Mariboru. Hkrati je bila skupina sprejeta v Združenje folklornih skupin Slovenije. Gospa Krista je v naslednjem letu poskrbela za podmladek z učenci drugih razredov in tako sta nekaj let v kraju delovali celo dve folklorni skupini. Zaradi odhoda nekaterih plesalcev iz skupine se je odločila za ustanovitev samo ene, sedanje mladinske folklorne skupine. Vanjo so se vključili nekateri plesalci otroške folklorne skupine, novinci in tudi člani mlajše folklorne skupine. Ob spoznavanju ljudskih plesov s posameznih področij so se že takoj na začetku delovanja pojavile težave z zbiranjem finančnih sredstev, predvsem za nabavo materiala in šivanje izvirnih noš. Skupina je bila vseeno trdno prepričana v svoje delo in uspeh in tako so tudi uspeli zbrati denar s prostovoljnimi prispevki in donacijami občinske kulturne skupnosti ter svojimi celovečernimi nastopi. Pridno so vadili in nastopali tako v domačem, kot tudi v sosednjih krajih (Šiker, 1989, str: 5–15).

Vse skozi je bilo potrebno tudi izobraževanje na folklornih seminarjih, ki se jih je skupina vestno udeleževala in na tak način dosegla raven v republiškem merilu. Gospa Krista je začela raziskovati tudi nekdanje šege, navade, plese in način kako so se ljudje nekoč oblačili na lovrenškem področju. Odkrila je, da so se ljudje pred sto in več leti oblačili v oblačila, ki kažejo na podobo tedanjega alpskega oblačilnega območja. Vzporedno z razvojem glažutarstva, oglarstva in kovaštva, sta v kraju zacveteli tudi obrt in trgovina. Tako je bila denarna moč mnogih tržanov vidna tudi na njihovih oblačilih. Obleke, kakršne so nosile Lovrenčanke v prejšnjem stoletju ob posvetnih in cerkvenih praznikih, je možno najti v etnografskem oddelku Pokrajinskega muzeja v Mariboru. Skupina se je takrat tudi odločila, da bo uprizorila izvirno »pohorsko« poroko. K sodelovanju so povabili ljudske pevke, ki so s prepevanjem ljudskih pesmi popestrile njihov program na

samostojnih nastopih. Za skupino je gospa Krista zapisala, da ji poseben čar dajejo mladost in vedrina ter ljubezen do ljudskih pesmi in plesov. Ples je zanjo ena tistih družabnih dejavnosti, ki lahko človeka vsestransko oblikuje in ga navaja tudi na odgovornost do skupinskega dela. Petje, glasba, ples in običaji; vse to človeka notranje bogati, obenem pa gre tudi za ohranjanje in nadaljevanje ljudskega izročila, ki ga nikakor ne smemo zavreči. Te vrednote nas namreč bogatijo, povezujejo s slovenskim kulturnim izročilom in so izhodišče za naše sedanje in prihodnje življenje (Prav tam, str: 20–45).

4.4 ŠPORTNA DRUŠTVA

V kraju deluje večje število športnih društev. Nekatera izmed njih so registrirana, druga ne in se znotraj njih srečujejo samo ljubitelji določenih aktivnosti.

4.4.1 Leta 1991 je bil ustanovljen Karate klub, ki deluje še danes. Treninge izvajajo v prostorih prireditvenega društva v Lovrencu in se vsako leto znova veselijo vpisa novih članov, zlasti najmlajših, od petega leta starosti dalje. Društvo je perspektivno, o čemer pričajo številni pokali s tekmovanj doma in v tujini. V desetih letih samostojnega delovanja so tekmovalci osvojili preko dvajset naslovov državnih prvakov v različnih kategorijah (http://www.lovrenc.si/karate/) (Pridobljeno 22.08.2008, 16:00).

4.4.2 Vse od leta 1981 je registrirano tudi Košarkarsko društvo, ki je sestavljeno iz Lovrenškega kluba in Kluba lovrenških Jezernikov. Včlanjeni so starejši možje, ki jih šport še vedno zabava, predvsem pa košarka, in se zbirajo vsak petek zvečer, da ob igri pozabijo na skrbi in težave. Tretja skupina je Klub malega nogometa Lovrenc, ki prav v letošnjem letu z novinci vstopa v medobčinsko ligo in upa na čim boljše rezultate (http://www.lovrenc.si/kosarka/) (Pridobljeno 22.08.2008, 16:05).

4.4.3 Kolesarsko društvo sprva ni bilo registrirano, od leta 2004 dalje pa je tudi to društvo vpisano v register. Društvu so pridruženi navdušeni kolesarji, ki se radi podajo na krajše in daljše izlete s kolesom. Podroben opis izletov, programov in slik je moč najti na njihovi

urejeni spletni strani (http://www.lovrenc.si/kolesarji/) (Pridobljeno 22.08.2008, 16:10)

4.4.4 Vse od leta 1970 je registrirano tudi Planinsko društvo, ki pogosto prireja pohode različnih težavnosti v bližnjo in daljno okolico Lovrenca in po celi Sloveniji (http://www.lovrenc.si/pd/) (Pridobljeno 22.08.2008, 16:20).

5. KULTURNE IN NARAVNE ZNAMENITOSTI

Sočasno z naselitvijo in verskim, kulturnim ter družbenim življenjem je začela nastajati tudi bogata kulturna in naravna dediščina kraja. Nekatere ostanke te dediščine lahko opazujemo še danes. Obiščemo lahko cerkve in si ogledamo njihovo notranjost ter opremo, ki je stara že stoletja, občudujemo sušilnico sadja ali Ladejenkovo domačijo. Vsi ti ostanki sodijo v dediščino naših prednikov in so kulturne znamenitosti.

Človek je že sam po sebi ustvarjalno bitje, tako v kulturo štejemo njegovo materialno in duhovno ustvarjanje. Dr. Flere loči:

- kulturo kot način življenja – življenjski stil, stil preživljanja prostega časa,
- kulturo kot skupek družbenih institucij – institucije, ki jih ljudje v življenju obiskujemo,
- kulturo kot vrsto obnašanja, vedenja – gre za etikete, kar je v družbi normirano za »kultivirano«,
- kulturo kot tip družbe ali civilizacije – gre za organizacijo posameznih tipov družb (Flere, 1992, str: 142–143).

Lovrenc na Pohorju ima dolgo in bogato zgodovino v na vseh kulturnih področjih. Nekatere značilnosti sem opisala že v prejšnjem poglavju, zato bom zdaj dodala le še opis treh največjih in tudi najstarejših kulturnih znamenitosti v kraju, čeprav jih obstaja več. Ladejenkova domačija in farška pajštva se nahajata tako rekoč v centru kraja in za obe znamenitosti skrbi družba za naravno in kulturno dediščino.

Obe znamenitosti si je možno ogledati v okviru programa[18], ki ga ponuja Turistično društvo Lovrenc.

5.1 LADEJENKOVA HIŠA

Ladejenkova domačija stoji na Puši, naselju, ki se razprostira na desni strani glavne ceste skozi Lovrenc in to naselje velja za eno najstarejših v Lovrencu. Domačijo sestavljajo stanovanjska hiša z vrtom, deloma zidan hlev in novejši kozolec – toplar, ki je za te kraje posebnost. Najbolj zanimiva je lesena cimprana kmečka hiša, ki je najstarejša v kraju in je kljub kasnejšim spremembam ohranila prevladujoč baročni videz, videti pa je še vedno enocelično dimnično osnovo.

Čas njenega nastanka ni znan. Stala naj bi že v 15. stoletju, ko je bila v celoti lesena in grajena iz brun. Prva omemba v pisnih virih pa se pojavlja v zemljiški knjigi, ki zajema čas od 1788 do 1825. Zapis navaja, da je hišo leta 1792 podedovala hči Marija po očetu Petru Ladineku. Posestvo je bilo sestavljeno iz lesene trške hiše, gozdov, polj, pašnikov in travnikov. Marija se je kasneje poročila s Sebastjanom Švajgerjem, ime Ladinek pa je ostalo kot domače ime (Zemljiška knjiga Lovrenc na Pohorju 1788–1825, št: 2, Pokrajinski arhiv Maribor).

Posestvo je leta 1847 podedoval sin Luka, ki se je poročil z Alojzijo, katera je leta 1859 postala tudi solastnica posestva. Po Alojzijini smrti leta 1881, je mož Luka prevzel celotno posestvo. Luka Švajger je leta 1883 domačijo prodal Andreju in Mariji Pernat. Andrej je umrl leta 1905, edina lastnica je postala njegova vdova, ki je umrla leta 1914, posestvo pa sta podedovala sin Alfonz in njegova žena Frančiška, rojena Urbanc. Leta 1954 je vse podedoval sin Bojan. Leta 1958 pa je njegova solastnica postala žena Albina, rojena Skačej. Bojan in Albina sta lastnika še danes (Prav tam).

Pred letom 1883 je na kmetiji živela številna družina s hlapci in deklami. Novi lastnik, Andrej Pernat, si je na sedanjem Pernatovem posestvu zgradil hišo in

[18] http://www.lovrenc.si/ (Pridobljeno 16.10.2008, 18:00).

kasneje še hlev. Kupil je še Žiboltovo »hubo«[19]. Na Ladejenkovem pa so od takrat živeli najemniki, ki so pomagali pri delu na kmetiji. V matičnih knjigah se leta 1877 še pojavlja domače ime Ladinek, od leta 1938 pa že ime Ladejenk, ki se uporablja za domačijo še danes (Rojstne knjige 1901-1938, 1835-1896 in Mrliška knjiga, 1877, Pokrajinski arhiv Maribor).

Danes Ladejenkova domačija obsega približno 18 hektarjev površine. Večino od tega predstavljajo njive, gozdovi in sadovnjaki. Najemniki, ki so v hiši živeli, so dobili v obdelavo nekaj zemlje ob hiši, da so si tam lahko uredili vrt ter toliko prostora na njivi kot so se dogovorili z lastnikom. Vso ostalo zemljo so obdelovali s pomočjo delavcev Pernatovi sami. Stanovalci hiše so morali lastniku plačevati najemnino, ki pa nikoli ni bila visoka. Vsa dela v hiši ali ob njej so stanovalci lahko opravili le z dovoljenjem lastnika. Okrog leta 1955 je takratni lastnik, Bojan Pernat, ob hiši postavil lesen kozolec, v katerem so sušili seno. Elektriko je napeljal okrog leta 1963, nekaj let kasneje pa tudi vodovod, do takrat so morali stanovalci po vodo hoditi k bližnjemu vodnjaku v gozd. Ob hiši je stal tudi hlev, v katerem so imeli stanovalci svojo živino. Kadar je v hiši živelo več strank, so le-te imele vsaka svojo sobo, v kateri so tudi kuhali. V hiši je prebivalo več družin. V vsem času, od nakupa kmetije do danes, se je v hiši izmenjalo najmanj šest družin. V hišo je namreč lahko prišel kdorkoli, ki se je z lastnikom tako dogovoril. Velikokrat so hišo za svojimi starši dobili otroci. Po navadi so v hiši prebivale istočasno tri družine, po drugi svetovni vojni so bile nekaj časa v njej naseljene celo štiri. V dveh sobah sta bivali samski ženski, tako da je bilo vseh prebivalcev v hiši okrog 10 (Lilijana Medved, Lovrenc na Pohorju, Puša 36 – konservatorski program, ZVNKD, Maribor, 1992, str: 3–11).

Danes živi v hiši tričlanska družina z odraslim sinom. Gospa Rozika Pliberšek se je v hišo preselila leta 1952, ko se je poročila z možem, ki je s svojimi starši v hiši stanoval že prej. Danes je Ladejenkovo z odlokom zavarovan etnološki spomenik in je na osnovi Zakona o varstvu kulturne dediščine razglašen za spomenik državnega pomena. V prvi polovici devetdesetih let so hišo obnovili. Na novo so jo prekrili s skodlami in dotrajane tramove zamenjali z identičnimi

[19] Huba je bilo v času fevdalizma posestvo, dovolj veliko, da je na njem živela ena družina.

rekonstrukcijami. Hiša je predvidena za muzej na mestu samem. Ta muzej naj bi bil namenjen različnim družabnim, kulturnim, izobraževalnim in turističnim namenom, predvideva pa se tudi postavitev bivalnega ambienta iz 19. stoletja. Oprema torej ne bo avtentična, vsekakor pa bodo eksponati izbrani na podlagi strokovne presoje muzejske službe. Prostor bo v svojem končnem namenu deloval kot živi muzej, učilnica in delavnica za manjše skupine udeležencev (Prav tam).

Slika 14: Ladejenkova domačija.
(http://www.lovrenc.si, 18.11.2008, 14:15).

5.2 FARŠKA PAJŠTVA – SUŠILNICA SADJA

Zapisi iz 19. stoletja pričajo, da je bilo v Lovrencu vedno veliko sadja. Že splavarji, ki so po reki Dravi prevažali les, so na splave naložili tudi sadje in ga na svoji poti prodajali. Dosti sadja so Lovrenčani porabili doma. Jabolka so stisnili in iz njih naredili jabolčnik, veliko so pojedli svežih, nekaj so jih posušili za zimske mesece in kot dodatek k drugim jedem. Ljudje na kmetijah so pogosto imeli svojo lastno pajštvo – sušilnico sadja, ki je bila po navadi v kovačiji. Kjer takih sušilnic niso imeli, so sadje posušili kar v krušni peči. Med tržani in okoliškimi kmeti je bila pogosto v uporabi pajštva, ki je bila last župnišča. Župnija jo je v prvi vrsti uporabljala za svoje potrebe, dovolila pa je tudi, da so v njej svoje sadje sušili drugi ljudje (Pajštva – ohranimo to, kar so nam zapustili naši predniki, raziskovalna naloga, mentor: Darja Miglič, 1995, str: 3–19).

Sušilnica sadja stoji na poti med lovrenškim pokopališčem in župnijsko cerkvijo in je zaščitena kot etnološki spomenik, ni pa datirana. Po pripovedovanju domačinov naj bi bila stara čez 200 let. Del, kjer je sušilnica, je zgrajen iz kamna, prvi prostor in ostrešje pa je leseno. Znotraj sušilnice so v prostoru, namenjenem za sušenje, na vsaki strani ohranjene tri »dere«, kjer se je sadje sušilo. Sadje so najprej očistili in pripravili za sušenje, ni pa bilo za sušenje primerno vsako sadje. Kdor je hotel svoje sadje sušiti v župnijski pajštvi, je moral prispevati tudi drva za kurjavo. Ogenj je moral biti ravno prav močan, sadje pa se je sušilo tri do štiri dni. V pajštvi so sadje sušili še po drugi svetovni vojni, nekje do polovice petdesetih let prejšnjega stoletja. Suho sadje so družine pogosto prigriznile ob večerih, iz njega so kuhali kompot, otroci pa so ga pogosto nosili s seboj v šolo (Prav tam).

Po nekaj več kot pol stoletja se je Turistično društvo odločilo, da objekt obnovi. Obnova je potekala pod strogim nadzorstvom Zavoda za varstvo kulturne in naravne dediščine iz Maribora in finančni podpori občine Lovrenc na Pohorju. Danes s pajštvo upravlja Turistično društvo, ki v njej še vedno suši sadje za svoje potrebe in potrebe krajanov. Vseeno pa je lovrenška pajštva v prvi vrsti kulturni spomenik, ki si ga vsakdo rad ogleda in poizkusi suho sadje, ki je posušeno na način kot so ga poznali naši pradedki in prababice.

Slika 15: Pajštva – sušilnica sadja.
(Lasten vir, oktober, 2008).

5.3 LOVRENŠKA JEZERA

Lovrenška jezera so rezervat z največjo površino v Sloveniji (čez 530 ha). Prvič se v pisnih virih omenjajo že leta 1254. Jezera obsegajo vrhnje dele Pohorja (od 1200 – 1500 metrov nadmorske višine). Rezervat je bil osnovan leta 1979 in je od takrat dalje prepuščen naravnemu razvoju. Leži na povirju Radoljne, Mislinje in Velke, ime pa je dobil po celotnem barskem področju, kjer je raztresenih mnogo manjših jezerc. Polovico vse površine tvorijo gozdovi, drugo polovico pa pokrivajo barja, močvirja in travnat svet (Mlinšek, 1985, str: 6).

Pohorje je svojevrsten krajinsko ekološki sistem, ki predstavlja veliko krajinsko vrednoto. Naravna posebnost Pohorja so prav Lovrenška jezera, ki se nahajajo med Roglo in Kopami. Ponekod izstopajo vrhovi in slemena, s katerih se ponujajo slikoviti razgledi na vse strani Pohorja, ki se odlikuje tudi po ostrih zimah in svežih poletjih z obilnimi padavinami (Prav tam, str: 10).

Danes najdemo še devet od dvanajstih jezer. Nekdaj jih je bilo več, potem pa so nekatera izpraznili, saj so z njimi hoteli povečati vodni pretok Mislinje. Jezera so razdeljena v dve skupini. Razlikujejo se po površini in obliki, vsa pa imajo nekaj skupnih lastnosti; mahovit breg, poraščen z zelišči in rušjem, jezerska kotanja je ob bregu navpična, dno je iz mahu ali šotnega blata, globina pa ni večja od dveh metrov (Prav tam, str: 13).

Ljudje to pohorsko znamenitost radi obiskujejo, saj je poleg lepote jezer moč videti tudi redke rastline (rjasti sleč, črna mahunica, navadna rožmarinka…). V preteklosti je človek sicer mnogokrat posegel v te neobljudene predele (napeljevanje jezerske vode v Mislinjo, rezanje šote, sekanje prehoda), vendar je narava skozi čas prekrila te posege. Danes je le v manjšem delu rezervata mogoče najti sledi sekire ali motorne žage. Popolna zaraščenost travišč bi pomenila izjemne možnosti za raziskovalce in ohranitev estetskih vrednot Pohorja, lahko pa bi pomenila tudi nekatere zaplete, kot na primer zamračitev celotnega območja, ki ga ljudje iz bližnje in daljne okolice tako zelo radi obiskujemo. Prav mehanizirani in masovni turizem pomeni za rezervat največjo nevarnost. Širijo se turistični

centri (Ribniško Pohorje, Rogla), ki gradijo se nove stavbe, vlečnice, smučišča, gozdne preseke in ceste, vse to v predelih, ki naj bi bili namenjeni zgolj rekreaciji brez naprav. Pritisk turistov s seboj prinaša hrup, onesnaževanje, obilo odpadkov in posledično uničevanje flore. Jezera so v okoliških ljudeh pustila močan pečat in so našla svoje mesto tudi v bajeslovju (Prav tam, str: 15–17).

Rezervat ima tudi socialno-rekreacijski pomen. Obiskujejo ga ljudje iz okoliških in oddaljenih krajev, ki so naveličani mestnega hrupa, vrveža in onesnaženega zraka. V rezervatu je posebno okolje. Nadmorska višina 1200 metrov in več daje svež gorski zrak, lepe razglede, gozdove in pašnike. Tako okolje pomirja in nam daje občutek, da smo tudi sami del narave. Pomembne socialno-rekreacijske dejavnosti v rezervatu so planinstvo, smučanje, izleti in nabiranje sadežev ter zelišč. Ne mine dan, da v rezervatu ne bi srečali planincev ali izletnikov. Največje število obiskovalcev srečamo ob vikendih ter v zimskih in poletnih mesecih, ko preprosto uživajo v izletu ali nabirajo sadeže in zelišča. Preko rezervata vodi tudi slovenska planinska transverzala, ki nudi izhodišča na Roglo, Pesek in Ribniško kočo (Prav tam, str: 18–19).

V dobi prvih industrij je gozdno bogastvo Pohorja bistveno pripomoglo, da se je na Pohorju razvila industrija, in sicer fužinarstvo in steklarstvo. Fužinarstvo je bilo na Pohorju starejše kot steklarstvo, saj temeljilo je na nahajališčih železove rude in bogastvu gozdov. Steklarne so svoj prostor našle na osrednjem Pohorju, fužine pa so se zaradi potrebne vodne sile nastale na obrobju. Veliko dejstev kaže, da so vrhnje pohorske gozdove po letu 1848 močno izkoriščali. Z razmahom splavarjenja, katerega začetki segajo v 13. stoletje in kasneje z izgradnjo železnic, je les postal močno prodajano blago. Cena lesa, zakon o zemljiški odvezi ter fužine in steklarne so bile vzrok, da se je od leta 1848 posekala večja količina lesa kot prej v celem stoletju (Wraber, 1954, str: 161–178) .

Gozdovi rezervata so bili nekoč v rokah fevdalcev ali kapitalističnih družb, ki so pohorske gozdove izkoriščali. Veleposestniki so na velikih površinah delali goloseke. Tako so nastale frate, ki so jih počistili še s požigom in nastale predele uporabili za pašo. Največji obseg uničevanja pohorskih gozdov zasledimo v 19.

stoletju, ko se je uveljavila nemška gozdarska šola, ki govori o najvišji gozdni renti – smreki, zaradi katere so popolnoma izsekali listnato drevje. To izsekavanje je v rezervatu najbolj očitno spremenilo razmerje med gozdno in negozdno površino nekdaj in danes (Mlinšek, str: 26).

Živalski svet je v rezervatu skozi čas doživljal velike spremembe. Zaradi uničenja naravnih gozdov in neposrednega vpliva na divjad (naseljevanje neavtohtonih vrst, iztrebljanje plenilcev) so v pohorskih gozdovih nastale velike spremembe, ki rušijo ravnotežje med rastlinstvom in živalstvom. Danes v rezervatu prevladujejo iglavci, primanjkuje grmovja, zaraščajo se pašniki, število rastlinojedcev je previsoko, zastopanost plenilcev pa je premajhna. Glavnih plenilcev na Pohorju ni več. Včasih so tu bili naseljeni medvedi, risi, divje mačke in volkovi, danes so ostale le še redke kune in lisice (Prav tam, str: 68–70).

Slika 16: Eno izmed dvajsetih Lovrenških jezer.
(http://www.lovrenc.si/, 18.11.2008, 14:20).

6. GOSPODARSTVO

Arheološki ostanki kažejo, da so se ljudje na Pohorje naseljevali že zgodaj. Kamnite sekire dokazujejo, da so tukaj živeli že v kameni dobi. V času Rimljanov na slovenskih[20] tleh so izkoriščali kamnolome na Pohorju, kar jim je omogočalo tudi dobro razvejano in urejeno rimsko cestno omrežje. Ob Radoljni so se prvi naselili prebivalci s Koroške. Vpliv njihovega dialekta je še danes zaznati v govorici Lovrenčanov (Mlinarič idr., 1991, str: 15).

Glavni vir preživetja za ljudi, ki so živeli na lovrenškem področju, je bil vedno les, s katerim so kurili, si izdelovali bivališča in orodje za obdelovanje zemlje, kasneje tudi mline in žage. S porastom industrializacije so les začeli uporabljati tudi v industrijske namene in ga prodajati. Že šentpavelski samostan je na to področje naseljeval kmete, ki so izkoriščali gozd in obdelovali zemljo, ki je bila last samostana. Kmetje so zato za koriščenje zemlje morali dajati dajatve v naturalijah in opravljati tlako, državi pa so plačevali davek v denarju. Fevdalne posesti so pospeševale živinorejo v višje ležečih predelih z ustanavljanjem živinorejskih obratov, ki so na tem področju nastajali od 14.–17. stoletja. V 14. stoletju so na tem področju gojili tudi vinsko trto, ki zaradi neugodnih podnebnih razmer ni dajala kvalitetnega vina, zato so kasneje to panogo opustili (Gams, 1959, str: 109).

Pomemben vir zaslužka je bilo trgovanje z lesom in splavarjenje po reki Dravi. Da je bilo splavarjenje za prebivalce Sv. Lovrenca zelo pomembno, priča splavarski zavetnik sv. Miklavž. Njegov kip ali podoba se pojavlja na različnih mestih. Kip, ki še danes stoji v Gornjem trgu, priča o tem, da je bil leta 1754 v Lovrencu splavarski ceh. V farni cerkvi se nahaja Miklavžev oltar, pa tudi kapela na Fali je posvečena sv. Nikolaju (Prav tam, str: 110).

[20] Ozemlje Slovenije je že v rimskih časih imelo velik pomen zaradi svoje geografske lege in naravnih danosti. Rimljani so osvojili območje današnje Slovenije vse tja do Panonske nižine. V 2. stoletju so najprej osvojili primorski svet, potem pa prodirali v notranjost slovenskega prostora in tudi na Balkan. O tem pričajo številne arheološke najdbe iz rimskih časov, najdene na slovenskih tleh.

Lovrenčani so bili trgovanju strastno predani, zaradi česar so celo zanemarjali svoja polja in živino. Polja so bila slabo obdelana in posledično je bil tudi letni pridelek slab. Les so izvažali na Hrvaško in še naprej, s čimer so povzročili tudi nekaj izbruhov epidemij. Še bolj pa je to trgovanje vplivalo na moralno življenje ljudi, saj je bila na splavih (flosih) prisotna razuzdanost in je marsikateri pošten mož ali fant na njem zašel s prave poti (Zgonik, ČZN, 1972, str: 77-80).

Število prebivalstva se je na tleh Sv. Lovrenca skozi zgodovino nenehno dvigovalo, čeprav je v začetku 20. stoletja prišlo do depopularizacije določenih področij, predvsem tistih, na katerih so prenehale delovati glažute in fužine. V strnjenih naseljih so se steklarji in delavci vključili v druge neagrarne poklice in je zato število prebivalstva še vedno naraščalo. Isti primer se je zgodil tudi v Sv. Lovrencu, kjer je število prebivalstva upadalo med leti 1910 in 1930. S spremembami v gospodarstvu in porastom industrializacije je prišlo do sprememb tudi v številu in tipu gospodinjstev. Prvotno so na teh tleh prevladovala kmečka gospodinjstva, saj je večina prebivalstva živela od kmečke proizvodnje. V 19. stoletju, ko je prišlo do porasta industrializacije, so začela nastajati mešana gospodinjstva. Ta trend je še bolj viden po drugi svetovni vojni, ko se je število mešanih gospodinjstev povečevalo, kmečka gospodinjstva pa so vedno bolj intenzivno izginjala (Gams, 1959, str: 171).

V 19. stoletju so se priselili mnogi tujci, ki so postali lastniki industrijskih obratov. Z izgradnjo Koroške železnice leta 1863 je v te kraje prišlo mnogo tujcev. Prihajali so Nemci z Bavarske in iz Sudetov, Italijani, v steklarnah pa so prevladovali Čehi. Šentlovrenc ob Koroški železnici je posledično, s priselitvijo večinoma Nemcev, dobival vedno bolj nemško podobo. Delavci so stanovali v trgu, na okoliških hribih so bile postavljene kmetije. Večina prebivalstva je takrat v vsakdanji rabi govorila nemški jezik (Ekar, 1905, str: 284).

6.1 GOZDARSTVO

Kot trg je imel Sv. Lovrenc magistrat s trškim sodnikom, nekaj tržanov pa je bilo svetovalcev. Državna gospoščina Fala, ki je bila zemljiška in skrbniška gospoščina, je upravljala tudi nadzorstvo nad delom magistrata v Sv. Lovrencu. Plemiški sodni urad je upravljal gospodarstvo tržanov in trga, vodil zemljiško knjigo in skrbel za varnost v trgu (Vrbnjak, 1985, str: 328).

Nadvojvoda Janez je leta 1810 začel sistematično zbirati podatke s pomočjo vprašalnikov, ki jih je poslal v vse naborne okraje na Štajerskem. Anketa nabornega okraja Fala tako zavzema tudi župnijo sv. Lovrenc, ki je bil v začetku 19. stoletja pokrit večinoma z njivami, gozdovi in travniki, nekaj pa je bilo vrtov in pašnikov. Falski podložniki so morali plačevati redne dajatve v denarju in naturalijah ter opravljati tlako. Ob prevzemu posestva so plačali primščino, ob smrti gospodarja pa smrtnino[21]. Prav tako so plačali takse ob spremembi lastništva. Dodaten zaslužek je v veliki meri ljudem prinesla trgovina z lesom in vinom ter glažutarstvo in fužinarstvo. Med falskimi podložniki so Lovrenčani veljali za premožnejše, saj so trgovali z lesom vse do Hrvaške in Banata in se intenzivneje ukvarjali tudi z živinorejo (Prav tam, str; 325).

V začetku 19. stoletja so na Pohorju prevladovali listnati gozdovi, ki so jih kasneje, predvsem v višjih legah nadomestili iglavci. Vzrok temu je bilo povečano izsekavanje gozda za potrebe pohorskih glažut oziroma steklarn. Tudi gospodarjenje z gozdovi se je izboljšalo. V času industrijske ekspanzije, gradnje železnic in mest so iglavci dobivali izredno veljavo (Prav tam, str: 339).

Kmečki gozdovi so se raztezali okoli kmetij, njihove meje pa niso bile nikjer natančno določene. Kmetje gozdov nikjer niso pretirano izkoriščali. Izkoriščanje se je pojavilo šele v začetku 19. stoletja, ko so kmetje dobili pravico, da na določen dan posekajo določeno količino lesa za lastno porabo. Hkrati se je povečala tudi skrb za ohranjanje gozdov, ki so bili pred tem prepuščeni samim

[21] V času fevdalizma, dajatev zemljiškemu gospodu od podložnikove zapuščine; po navadi najboljša glava živine iz hleva.

sebi. Vendar so se začele pojavljati tudi zlorabe, saj je za nadzorovanje celotne gozdne površine skrbel le en organ, kar pa je bilo premalo. Kmetje gozda niso izkoriščali po nepotrebnem, vendar je falska graščina delala goloseke, ki jih je utemeljevala s tem, da je na višjih področjih še vedno pragozd od katerega nima graščina nobene koristi. Šele v sedemdesetih letih 19. stoletja je graščina prenehala z roparskim izsekavanjem gozdov in začela z racionalnejšim gospodarjenjem v gozdu. Izdane so bile tudi posebne pogodbe, ki so strogo predpisovale način sečnje ter čiščenje posek in golosekov za nadaljnje pogozdovanje. Kljub temu falska gozdna uprava ni izvajala pogozdovalnih akcij dovolj hitro, saj sta bila povpraševanje po lesu na tržišču in pritisk steklarn prevelika. Paša živine je bila dovoljena le na za to določenih pašnikih in posekah. Prepovedano je bilo gojiti ovce in koze, svinje pa so lastniki morali imeti zaprte v hlevih (Prav tam, str: 83 in Zgonik, 1957, str: 76–84).

Gozdarji so bili po navadi tudi oglarji. Hodili so po okoliških kmetijah in kmetom kuhali oglje, ki so ga uporabljali v kovačijah. Veliko oglja se je porabilo tudi v Tovarni kos in srpov, v steklarnah in v fužinah. Oglarstvo na Pohorju ima zelo dolgo tradicijo, saj so oglje prevažali po reki Dravi že s splavi. Vendar je do večjega razmaha oglarstva prišlo šele z razcvetom glažut in fužin, ki so bile velike porabnice oglja. Ker je bilo domačih oglarjev premalo, so le-te najemali v Furlaniji in v Italiji. Stanovali so v kočah, narejenih iz lubja, ki so imele le en prostor in so služile kot zaščita pred nočjo in nevihto. Tuji oglarji so bili večinoma sezonski delavci, ki jih je najel lastnik obrata. Nekateri so s seboj pripeljali svoje družine in se potem tu za stalno naselili (Zgonik, ČZN, 1972, str: 82).

Kope so postavljali predvsem na področjih, kjer je teren onemogočal spravilo lesa. Na ravnem mestu so pripravili zemljišče za kopo v premeru 10–12 metrov, zabili v tla lesene kole, okoli katerih so naložili drva in jih na vrhu prekrili s smrekovimi in hojevimi vejami ter zemljo. Kopo so zažgali na vrhu in se je po navadi kuhala 3–4 tedne. Delo v gozdu je bilo ročno, predvsem so uporabljali ročne žage. Sekali so večinoma spomladi, da se je čez leto les sušil, spravljali pa so ga pozimi po vodnih drčah, potem pa so ga vozili s konji in voli do žag, kjer so ga razrezali, ali pa k Dravi in na železniško postajo. Čas za prevoz s splavi po

Dravi je bil primeren od aprila do oktobra. Smer dravskega toka je odpirala pot v Podonavje, na Balkan in na Bližnji Vzhod. Kljub izgradnji železnice so se splavi obdržali vse do 2. svetovne vojne oziroma do izgraditve velikih dravskih hidrocentral.

V prvih desetletjih 19. stoletja so bile žage na Pohorju še precej redke. Bilo jih je samo toliko, kolikor so potrebovali za razrez gradbenega materiala za domove. Šele v drugi polovici stoletja je število žag naraslo, saj so takrat začeli rezan les izvažati na veliko. Nekateri kmetje so imeli svoje lastne žage, druge, imenovane parne žage, so bile v lasti obratov. V Lovrencu so najbolj znane Pernatova žaga, »mašin žaga« pod Peskom in Lešnikova žaga. Slednjo je imel v lasti Avgust Lešnik, ki je zgradil napravo z vodnim kolesom za pogon žage in za razsvetljavo (leta 1901). V nočnem času so s pomočjo tega kolesa razsvetljevali Lovrenc, ki je bil tako prvi kraj na Štajerskem z električno razsvetljavo (Sgerm, 1986, str: 14–21).

Spravilo lesa v višje ležečih predelih je bilo precej oteženo, zaradi česar je bil ta les neprimerno dražji od tistega, ki je bil posekan v dolini. Do velikega porasta cen lesa je prišlo šele leta 1863 po izgradnji Koroške železnice, ki je povezovala Celovec z Mariborom. Lovrencu najbližja postaja je bila na Ruti in je bila oddaljena približno šest kilometrov. Po izgradnji železnice se je velik del prometa in prevoza z Drave preusmeril na železnico. Kmetje so rezan les prodajali trgovcem z lesom, ki so se ukvarjali samo s posredništvom. Kmetje so bili povezani v zadrugo, ki se je ukvarjala s prodajo lesa. V Šentlovrencu ob Koroški železnici je bila prva zadruga ustanovljena že leta 1894 in je bila tudi prva zadruga na Slovenskem (Vrbnjak, 1985, str: 329).

Zaradi izkoriščanja gozda za potrebe glažut in gradnje železnic, so se na Pohorju uveljavili večinoma iglavci. Z racionalnejšim izsekavanjem in pogozdovanjem se je stanje skozi leta izboljševalo. V začetku 20. stoletja so gozd zopet začeli izkoriščati; na žagah so dnevno zrezali ogromne količine lesa. Agrarna reforma leta 1931 je nekaterim kmetom odvzela dele gozda, ki so potem prešli v državno

last. Gozd in les sta bila pred letom 1945 predmet svobodne trgovine. V kriznih letih so mnogi gozdni posestniki izgubili svoja posestva (Prav tam, str: 332).

Po končani 2. svetovni vojni je bilo gospodarjenje z zasebnimi gozdovi v rokah kmetov in njihove zadruge. Državne gozdove, ki so izvirali izpred vojne in so se z nacionalizacijo zasebnih gozdov po vojni povečevali, so upravljale različne organizacijske oblike družbenih podjetij. Lovrenški gozdovi so takoj po vojni spadali v Gozdno gospodarstvo Podvelka, od leta 1949 pa h Gozdni upravi Maribor, ki so jo kasneje preimenovali v Gozdno gospodarstvo, kakor se imenuje še danes. V prvih povojnih letih so tudi v Sv. Lovrencu močno izsekavali gozdove za potrebe obnove in reševanja krize, ki je sledila v povojnih letih. Sečnjo so opravljale mladinske delovne brigade, delo pa je potekalo ročno, s sekirami in žagami (Gozdno gospodarski gojitveni načrt za družbene in zasebne gozdove 1966–1975).

Tudi po vojni so sekali na golo. Drva so dobri dve desetletji po vojni iz najbolj odročnih krajev vozili k cesti bosanski konji. Leta 1947 so brigade začele graditi cesto čez Pesek in Roglo v Oplotnico, ki je bila končana leta 1953. Hkrati z gradnjo cest so se pojavili kamioni, ki so jih sčasoma opremili z nakladalnimi in hidravličnimi napravami. Leta 1963 je Gozdno gospodarstvo po določilih zakona prevzelo tudi upravljanje zasebnih gozdov, ki jih je prej upravljala kmetijska zadruga. Gozdni obrat Lovrenc je v naši okolici zgradil mnogo cest, ki vodijo v gozdove ali do posameznih kmetij (Časopis Gozdar, glasilo Gozdnega gospodarstva Maribor, št: 6, leto: 1975, str: 7–8).

6.2 KMETIJSTVO IN ŽIVINOREJA

Benediktinci so v lovrenško kotlino pripeljali kmete, da so krčili gozd, obdelovali zemljo in pomagali samostanu z dajatvami in tlako. Kmetovanja so jih učili v svojo korist, saj so kmetje samostanu pomagali s hrano in delom. Po ljudskem izročilu je še danes zvonjenje ob 11. uri v farni cerkvi navada iz časov tlačanov. Leta 1810 je bilo na Lovrenškem, ki je tedaj obsegalo Smolnik, Činžat, Hudi kot, Recenjak, Rdeči breg in trg sv. Lovrenca, vsega skupaj 318 kmetij in 79 kajž.

Kmetje so pridelovali drobnozrnato pšenico, žito, oves, koruzo, fižol in buče. Obdelovali so tudi planinske predele, na gozdnih posekah so sprva gojili krompir, kasneje pa žitarice. Njiv niso dovolj obdelovali, travnikov pa sploh ne, so se pa držali kolobarjenja. Kar se tiče sadjarstva, so gojili predvsem slive (Vrbnjak, 1985, str: 341, 361).

Bolj kot poljedelstvo je bila razširjena živinoreja. Poleg manjšega števila konj so, zlasti v hribovitih predelih, gojili vole in krave. Veliko so pasli, tudi na planini, dokler ni bila paša zaradi pogozdovanja prepovedana. Kmetje so gojili tudi perutnino, redki so se ukvarjali še s čebelarstvom. Poseben napredek v živinoreji je bila uvedba planinskega gospodarstva pod Klopnim vrhom leta 1878, ki ga je organizirala falska graščina. Skrčili so mnogo gozda, posejali travnike in postavili staje ter sirarno (Prav tam, str: 345–346).

Sv. Lovrenc ima bogato zgodovino tudi v zadružništvu. Prva zadruga je bila namreč ustanovljena že leta 1894. Predvsem zaradi naravnih danosti pokrajine so se zadruge na Lovrenškem ukvarjale pretežno lesnim gospodarstvom. Šele v sedemdesetih letih 20. stoletja so začeli pozornost namenjati tudi živinoreji. V začetku tridesetih let, v času velike gospodarske krize, je cena lesa močno padla, k čemur je pripomogel še uvoz cenenega lesa iz Sovjetske zveze. Takrat je vzniknila ideja o zadrugi, ki je združila kmete in varovala njihove interese. Delovala je vse do 2. svetovne vojne, ko je okupator onemogočil njeno delo. Vanjo so se vključili skoraj vsi. Vplačali so majhen članski delež, s katerim so jamčili za poslovanje zadruge. Zadruga se je ukvarjala s prodajo rezanega lesa, v manjši meri pa tudi z nabavo hrane na veliko za kmete in z organizacijo živinskih sejmov. Les so odpravljali s splavi po reki Dravi (Mlinarič idr, 1991, str: 142).

Po 2. svetovni vojni je zadruga zopet začela delovati. Njen uspeh in dobiček sta bila tako visoka, da so lahko z delom dobička obnovili hotel Jelen in zanj celo nakupili opremo. Uspešnost zadruge ni bila všeč takratni oblasti, saj je zadruga konkurirala državnemu lesnoindustrijskemu obratu. Oblast je zato od lesne zadruge zahtevala tudi organizacijo kmetijske proizvodnje. Tako se je v Lovrencu ustanovila plemenilna postaja za živino, zadruga pa se je začela ukvarjati tudi s

pridelavo sadja. Prav tako je organizirala obrtno, trgovsko in gostinsko dejavnost, imela je svojo trgovino Pri Friclju, v oblasti je imela kovaštvo Brunčko, krojaštvo Jodl, mesarijo Meršnik in gostišče Skačej. Najuspešnejši v gostinski dejavnosti je bil hotel Jelen, ki so ga obnovili leta 1953 in je več let vodil v gostinski in turistični dejavnosti Lovrenca. Poslovne prostore je imela zadruga ves čas v Zadružnem domu, kjer je skrbela tudi za vzdrževanje stavbe, obnovila je kulturno dvorano, kupila kinoprojektor in organizirala predstave. Leta 1963 so gozdovi z zakonom prešli v upravo gozdnih gospodarstev, že prej pa je zadruga morala opustiti tudi druge nekmetijske dejavnosti. Tako je morala hotel Jelen predati Gostinskemu podjetju Lovrenc, izgubila pa je tudi tovornjake in trgovino (Prav tam, str: 142–143).

Zadrugi je zaradi tega usahnil glavni vir dohodka od prodaje lesa in drugih nekmetijskih dejavnosti. Takrat se je zanjo začela kriza. Ob nedonosni kmetijskih dejavnosti so zopet začeli razvijati nekmetijske dejavnosti in na ta način zagotavljali pozitivno poslovanje. Zopet so odprli trgovino Pri Friclju. Leta 1967 so začeli izdelovati lesene ročaje za orodje, poleg tega so se ukvarjali tudi s preprodajo uvoženega lesa. Da bi našli nove razvojne možnosti, so zadrugo reorganizirali. Ustanovili so trgovsko in proizvodno podjetje »Lipa« z obratom zadružništva, ki je imel tudi hranilno-kreditno službo. Nekmetijska dejavnost je obsegala izdelavo ročajev in lesne galanterije, trgovino, gostinstvo in avtoprevozništvo. Iz lastne mizarske delavnice, kjer so začeli s proizvodnjo ročajev, je zrasel mogočen lesarski obrat. Strojno opremo so kupili doma in v tujini. Glavna kupca lesenih ročajev sta bila Gorenje Muta in Tovarna kos in srpov Lovrenc. Trgovsko dejavnost je opravljalo osem trgovin od Lovrenca do Činžata. V okvir trgovske dejavnosti je spadal tudi hotel Jelen, ki ga je Lipa obnovila. Za prevoz surovin in izdelkov za lastne potrebe je imela Lipa dva tovornjaka, s katerima je prevažala tudi montažne hiše za podjetje Marles (Prav tam,str:144–148).

V začetku osemdesetih let je zaradi povečanih stroškov, togosti predpisov o prodajnih cenah in slabosti v organizaciji padla rentabilnost, ki je povzročila izgubo in podjetje je začelo propadati, vse dokler ni leta 1983 šlo v stečaj.

Trgovine so prenesli v Oskrbni center Maribor, hotel Jelen pa je dobil Unior Zreče. Delavce so prevzela lovrenška podjetja, ženske pa so večinoma ostale brezposelne (Prav tam).

Tudi po propadu Lipe je kmetijstvo in gospodarstvo v Lovrencu nekako teklo dalje. Kmetije so še vedno živele večinoma od lesa, saj večina kmetij leži na bregovih okoli doline in jim je bilo zato kmetijstvo vedno le dopolnilna dejavnost. S poljedelstvom so se ukvarjali v večji meri za lastne potrebe. Podjetje Lipa je močno pospešilo živinorejo z načrtno vzrejo. Kmetje so dobili v najem polja v dolini, kjer so lahko spravljali koruzo, seno in zrnje. Vedno več so gnojili, kar je posledično dajalo več trave in več pridelka. Po letu 1982 je pitanje govedi začelo upadati, vzrok za to so bila neugodna posojila, naraščajoča inflacija in neustrezne prodajne cene. V začetku osemdesetih let so lahko nekaj časa kmetje svojo živino pasli na Rogli, potem pa je bilo to prepovedano (Prav tam).

6.3 LESNA INDUSTRIJA

V 19. stoletju so kmetje postavljali svoje lastne žage (venecijanke) in na njih rezali hlode iz svojih gozdov. Prodajali so večinoma rezan in nepredelan les. Teh žag in kmetov še ne moremo šteti za pravo lesno industrijo Sv. Lovrenca. Za prvega pravega lesnega industrialca lahko imenujemo Avgusta Lešnika (1868–1939). V Sv. Lovrenc je prišel le s konjem in vozom ter začel trgovati. Kmalu je postavil prvo žago, ki je stala ob Kovaški cesti in se je imenovala »zgornja Lešnikova žaga« (Sgerm, 1986, str: 14–21).

Po zaslugi Lešnika je bil Sv. Lovrenc prvi kraj na Štajerskem, ki je dobil javno električno razsvetljavo. Lešnik je namreč leta 1901 zgradil napravo z vodnim kolesom, na katerega je priključil dinamo in 250 žarnic, ki so v nočnem času razsvetljevale Sv. Lovrenc. Kasneje je v gostilni Novak prišlo do kratkega stika. Ta je povzročil požar, ki je zajel tudi bližnjo Lešnikovo žago in elektrarno. Lešnik je svoj obrat kmalu obnovil, Novak pa je zgradil večji gostinski obrat, kasnejši Hotel Jelen (Fras, Valenčič, 1976, str: 145).

Leta 1915 je Lešnik postavil še eno »Koh žago«, in sicer v poslopju ob Mariborski cesti, kjer ima Tovarna montažnih stavb še danes žagarski obrat. Poleg teh dveh modernih žag, je imel Lešnik še 10 venecijank, na katerih je med vojnama uvedel izdelavo zabojev. Ukinil je napeljavo elektrike v trg, ker jo je potreboval sam. Spretno je širil obseg poslovanja in v času krize podjetno kupil večje število kmetij na Rdečem bregu. Po njegovi smrti (1939) je lesno industrijo prevzel njegov sin Avgust, ki je začel s proizvodnjo montažnih stavb. Po vojni so vse njegovo mogočno premoženje nacionalizirali, Avgust pa se je odselil v Celovec. Poleg obeh Lešnikovih žag je treba omeniti še Mašin žago, ki je stala v bližini Peska pod Roglo. Zelo pomembna je bila tudi Pernatova žaga. Obe je poganjala para (Sgerm, 1986, str: 21–25).

Lešnikovi žagi in izdelovalnica zabojev so bili nekaj časa po vojni združeni v samostojno podjetje. V času, ko je bilo podjetje kot obrat del Mariborske lesne industrije, ga poznamo pod imenom LIP, od leta 1962 pa kot samostojno podjetje deluje z imenom Marles. Po vojni so v Lovrencu proizvajali v glavnem rezan les za obnovo in izvoz, hkrati pa so nadaljevali s proizvodnjo zabojev. Obseg proizvodnje je bil do leta 1950 zelo velik. Les je izključno z vprežno živino dobavljala Gozdna uprava. Po letu 1950 je proizvodnja žaganega lesa nazadovala. Izdelovali so večinoma zaboje za pomaranče, tekstil, sladkor, jabolka in zajce. Izvažali so jih v Izrael, v Italijo in v Nemčijo. Leta 1960 so pri spodnji žagi uredili prvo komoro za sušenje lesa, saj so za izdelavo zabojev potrebovali suh les. Leto 1964 je bilo prelomno, saj so takrat, po potresu v Skopju, začeli s proizvodnjo montažnih stavb in so izdelavo zabojev opustili (Prav tam).

Podjetje Marles hiše je tako na slovenskem trgu najstarejši in največji proizvajalec montažnih objektov. Njegovi tako imenovani predhodniki, iz katerih se je podjetje razvilo, so LIP Maribor, Tovarna pohištva Maribor in Oprema Maribor, ki so začeli rasti na osnovi porušenih, delno obnovljenih obratov in obrtnih podjetij ter žag. Podjetje je samostojno in pod imenom Marles deluje že od leta 1962. V povojnem obdobju je znotraj proizvodnje hiš prišlo do več likvidacij in reorganizacij. Dolga leta je podjetje uspešno poslovalo in odpiralo vedno nove podružnice ter zaposlovalo veliko število delavcev. Po osamosvojitvi Slovenije se

je za podjetje začela gospodarska kriza, saj je izgubilo velik trg na področju bivše Jugoslavije. Takrat so ukinili proizvodnjo žaganega lesa, mnogo delavcev je bilo odpuščenih. Sledila so leta truda za obnovo in Marles je po nekaj kriznih letih zopet začel uspešno poslovati, širiti svojo proizvodnjo in zaposlovati novo delovno silo. Svoje podružnice je razširil na trg v Avstrijo, Italijo, Nemčijo, Švico in na Hrvaško.

Slika 17: Podjetje montažnih hiš Marles.
(Lasten vir, oktober, 2008).

6.4 POHORSKE STEKLARNE

Na Pohorju se je razvilo večje število steklarn. Obstoj obširnih gozdov je bil predpogoj za nastanek steklarne. Poleg gozdov so pomembno vlogo odigrala nahajališča kremena[22]. Na nastanek in razvoj naših steklarn so v veliki meri vplivali benečanski steklarji in strokovnjaki s Češke. Možnost za razvoj steklarstva na Pohorju se je pokazala po izgraditvi trgovske ceste Dunaj–Maribor–Trst in obdravske koroške ceste Varaždin–Maribor–Celovec, ki so ju zgradili v prvi polovici 18. stoletja. Prve glažute so nastale že v 18. stoletju, do večjega razcveta pa je prišlo v 19. stoletju. Sredi 19. stoletja je bilo na Štajerskem 11 steklarn, od tega kar šest na Pohorju. Lastniki gozdov so svoje gozdove steklarjem prodajali pod ugodnimi pogoji, saj so izkoristili dotlej neizkoriščen gozd. Poleg

[22] Sedimentna kamnina steklastega videza, ki je eden najbolj razširjenih mineralov v zemeljski skorji.

tega so steklarji višje ležeče gozdove dobili po ugodnejših cenah kot dolinske, saj so bili pogoji za transport iz višjih predelov oteženi. Gozdove v višjih predelih so bolj izkoriščali v drugi fazi steklarstva. Pohorske steklarne so izdelovale steklo za vsakdanjo uporabo v gospodinjstvu in tako je v meščanski in kmečki hiši steklo začelo izpodrivati dotedanjo posodo iz lesa, gline in kovine (Minarik, 1966, str: 8–17).

Prva lovrenška steklarna, ki je bila ena prvih pohorskih steklarn, je stala že leta 1750. Njen obstoj potrjuje anketa falskega nabornega okraja (anketa iz leta 1812), kjer je omenjeno, da je gozdove iztrebila glažuta šentpavelskega samostana (Vrbnjak, 1985, str: 339).

Pomembnejša za Sv. Lovrenc je bila **steklarna na Recenjaku**, ki je nastala leta 1790. Ustanovil jo je steklarski mojster. Iz lovrenških matičnih knjig se da razbrati podatke o lastniku, sorodnikih in delavcih v steklarni[23]. Prvi lastnik je bil Pok, po njegovi smrti jo je kupil Novak, ki jo je kasneje prodal Bendiktu Vivatu. Ta je ustanovil zasebno šolo, v kateri so se izobraževali otroci steklarskega naselja. Otroci so se v Vivatovi šoli učili pisati, brati, računati in nekaterih osnov nemškega jezika. Na tak način je vzgojil in izobrazil vrsto spretnih in zanesljivih steklarjev, ki so znali izdelovati vse vrste navadnega in svetlega stekla, steklene šipe za okna, kozarce za pijačo, najfinejše steklene predmete, popolnoma belo in najlepše kristalno steklo ter posode iz rubinastega stekla. S svojimi predmeti je Vivat sodeloval na mnogih razstavah v tedanji monarhiji in je prejel številna priznanja in nagrade. Steklene izdelke so večinoma izvažali v tujino, zlasti na Bližnji Vzhod, v Grčijo, Ameriko in Italijo. Le ena osmina izdelkov je ostala na domačem tržišču. Mnogi steklarji so zboleli zaradi težkih pogojev dela. Ko niso bili več sposobni za delo v steklarni, so denar služili tako, da so po domovih prodajali steklarske izdelke (Minarik, 1966, str: 169–172).

[23] Ustanovil jo je steklarski mojster Pok, vsi delavci v steklarni so stanovali na Recenjaku. Za obdobje 1799–1804 podatkov o delavcih ni, kar kaže na to, da je obrat verjetno stagniral. Kasneje je obrat kupil Anton Langer, ki je zaposlil tudi strokovnjake. Langer je Pokovo steklarno opustil in obrat prenesel par kilometrov više in kupil še eno steklarno v Ribnici. Ko je umrl, je steklarno na Recenjaku kupil Karel Novak in tako je steklarna prešla pod državno varstvo, imenovala pa se je Privilegirana steklarna Langerswald (Prav tam).

Druga pomembna steklarna za Sv. Lovrenc v Puščavi je stala v **Lamprehtovem gozdu** pod Klopnim vrhom in je bila zgrajena leta 1826[24]. Od lastnika Liebmanna jo je odkupil Benedikt Vivat. V njegovem obratu so delali večinoma sami strokovnjaki, ki so izdelovali različne izdelke po angleških in francoskih vzorih. V nekaj letih je Vivat steklarno dvignil na visoko umetniško in strokovno raven (Prav tam, str: 193–197).

V centru Sv. Lovrenca v Puščavi je leta 1833 začela delovati **Andrejeva steklarna**[25]. Ustanovil jo je Maksimilijan Andre, po njegovi smrti pa jo je na dražbi kupil Andrej Tappeiner, ki je kmalu postal župan Lovrenca. Izdelke iz nje so izvažali v Italijo in Turčijo. Leta 1887 so v steklarni nastopile težave, saj so bili gozdovi že izrabljeni, novih pogodb pa falska graščina pod ugodnimi pogoji ni hotela sklepati. Zaradi pomanjkanja lesa je leta 1888 steklarna v Lovrencu prenehala delovati. Zadnji lastnik je steklarno podaril nečaku Karlu Buttnerju (Prav tam, str: 201–211).

Pohorsko steklo je ves čas delovanja stekla rn konkuriralo češkemu steklu na Balkanu in Bližnjem Vzhodu. Težave so se pojavile po razvoju železnice Maribor–Celje (1847) in Maribor–Beljak (1863). Nastopile so zaradi slabših surovin in pomanjkanja premoga, les je postajal vedno bolj pomemben izvozni artikel, zato je steklarnam začelo primanjkovati tudi kurjave. Tako je z začetkom 20. stoletja pohorsko steklarstvo zamrlo, nadomestila pa ga je lesna industrija (Baš, 1951, str: 216, 217).

[24] Lastnik posestva je bil Martin Liebmann, ki je sklenil pogodbo z Zemličko in Kumpfom iz Prage. Les za steklarno in stanovanjska poslopja sta dobila v Liebmannovem gozdu. Slednji je po dveh letih pogodbenega sodelovanja pogodbo preklical in steklarna je postala njegova last. Leta 1833 je steklarno prodal Benediktu Vivatu (Prav tam).

[25] Na mestu kjer je bila postavljena, so prej stale velike fužine. Od lastnika falskega gradu Liebmanna je Maksimilijan Andre kupil zemljo in zgradil steklarno z dvema talilnima pečema, stanovanjske hiše in druga poslopja (Prav tam).

6.5 FUŽINARSTVO IN KOVINSKA INDUSTRIJA

Tudi v Sv. Lovrencu so se ljudje, kot drugod po Pohorju, začeli ukvarjati s fužinarstvom. Gosto posejani gozdovi so dajali drva za pripravo oglja, potoki pa moč za pogon kladiv in vpihovanje zraka v plavže. Za pogon kladiv je bilo potrebno precej moči, zato so fužine postavljali ob spodnjem toku potokov, medtem ko so steklarne stale ob zgornjem toku.

Prve fužine na Lovrenškem omenja anketa falske graščine (1810), in sicer naj bi stale v kasnejši župniji Puščava okrog leta 1760. Njihov lastnik je bil šentpavelski samostan, a so kmalu prenehale obratovati, saj po letu 1800 o njih ni bilo več sledi (Vrbnjak, 1985, str: 354).

Uspešnejši razvoj fužinarstva je na Lovrenškem začel Rudolf Hackelberg, ki je leta 1812 od ministrstva na Dunaju dobil koncesijo za postavitev fužin. Zgradil jih je v neposredni bližini Lovrenca; nekje na področju gostišča Buttner. Ob poplavah in neurju je Radoljna te fužine odnesla s seboj, vendar je dal Hackelberg postaviti nove, saj se je zavedal, da ima tukaj zagotovljen les. Nove fužine je postavil južneje, ob izlivu Slepnice v Radoljno (ob današnjem Marlesu). Tam lahko še danes vidimo grajeno steno plavža ob mostu čez Slepnico v »Kurji vasi«. Takrat naj bi se ta kraj imenoval Hammerdorf, ki so ga popačili v Huhnerdorf, kar pomeni »Kurja vas«, kakor domačini kraju pravimo še danes. Zaradi nedonosnosti so obratovanje plavža in fužin okrog leta 1850 ustavili (Šorn, 01.09.1962. Vzpon in zaton srednještajerskega fužinarstva. Časopis za slovensko krajevno zgodovino, str: 144–156).

V začetku 19. stoletja je koncesijo za fužine dobil tudi lastnik viltuške graščine Sebastijan Weninger. Izhodišče mu je bila kovačija, mlin in stope ob Radoljni. Leta 1862 je fužine kupil falski graščak Peter Kettenburg, ki jih je isto leto prodal dunajskemu izdelovalcu orožja Antonu Stribrnyju. Že leta 1881 je obratovala srparna. V tem času so se pojavile vojaške puške na naboje in v obratu so začeli izdelovati bajonete in nožnice za avstrijsko vojsko, ki je okupirala Bosno in

Hercegovino[26]. Objekt so sčasoma dogradili in razširili ter začeli izdelovati vžigalice. Po napadu Avstrije na Bosno izdelava bajonetov ni bila več potrebna, zato so izdelavo vžigalic prenesli v obrat v Rušah in leta 1880 začeli izdelovati samo kovane srpe (Prav tam).

Izdelovanje kovanih srpov ni bilo rentabilno, zato se je obrat začel prodajati. Obrate je leta 1881 kupil trgovec z železnino Henrik Kieffer iz Nemčije, ki je s seboj pripeljal mnoge strokovnjake, ti pa so poleg srpov začeli kovati tudi kose. Kovanje kos je bila za Lovrenc povsem nova panoga, zato je primanjkovalo za delo izučenih in spretnih domačinov. Za kovanje je namreč značilno, da se znanje prenaša iz roda v rod in to znanje so imeli le Nemci. To je bila privilegirana dejavnost in celotno stroko so v Avstriji imenovali Der schwarze Adler – črno plemstvo. Ob takšnem načinu dela, so bili domačini vse do konca druge svetovne vojne odrinjeni od kovaštva in ključnih faz kovanja (Kvac, neobjavljeno).

Težave so se pojavljale tudi zaradi pomanjkanja pogonske sile. Naravni pritok vode je zadostoval le za manjše število vodnih koles, zato so ponoči vodo zbirali, da so podnevi nekoliko povečali obseg proizvodnje. Za napeljavo vode so bili potrebni posebni kanali in rake, ki pa so pozimi pogosto zmrznili, zaradi česar so morali delavci zjutraj najprej očistiti led. Da bi rešil težave z vodo in pogonom je Keiffer kupil zbiralnik za vodo, kar jim je omogočilo, da so obratovali s povečano močjo. Kmalu se je odločil še za nakup Podajavnikovega posestva z mlinom in v njem uredil nov obrat za izdelavo kos, ki se je imenoval »zgornja tovarna«. Keiffer je kupil tudi Fokovo posestvo in na njem uredil delavsko naselje, ključavničarsko delavnico in obrat za proizvodnjo zobčastih srpov. Za izdelavo slednjih vodna sila ni bila potrebna (Prav tam).

Leta 1897 je Henrik Keiffer umrl, podjetje pa je prevzel sin Friderik. Ta je dal pri Foku zgraditi električno centralo, ki je oskrbovala obrat za izdelavo zobčastih srpov in omogočila razsvetljavo delavskega naselja. Leta izgraditve centrale ni možno natančno ugotoviti, ve pa se, da je bila leta 1901 prva Lešnikova centrala,

[26] Avstro-Ogrska je leta 1878 okupirala Bosno in Hercegovino, leta 1908 pa si jo je popolnoma priključila (anektirala) in je v njeni oblasti ostala vse do konca prve svetovne vojne.

torej je bila Keifferjeva izgrajena kasneje. Poplave Radoljne leta 1916 so uničile mnoge naprave, žage in mline. Po poplavah je dal Friderik zgraditi močnejše zaščitne stene in je ves čas svojega delovanja vestno skrbel za vzdrževanje in izboljšanje vodnih naprav (Mlinarič idr, 1991, str: 155).

Delo v tovarni je bilo izrazito sezonsko, in sicer od spomladi do junija. V času največje sezone so delali veliko nadur, ob sobotah in nedeljah, sicer pa so delali pet dni v tednu in osem ur na dan. Plače so bile vedno dobre, dopust pa kolektiven. V času izven sezone so morali nekvalificirani delavci dva do tri mesece ostati doma, brez plače. Takrat so si zaslužek po navadi poiskali drugje: v Kasjakovem kamnolomu[27] ali kamnolomu v Puščavi[28] ali pa so pomagali kmetom pri delu (Kvac, neobjavljeno).

Način življenja v 19. stoletju je bil na Pohorju tak, da so ljudje na domačiji večinoma sami poskrbeli za večino svojih potreb; kmetje so znali marsikaj izdelati in popraviti sami. Delovalo je tudi nekaj obrtnikov, ki so zadovoljili kmečke potrebe in opravili predvsem nekmečka opravila. Že za leto 1843 je navedenih na Lovrenškem 11 vrst obrtnikov (npr: mizar, žebljar, mesar, trgovec, krojač, kovač, prodajalec soli, usnjar…) Najštevilčnejši so bili mlinarji, kovači in čevljarji, ki so se združevali v cehe. Pogosto so za delo in pomoč na kmetiji kmetje uporabili delavce, ki so v dolini sezonsko ostali brez dela. Tako so mnogi delavci Tovarne kos in srpov pozimi hodili pomagat kmetom pri njihovih opravilih. Pozimi so predvsem skrbeli za živali, pletli košare, izdelovali cokle in sode, gospodinje pa so predle volno, pletle in šivale (Vrbnjak, str: 365).

[27] Na Kasjakovem posestvu so leta 1934 odprli kamnolom granita. Obratoval je tudi med drugo svetovno vojno, ko je spadal pod avstrijsko firmo, ponovno so ga po osvoboditvi odprli leta 1945. v kamnolomu so izdelovali kocke, robnike, stopnice in druge izdelke iz granita po naročilu.

[28] V kamnolomu v Puščavi so kopali gramoz, odprli so ga leta 1933, ko so delali cesto čez Jodl, ki povezuje Lovrenc z Rušami. Veliko gramoza so transportirali po železnici v Prekmurje in na Koroško. Uporabljali so ga tudi pri gradnji ceste na Pesek, potem pa ga leta 1963 zaprli zaradi nerentabilnosti.

Slika 18: Tovarna kos in srpov pred 1. svetovno vojno.
(http://www.lovrenc.si/zgodovina/, 18.11.2008, 14:30).

Med prvo svetovno vojno je mnogo delavcev moralo oditi k vojakom, zato je v tovarni primanjkovalo delovne sile. Friderik je takrat izkoristil ruske ujetnike, ki so bili pri delu zelo spretni. Po končani vojni je bilo tržišče močno razkosano, terjatve so zapadle in tovarna je zašla v obdobje finančne krize, ki so jo skušali premostiti tako, da so začeli uvajati novo proizvodnjo (Prav tam, str: 156).

Leta 1930 je Friderik umrl in tovarna se je znova znašla v krizi, šla je celo v likvidacijo. Delavci so kljub vsemu lahko obdržali brezplačna stanovanja, razsvetljavo in zemljo. Ponovno je tovarna začela obratovati leta 1934, ko jo je kupil koncern Krenhof-Redtenbacher iz Avstrije. Koncern je ob prevzemu popravil vse objekte ter moderniziral stroje in naprave. Izdelavo zobčastih srpov so od Foka prenesli v spodnjo tovarno, električna centrala pa je ostala, saj je bil električni vod od elektrarne Fala izgrajen leta 1938 (Fras in Valenčič, 1976, str: 152).

Tovarna je nekaj časa, vendar moteno, obratovala tudi med vojno. Pogon je bil še vedno vodni, saj ga elektrika še ni zamenjala, služila je le za pogon pomožnih strojev in razsvetljavo. Po končani vojni je tovarna zopet začela obratovati, direktor pa je postal Ivo Kvac. Tako hiter začetek so omogočili nepoškodovani

stroji in skrite zaloge (po osvoboditvi Lovrenca 1944 so Avstrijski strokovnjaki odšli, domači delavci pa so skrili jermene, pomembnejše orodje in veliko gotovih izdelkov v skladišče ter ga zazidali). V letu 1948 so oblasti Tovarno kos Slovenj Gradec združile z Železarno Ruše v Pohorsko tovarno kovanega orodja. Vendar to vodilnim in delavcem v Tovarni kos ni bilo všeč, saj so postali le še orodje v tujih rokah, zato so se po dveh letih zopet osamosvojili. Ohranil se je sezonski način dela. Da bi tovarna delovala s polnim delovnim časom skozi celo leto, so začeli uvajati nove izdelke. Vsa strojna oprema je še vedno delovala na vodni pogon, le pomožne stroje je poganjala elektrika s falske hidroelektrarne. Proti koncu petdesetih letih so začeli razmišljati o rekonstrukciji tovarne. V ta namen so varčevali sredstva in obnova se je v šestdesetih letih tudi izvršila. Z rekonstrukcijo so iz uporabe izločili lastne energetske zmogljivosti, kar pomeni, da poslej tovarna ni več delovala na vodni pogon, s čimer pa so se povečali stroški energije, a jih je bilo moč poravnati s povečano proizvodnjo (Mlinarič idr, 1991, str:158–160).

Po rekonstrukciji so začeli izdelovati vrtne lopate, ki jih izdelujejo še danes, upadlo pa je povpraševanje po kosah. Z razvojem tehnologije in kos na bencinski pogon, se je tako zmanjšalo povpraševanje po kovanih kosah, zato so morali v tovarni odpustiti okrog 100 delavcev, ki so si nato delo iskali v sosednjih Rušah in Mariboru. Uvedli so čisto nov izdelek, in sicer gospodinjske in toaletne škarje, poleg tega so proizvodnjo dopolnili še z drugimi manjšimi izdelki. V osemdesetih letih so prevzeli stroje od likvidiranega podjetja Lipa, povečali ročarno in si sami zagotovili proizvodnjo ročajev za lopate (Prav tam, str: 162–163).

V letu 1990 se je tovarna znašla v zelo neugodnem položaju. Soočiti se je morala s pomanjkanjem obratnih sredstev, padcem povpraševanja, nerealnim tečajem dinarja, pomanjkanjem strokovnega kadra in viškom delovne sile. Vse pa se je dogajalo ravno v času osamosvojitve Slovenije, kar je pomenilo tudi izgubo zelo velikega tržišča v Jugoslaviji. Kljub vsemu si je podjetje skozi čas opomoglo; znotraj podjetja Tovarne kos in srpov je nastalo še podjetje Bukev. Bukev d.o.o. izdeluje ročaje za Tovarno kos in srpov, tako da obe podjetji učinkovito

sodelujeta. Takšna praksa lastniku (g. Adolf Štruc) obeh podjetij omogoča, da lahko kupcem ponudi celoten prodajni in servisni program.

Slika 19: Tovarna kos in srpov danes.
(Lasten vir, november, 2008).

6.6 VODNI MLINI

Izum vodnega mlina pripisujemo Feničanom. Njihova iznajdba naj bi se iz Male Azije širila na vse strani sveta. V 2. stoletju pr.n.š. je grški pesnik opisoval mlin in napovedal čase, ko bodo vse delo opravljali stroji. Njegove napovedi so se čez 2000 let uresničile. Od Grkov so nato iznajdbo prevzeli Rimljani in jo izpopolnili. Domneva se, da naj bi po letu 30 n.š. Rimljani v naše kraje prinesli že izpopolnjene mline na vodni pogon. Ti mlini so bili v obdobju preseljevanja narodov uničeni, tako da danes nimamo nobenega dokaza za njihov obstoj (Koropec, 1972, str: 144).

V Evropi je bil prvi znan mlin na vodni pogon postavljen leta 718 na Češkem, na slovenskih tleh pa v 9. stoletju. V Dravski dolini na Koroškem so se mlini na vodni pogon pojavili v 12. stoletju. V šentpavelskem latinskem urbarju iz leta 1290 sta nad Rušami in Smolnikom obratovala po dva mlina. Na Lovrenškem jih je v 13. stoletju obratovalo 17. Kljub vodnim bogastvom in pogojem za postavitev mlinov, je moralo preteči kar nekaj stoletij, preden so se mlini zares uveljavili in se je mlinarstvo razvilo do obrtniške stopnje. V novem veku je mlinarstvo celo doseglo tovarniški obseg (Prav tam).

Za marsikateri mlin, ki ni nikjer popisan, se da izvedeti iz popisa njiv in travnikov, ki so jih domačini pomenljivo imenovali (njiva nad mlinom ali travnik pri mlinu). Bolj natančno so mline popisali in izmerili leta 1825, ko so izdelovali franciscejski kataster. V njem najdemo poleg domačega imena in priimka ter imena lastnika še številko stavbne parcele in velikost mlina. Tega leta je na Lovrenškem delovalo 42 mlinov. Na tolikšno porast števila mlinov so vplivale terezijanske in jožefinske reforme, vključno z razpustom šentpavelskega samostana, večja pridelava žit in večanje števila prebivalcev. Obdobje mlinarstva na Lovrenškem bi lahko razdelili v štiri obdobja. **Prvo** obdobje je bilo fevdalno obdobje do leta 1800. Šlo je za tipični fevdalni sistem, ki je kmetom omejeval mnoge dejavnosti, med drugim tudi mlinarsko. **Drugo** obdobje je trajalo 100 let (do leta 1900). V njem je mlinarstvo doživelo največji razmah. To obdobje se ujema s propadanjem fevdalnega sistema in zmanjševanjem moči fevdalcev, razpustom samostanov in prehodom v dobo liberalnega kapitalizma. V **tretjem** obdobju (do leta 1940) so pozornost posvečali kvaliteti moke, nastalo pa je le manjše število novih mlinov. V **četrtem** obdobju (po letu 1960) se je začelo množično opuščanje mlinarske dejavnosti, saj se je močno razmahnila elektrifikacija. Kmetje so zato uvajali majhne mline na električni pogon, ki so jih uporabljali za lastne potrebe (Franciscejski kataster, 1825 in Koropec, 1972, str: 145–149).

Lovrenčani so potoke slabo izkoristili, čeprav sta bila dolžina in višina vodnega padca marsikje zelo primerna za postavitev mlina. Zlasti previdni so bili ob Radoljni, kjer so vse vodne pogone umaknili na levo obrežje potoka, ob izkopane drage, saj so s povodnjimi imeli zelo slabe izkušnje. Pri postavljanju mlinov so morali paziti še na druge pogoje. Mlin so želeli postaviti čim bliže domačiji, po možnosti v isti višini, saj je tako bila napeljava vode do mlina krajša in zajezitev cenejša. Mlina brez dovoljenj niso smeli postaviti kjerkoli bi želeli, prav tako je za njegovo gradnjo bilo potrebno dovoljenje, ki so ga morali pridobiti od gospoda ali samostana. Nato je bilo potrebno pridobiti še t.i. vodno pravico za koriščenje vode. Povprečna starost mlinov na Lovrenškem je bila okrog 156 let, vendar je bilo glede na vodno bogastvo izkoriščanje vodnega pogona z mlini zelo slabo (Korman, neobjavljeno, str: 12).

Danes mlina na vodni pogon ne moremo več videti nikjer, saj jih je uničil zob časa. Le še na nekaterih mestih ostanki zidov ob potokih pričajo o tem, da je tam nekoč stal mlin. Starejši ljudje se jih še spominjajo in opisujejo, kako so hodili z vrečami v mlin po moko, mlajši jih v živo nikoli nismo videli. Poznamo jih le po slikah, opisih starejših in ostankih ob potokih, kateri pričajo o mlinih, ki so našim prednikom dajali kruh.

6.7 VODNE ŽAGE

Šentpavelski samostan je ob svoji ustanovitvi leta 1091 dobil tudi ozemlje od Velke do Lobnice. Ozemlje je bilo poraščeno s pragozdovi bukve, jelke in smreke. Naseljevanje ozemlja je bilo uspešno, kar dokazuje šentpavelski urbar, v katerem je zapisano, da je leta 1291 na tem območju delovalo 17 mlinov. To kaže na obsežna krčenja pragozdov in njihovo spreminjanje v njive za pridelovanje krušnih žit. Urbarialne dajatve se do konca 15. stoletja niso spreminjale in so v veliki meri zajemale razžagan les. Prav zaradi tega je Koropec domneval, da je že v 14. stoletju na Lovrenškem delovalo več žag. Vendar lahko zanesljivo trdimo, da na tem ozemlju takrat še ni bilo nobene žage na vodni pogon. Ljudje so se še vedno posluževali nad dva tisoč let starega ročnega načina žaganja lesa (Koropec, 1972, str: 152–153).

Tako za najstarejšo žago, ne samo na Lovrenškem, temveč na vsem Pohorju, štejemo šentpavelsko žago, ki je bila postavljena okrog leta 1403 ob potoku Velka. Žago so nedvomno zgradili šentpavelski tesarji, ki so »augsburški tip« gradnje žag prinesli s seboj s Koroške (Sgerm, 1986, str: 14–21).

Prva znana žaga na Lovrenškem Pohorju je zapisana v falskem urbarju leta 1463, in sicer je stala na desnem bregu Radoljne. To žago so kasneje opustili za 30 let, potem pa je bila obnovljena v »firenškem tipu«, ki ga je izumil Leonardo da Vinci. Konec srednjega veka je na Lovrenškem delovalo troje žag: ena na Kumnu, druga v Lovrencu in tretja na Ruti (Prav tam).

Kakor smo razdelili mline, lahko tudi žage in njihov nastanek, razvoj in kasneje njihov propad, razdelimo na več obdobij. V **času fevdalizma** so s povprečno tremi žagami zadovoljili potrebe prebivalcev Lovrenškega Pohorja in samostana po lesu. Šentpavelski samostan je namreč vztrajal na svoji izključni pravici do gradnje mlinov in žag na svojem ozemlju. **Drugo obdobje** je povezano s propadanjem fevdalizma in jožefinskim zakonom o razpustu vseh samostanov. V tem obdobju je naraslo število žag. Vzporedno sta se razvijali tudi železarska in steklarska industrija v Sv. Lovrencu, ki ena druge v svojem razvoju nista ovirali. Vrhunec razvoja žag »firenškega tipa« je bil v letu 1908. **Tretje obdobje** je obdobje kapitalizma, v katerem je prišlo do prve svetovne vojne. Ta je prinesla razpad štirih cesarstev, med drugim tudi Avstro-ogrskega, in ustanovitev večjega števila držav; tudi Kraljevine SHS, kasnejše Jugoslavije. Po letu 1930 je nastopila splošna gospodarska kriza, leta 1939 pa še svetovna vojna. Kmečke firenške žage ne smemo enačiti z industrijsko žago. **Četrto obdobje** je čas po drugi svetovni vojni, čas obnove porušenega sveta, čas socialističnega sistema in planskega gospodarstva, ki je popolnoma spremenil pomen in namen firenških žag. Takoj po vojni je bilo potrebno hitro vzpostaviti žage v prvotno stanje, da so lahko rezali les za obnovo porušenih domov in domovine. V petdesetih letih je bilo mnogo žag zaplenjenih, razglasili so jih za neracionalne predelovalce lesa in jih večino zaprli. Pospeševali so le velike industrijske obrate (na primer Marles), z namenom žaganja hlodov na enem mestu in predelovanja lesa v končne izdelke (Sgerm, 1986, str: 31–42).

Kmetje na lovrenškem so po razpustu šentpavelskega samostana začeli svoj les predelovati v žagano blago in ga prodajati na trgu domačim lesnim trgovcem, splavarjem ali pa dalje v Slavonijo in na Madžarsko. Prosti čas so namenili večinoma delu v gozdu in spravilu hlodovine. Les so spravljali k cestam, do Drave in na železniško postajo. Tako je vprežna živina dobila novo nalogo, in sicer je prevažala hlodovje do končne postaje. Kmetje, lastniki gozdov, ki so si postavili lastne žage, so po nekaj letih dobili pogled v delovanje poljedelsko-živinorejske in gozdarsko-žagarske kmetije. Delovanje žage je kmeta sililo v razmišljanje, koliko časa bo lahko svojo žago oskrboval z določeno količino hlodovine, da gozda ne bi izpraznil in da bi žaga lahko trajno obratovala. Kot

merilo je vzel število letno posekanih »šolskih« dreves in iz njih število nažaganih desk. Z opazovanjem gozda se je lahko prepričal ali je sekal preveč, prav ali premalo. Ko je po več letih prišel do zaključka, da je uspel med gozdom in žago vzpostaviti ravnotežje, je bil prepričan, da bo lahko trajno oskrboval žago z dotedanjo količino hlodovine in ji omogočil trajno žaganje in tajen dotok dohodka. Na ta način si je na desetine Lovrenčanov, na stotine Pohorcev in na tisoče Slovencev ob Dravi in do Soče oblikovalo njim lastno in zanesljivo »kombinirano varovalno metodo« za ohranjanje gozda in hkratnega »zalaganja« žage z ustrezno količino hlodovine. Cilj je bil dosežen, ko je dosegel znosno ravnotežje med zmogljivostjo svojega gozda z zmogljivostjo žage, kajti le v tem primeru mu je bil zajamčen trajni dohodek. Kdor se tega načela ni držal je navadno hitro izpraznil svoj gozd in zapravil kmetijo, ki je s prodajo po navadi prešla v roke nekmetov (Sgerm, 1991, str: 202–210).

Leta 1954 je bil izdan zakon o registraciji žag na Lovrenškem. Takrat so kmetje začeli postavljati nove žage za domače potrebe. Postavili so si jih doma, po skednjih in v drvarnicah. Vodni pogon je bil že od leta 1910 omejena sila, primanjkovati pa je začelo tudi primernih prostorov ob potokih. Od leta 1960 dalje, ko je bila elektrika na voljo po vseh hribih, so delovale majhne kmečke žage na električni pogon doma po kmetijah. Danes nikjer več ne moremo videti kake vodne žage, ki bi stala ob potoku. Kakor velja za mline, so tudi žage prepustili propadu. Ponekod lahko zasledimo le še ostanke zidov, ki pričajo o prisotnosti žage, ki je tam stala pred mnogimi desetletji. Ohranili so se le večji koncerni, ki jih je podpirala oblast, na primer Marles. Ti so opremljeni s sodobnimi električnimi žagami in obdelujejo les od razreza, do končnega izdelka in porabijo tudi stranske produkte, ki ob tem nastanejo (Prav tam, str: 210–214).

Skladno z naseljevanjem prebivalstva na tla Radomelj in z razvojem verskega ter kulturnega življenja, se je začelo razvijati tudi gospodarstvo, ki je bilo potrebno za preživetje prebivalstva. Gospodarstvo se je razvijalo skladno z naravnimi danostmi pokrajine. Prvi naseljenci so izkoriščali zemljo, les in vodo, saj je bilo teh treh danosti v izobilju. Šele kasneje so začele nastajati tovarne in različni obrati, za delovanje katerih je bilo potrebno podrobnejše znanje in stroji. Ne glede

na oddaljenost kraja od večjih urbanih središč, so se ljudje, ki so živeli tukaj, vedno znašli in so znali poskrbeti zase, saj so znali obdelovati zemljo, izkoriščati vodo in izdelke izdelovati doma. Kmetje so znali sami izdelati in popraviti večino stvari potrebnih za preživetje na oddaljeni kmetiji. Tako bi lahko rekli, da je bil Lovrenc dolga stoletja samozadostna enota, neodvisna od kontakta s sosednjimi kraji. Šele z razvojem železniškega in avtobusnega prometa, so se ljudje začeli zaposlovati v tovarnah sosednjih krajev (predvsem Ruš) in na splošno iskati zaposlitev izven dela na kmetiji.

Na tem mestu bi lahko potrdila teorijo Keitha Grinta, ki je trdil, da se je v predindustrijskih družbah produktivna dejavnost ohranjala na minimumu, kar pomeni, da ko je bilo hrane dovolj, je bilo nabiranja in lova konec. Glede na to, da so na kmetijah sami zase pridelovali hrano, so verjetno res pridelali, kolikor je družina potrebovala sama zase. Pred razvojem tovarn so ljudje vsa dela v glavnem opravljali doma, kmetje so redili živali in obdelovali polja. Kmetija je praktično bila samozadostna enota, saj so si člani sami pridelali vso hrano in surovine, ki so jih za preživetje potrebovali. Vsak kmet je imel tudi osnovno znanje o izdelavi in popravilu orodja.

Ljudje so delali toliko, kolikor so menili, da morajo in je nujno in na tak način tudi ohranjali nadzor nad svojim delom. V teh predindustrijskih družbah in s takim odnosom in načinom dela ni moglo priti do odtujitve dela, ki ga poznamo v industrijskih družbah. O tem je govoril že Karl Marx in se po mojem mnenju vedno bolj kaže tudi na področju Lovrenca. Še v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja je bila večina moških domačinov zaposlena v Tovarni kos in srpov, v Marlesu ali v sosednjih Rušah, v Tovarni dušika. Ženske so bile večinoma gospodinje ali kmetice, le redke so bile tudi zaposlene v katerem od omenjenih obratov ali v podjetju Lipa. V prej kot dvajsetih letih se je ta slika zelo spremenila. Večina prebivalcev Lovrenca je danes zaposlena v katerem od sosednjih urbanih središč, večinoma v Mariboru, zaposlenih pa je tudi večina žensk. Marles ter Tovarna kos in srpov zaposlujeta le še manjše število delavcev, vsi ostali so bili prisiljeni poiskati delo drugje. Ljudje se pehamo za dobičkom, ki je postal osnova človekovega preživetja, s svojim delom nismo več zadovoljni,

opravljamo ga mehansko in se zaradi pomanjkanja časa tudi oddaljujemo od družbe in drugih ljudi. V industrijski družbi nihče več ne vidi sadov posameznikovega dela (to je bilo cenjeno v predindustrijskih družbah, kjer je človek delal večinoma zase in svoje potrebe), pomembno je le še tržno blago in predmeti na tržišču. Posledično se Marxova trditev vedno bolj odraža tudi na podeželju. Opazna je prav tako v Lovrencu, saj delitev dela ljudi vedno bolj ločuje. V predindustrijskih družbah so ljudje na podeželju delo opravljali skupaj. Družina, sorodniki in sosedje so se zbrali in skupaj opravili dela na kmetiji, kar je obenem krepilo tudi družbene odnose. V industrijskih družbah je prišlo do delitve dela, truda posameznika za svojo potrditev in posledično propada medsebojnih odnosov in ločitve med ljudmi. Ljudje so danes večinoma zaposleni vsak v svoji službi, na kmetijah, katerih število se je močno zmanjšalo, pa obdelujejo zemljo s pomočjo mehanizacije. Tako so se močno oslabili družbeni odnosi, medtem ko so se odnosi znotraj posamezne družine bolj ali manj še vedno uspeli ohraniti.

V predindustrijskih družbah so tudi na področju Lovrenca obstajale razširjene družine, ki so se postopoma začele ločevati na nuklearne družine. Tukajšnje stanje odraža trditve Edmunda Leacha, ki so se mu zdele majhne predindustrijske družbe pomembne. V njih obstajajo družine kot deli širše sorodstvene enote, ki predstavlja mrežo družbenih razmerij, ki posamezniku zagotavlja praktično in psihološko oporo. V modernih družbah je nuklearna družina pogosto izolirana od sorodstva in širše skupnosti, kar pa ne morem trditi, da velja za Lovrenc, saj prav družina in sorodstvo še vedno igrata zelo pomembno vlogo v posameznikovem življenju. Družina je tako ostala temeljna in osnovna organizacija družbe. Po mojem mnenju se prav zaradi intenzivne povezanosti družin na podeželju tukaj bolj vidno kot v urbanih središčih kaže funkcija družine. Zato menim, da se potrjuje funkcionalistični pogled na družino, po katerem ima družina veliko funkcij v odnosu do posameznika in tudi družbe kot celote. Brez družinskega zadovoljevanja posameznikovih in družbenih potreb ne bi bilo kulture. Družina z vzgojo zagotavlja nadzor in izražanje nad določenimi pravili. Tako se potrdi tudi trditev Talcota Parsonsa, da ima družina dve osnovni in nezamenljivi funkciji, in sicer primarno socializacijo otrok in sekundarno stabilizacijo odraslih osebnosti v družbi.

V podeželski družbi, kot je bil Sv. Lovrenc, je v preteklih stoletjih bilo zelo pomembno tudi moško potomstvo, zlasti na kmetijah z mnogo imetja, saj se je dedovalo po moški liniji. Na tej točki se potrdi tudi trditev Friedricha Engelsa, ki je menil, da družina temelji na prevladi moškega, ki je lastnik imetja in ga posreduje dalje svojim potomcem. Pravila glede dedovanja, zlasti po moški liniji, so bila zaradi bogastva kmetij bolj intenzivno vidna prav na podeželju.

6.8 RAZVOJ TURIZMA IN GOSTINSTVA

V Lovrencu je bilo že od nekdaj večje število gostiln. Domačini so bili predani predvsem trgovanju z lesom. Značilno je, da so kupčije pogosto sklepali v gostilnah. Tudi »furmani« (prevozniki), ki so vozili les od kmetov do Drave in na železniško postajo, so se na poti pogosto ustavili v gostilni. Večje število obiskovalcev se je v gostilni zbralo tudi ob praznikih in veselicah. Večinoma so v gostilne zahajali moški, ženske pa le v njihovem spremstvu. Točili so vino, pivo, mošt (jabolčnik), žganje, čaj in malinovec. Po nekaterih gostilnah so prodajali tudi preste in tobak za žvečenje. Gostilničar si je delal tudi zareze ali si je zapisoval, koliko je kdo spil, da je ob odhodu vedel, koliko mu kdo dolguje. Včasih so, zlasti delavcem, točili »na kredo«. Skupen dolg so gostilničarju poravnali, ko so dobili plačo. Moški so v gostilnah tudi kartali in pili. Tako se je včasih zgodilo, da je gospodar po več dneh popivanja in kartanja prišel iz gostilne domov ter ženi in otrokom povedal, da je zakartal živino in kmetijo ali pa kar celo posestvo.

6.8.1 PENZION BUTTNER

Prvi pravi podjetnik, ki se je v Šentlovrencu nad Mariborom ukvarjal s turizmom, je bil Krel Buttner. Leta 1888 je od svoje tete Marije Kasal podedoval poslopja opuščene glažute in pripadajoče posestvo (Minarik, 1966, str: 25).

Karel Buttner je poslopja glažute preuredil v penzione in leta 1894 začel z penzionsko ponudbo. V stavbi današnjega gostišča (po domače Bitner) so bili v pritličju kuhinja, restavracija in salon, v nadstropju pa sobe. Ob stavbi je bilo tudi

kegljišče, na južni strani pa enonadstropna stavba s sobami za turiste, ki se je imenovala Rdeča vila. V kompleks je sodil tudi kopalni bazen. Nad njim je Buttner dal zgraditi hidroelektrarno, ki je razsvetljevala penzionske stavbe. Zgraditi je dal tudi stavbo, v kateri so stanovali delavci in dninarji, ki so obdelovali polje in pomagali pri delu v penzionu. Leta 1828 v Gaju še ni bilo hiš, breg je bil poraščen z mogočnimi drevesi, po njem je bilo mnogo lepo urejenih stezic, ob katerih so bile postavljene klopce, da so se letoviščarji lahko sprehajali in počivali. Potka pod bregom, ki je bila posuta s peskom, je bila namenjena samo sprehajalcem, saj po njej ni bil dovoljen niti prevoz z vozom. Gostje so k Buttnerju prihajali iz Gradca in Dunaja in to samo poleti, saj je bil penzion pozimi zaprt (Mlinarič idr, str:163–164).

Po prvi svetovni vojni je Buttner začel posestvo po malem razprodajati. Posamezne parcele v Gaju so kupili domačini in začeli graditi hiše, penzion je prodal družini Andrejkovič iz Zagreba in se odselil v Avstrijo. Med obema vojnama je turizem v Lovrencu še vedno cvetel, Dravska banovina je Lovrenc celo razglasila za klimatsko letovišče. Andrejkoviči so ob začetku druge svetovne vojne pobegnili, saj so bili židovskega porekla (Prav tam, str: 164).

Po vojni so se v nacionalizirana poslopja naselili stanovalci, leta 1952 pa je Turistično gostinsko podjetje Lovrenc zopet odprlo prenovljen penzion. Poleg tega so obnovili tudi bazen in Rdečo vilo. Pet do šest let je bil penzion poln. V večini so letovali Dalmatinci in Zagrebčani, saj je družba takrat dajala popust za kolektivna letovanja. Po letu 1960 je vir turistov usahnil in penzion Buttner je postal le navadna gostilna (Prav tam).

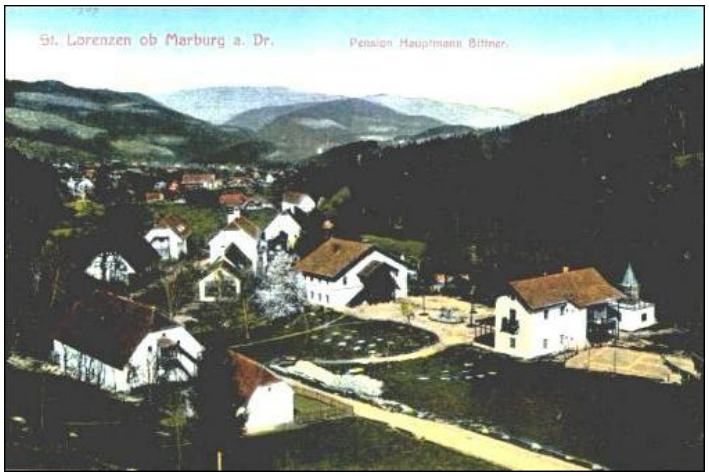

Slika 20: Penzion Buttner leta 1909.
(http://www.lovrenc.si/zgodovina/, 18.11.2008, 14:40).

6.8.2 HOTEL JELEN

V kraju se je nekoč nahajal zelo ugleden hotel Jelen. Prvič se omenja kot gostilna Jakoba Novaka, ki je imela električno razsvetljavo že takoj po letu 1901 in se je imenovala Pri Hirschenwirtu. Leta 1908 je zaradi kratkega stika pogorela. Kasneje jo je na dražbi kupil Alojz Geratič in ji dal slovensko ime Jelen. V stavbi je poleg gostilne uredil tudi trgovino. Med drugo svetovno vojno je stavba služila kot sedež nemške vojaške posadke, zato so jo partizani ob napadu leta 1944 požgali. V takšnem stanju jo je prevzela kmetijska zadruga in jo obnovila. Že za silvestrovo leta 1953 je bilo slavnostno odprtje hotela Jelen, ki je imel takrat status visoke B kategorije. V sobah je bila tako topla kot hladna voda. Gostje so v hotel prihajali le v poletni sezoni, in to iz Vojvodine in Splita. Največje zabave so se v hotelu dogajale ob sobotah in nedeljah, ko je za ples v živo igral ansambel Miki (Prav tam, str: 165).

Leta 1959 je morala Kmetijska zadruga Jelena predati v upravljanje Gostinskemu podjetju Lovrenc. Slednje je poleg Jelena in Buttnerja imelo v lasti še gostilno na Ruti, v Kurji vasi, pri Kodru in Bife v Gornjem trgu. Podobno kot pri Buttnerju, je tudi pri Jelenu po letu 1960 usahnil vir turistov in hotel je prišel v zasebni najem. Šele leta 1972 ga je prevzelo podjetje Lipa, ga obnovilo in penzion je dalje

uspešno posloval. Ob poslovnih težavah podjetja Lipa, so ga leta 1983 brezplačno predali v roke Uniorja Zreče, ki je opremo odpeljal v Zreče, stavbo pa pustil propadati. Hotel je bil prepuščen propadanju vse do leta 1991, ko so ga pred proslavo ob 900-letnici Lovrenca porušili (Prav tam, str: 165).

Slika 21: Hotel Jelen po 2. svetovni vojni.
(http://www.lovrenc.si/zgodovina/, 18.11.2008, 14:45).

6.8.3 GOSTINSTVO DANES

Danes v kraju delujejo štiri gostišča, ki nudijo topel obrok. **Gostišče Kores** stoji v Puščavi, kjer glavna cesta v ostrem ovinku zavije proti Lovrencu. Gostilna je na tem mestu stala že v času Avstro-Ogrske, njen lastnik pa je bil do leta 1910 gospod Ajholcer. Po tem letu sta gostišče prevzela Janez in Amalija Kores. Vse do danes je gostišče ostalo v rokah članov rodbine Kores. Trenutna lastnica gostišča je Olga Kores, ki skrbi za dobro ponudbo v gostišču že vse od leta 1978 dalje. Gostišče je znano po širni Sloveniji, saj vsako poletje gosti številne romarje, ki na Ansko nedeljo pridejo na romanje v cerkev v Puščavi (http://www.lovrenc.si/, 10.11.2008, 18:00).

Kraj premore tudi lepo urejeno picerijo, ki se nahaja izven centra. Njen lastnik je Peter Perc. Picerija **Zlati Škorpijon** sprejme okrog 100 ljudi, v lokalu in na terasi.

Specializirani so za peko pic, hamburgerjev in lepinj (http://www.lovrenc.si/, 10.11.2008, 18:10).

V strogem centru Lovrenca se nahaja **Gostišče Urbanc**, ki ima že več kot 120-letno tradicijo. Gostilna je na tem mestu stala že v stari Jugoslaviji. Njen takratni lastnik je bil Jožef Novak, za njim pa je gostišče prevzel Urbanc Maks starejši. Danes ga vodi njegov sin Urbanc Maks mlajši. Gostišče nudi sedem ležišč, glavni gostje pa so lovci, ki prihajajo iz Avstrije in Italije. V gostišču ni opaziti strnjene sezone, saj ljudje prihajajo in odhajajo skozi vse leto. Po predhodnem naročilu pripravijo tradicionalne slovenske jedi ter divjačinske in ribje specialitete (http://www.lovrenc.si/, 10.11.2008, 18:20).

V kraju se nahaja tudi gostišče **Sgerm,** ki ga je od leta 1971 dalje vodila Antonija Sgerm, danes pa je lastnica Vesna Fornezzi. Gostišče premore veliko dvorano, ki je primerna za praznovanje obletnic. Nudijo kosila, domače specialitete, ribe in narezke, pripravijo pa tudi hrano po naročilu (http://www.lovrenc.si/, 10.11.2008, 18:30).

V kraju se nahaja še nekaj manjših lokalov, kjer strežejo samo pijačo in so priljubljena točka tako mlajših kot starejših obiskovalcev.

Po vojni so v Lovrencu že obstajali obsežni načrti, ki pa so vse do danes ostali le na papirju. Turistični delavci so načrtovali gradnjo hotela ob vznožju ceste, ki vodi dalje na Pesek in Roglo (Kurjenkova rida). Predvidena je bila tudi gradnja čolnarne in drsališča na Jezercu, sistema žičnic in počitniških hišic ter drugih naprav za zimski turizem na Klopnem vrhu.

Turizem se torej vedno bolj razvija. Za promocijo znamenitosti kraja in za turistično društvo skrbimo prebivalci sami. Posledice razvijajočega se turizma so vedno bolj vidne. Predvsem spomladi in pozimi postane bolj prometna cesta skozi središče kraja. To je tranzitna cesta, ki povezuje mesto s Peskom in z Roglo, kjer se nahajajo znana slovenska smučišča in Lovrenška jezera. Vidni so posegi v naravo; izsekavanje gozdov in smetišča, ki jih za sabo puščajo neosveščeni

izletniki, so naredili v okolju veliko škode. Posledično prihaja tudi do sušenja potokov, katerih je bilo v preteklosti na pohorskih hribih ogromno. Mnogo ljudi, ki se skozi Lovrenc peljejo na Roglo, se ustavi z namenom, da si ogledajo katero od kulturnih znamenitosti ali pa se samo obiščejo katero od kavarn. Taki turisti promovirajo kraj, kar pozitivno vpliva na razvoj turizma, k čemur stremijo tudi zaposleni pri Turističnem društvu. Na tej točki je treba pomisliti tudi na dolgoročne negativne posledice, ki jih turizem prinaša kraju. Najbolj je izpostavljena za zdaj še marsikje neokrnjena narava, ki je pogost vzrok, da ljudje radi obiščejo naš kraj. Mnogi so se predvsem v zadnji desetih letih celo odločili, da si tukaj kupijo hišo ali parcelo in se v naš kraj priselijo. V šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo zaznati precejšen val odselitev. Ljudje so se preseljevali bliže urbanim središčem, predvsem Mariboru. Že na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja je prišlo do obrata. Tako danes le še stežka najdemo parcelo ali hišo, ki bi bila naprodaj in po primerni ceni, saj so se cene zaradi velikega povpraševanja močno dvignile. Menim, da je do tega fenomena prišlo zaradi porasta cen parcel in stanovanj v mestu pa tudi naveličanega življenja v strogem centru mesta. Lovrenc je od Maribora oddaljen 30 kilometrov, kar v dobi množične motoriziranosti marsikomu ne predstavlja večje težave.

6.9 POŠTA

Prva poštna izpostava v Sv. Lovrencu v Puščavi je bila ustanovljena leta 1850 in se je imenovala Sv. Lovrenc pri Mariboru. Poštni urad je imel svoje prostore v današnjem zdravstvenem domu. Pošto so na Ruto nosili peš, od tam pa so jo z brodom prepeljali na drugo stran Drave, od koder so jo postiljoni prenesli do Ožbalta, kjer je bila poštna postaja na relaciji Maribor–Celovec. Takratna poštna izpostava je sprejemala in odpošiljala poštne pošiljke dvakrat tedensko; peš ali s konji (Klinar, neobjavljeno).

Leta 1912 je bila zgrajena železniška proga Maribor–Prevalje in takrat so pošto začeli prevažati po železnici, in sicer na posebnem vagonu imenovanem »Potujoča pošta«. Pošto namenjeno v Lovrenc so na Ruti sprejeli postiljoni in jo peš odnesli

do poštne izpostave v Lovrencu. Ljudje so po pošto morali hoditi sami. Istega leta je bila vzpostavljena tudi telefonska zveza, ki je bila najprej ročna – induktorska centrala z dvajsetimi številkami za krajevno omrežje. Leta 1916 je bila v Puščavi ustanovljena pomožna pošta (Prav tam).

V kasnejših letih so pošto sprejemali in urejali župniki. Med vojno pošta v Puščavi ni delovala, po drugi svetovni vojni pa so bili prostori pošte v Koresovi vili (danes gostišče Kores). Pošta v Puščavi je bila ukinjena leta 1947 (Prav tam).

Leta 1931 je s prevozom poštnih pošiljk z železniške postaje Ruta v Šentlovrenc na Pohorju začel Otmar Fornezzi, ki je pošto v Lovrenc vozil vse do leta 1944. Poštni delavci so pošto sprejemali, jo razporejali in razdeljevali krajanom (Prav tam).

Med vojno je pošta še nekaj časa delovala nemoteno, njen naziv pa je bil Postamt St. Lovrencen Bahern. V času osvobajanja kraja je bila pošta požgana. Konec leta 1944 je zopet začela delovati v novih prostorih (Udrihovo). Po osvoboditvi kraja je Otmar Fornezzi zopet nadaljeval s prevozom poštnih pošiljk s svojim avtomobilom, kar pa ni trajalo dolgo, saj je začelo primanjkovati goriva. Zato je Otmar kupil konja in voz in z njima prevažal pošto. Leta 1949 se je iz Udrihove zgradbe pošta preselila v zgradbo, v kateri imamo pošto še danes (Spodnji trg 7).

Leta 1954 je pošta dobila naziv Lovrenc na Pohorju. Kasneje so Lovrenčani začasno preuredili star avtobus in z njim prevažali pošto in potnike do železniške postaje Ruta, kmalu pa je prevoz pošte prevzelo avtobusno podjetje Maribor. Leta 1967 se je odprla avtobusna relacija preko Jodla, Činžata, Fale in Ruš do Maribora. Leta 1971 je bil na drugi strani zgrajen most čez reko Dravo in tako se je avtobusna relacija razširila. Šoferji so vsak dan v obe smeri poleg potnikov prevažali tudi pošto. V Mariboru so jo sprejeli na glavnem kolodvoru, naložili v prtljažnik avtobusa in prepeljali v Lovrenc. Vse do leta 1992, ko je poštno podjetje organiziralo lastni prevoz poštnih pošiljk na relaciji Maribor–Lovrenc–Maribor, so pošto prevažali z avtobusom. Leto 1995 je bilo v razvoju poštnega prometa prelomno, saj se je takrat pošta ločila od telegrafa in telefona. Danes je

pošta še vedno v isti stavbi na Spodnjem trgu, pošiljke pa iz Maribora pripeljejo s poštnim avtomobilom. Poštarji, ki so zaposleni na pošti, imajo kraj razdeljen po okoliših in vsak odnaša pošto v svoj okoliš. Delovni pogoji pismonoš so se bistveno izboljšali, saj pošto prevažajo z motorji, na oddaljene hribe pa z avtomobilom. Tudi delo znotraj pošte se je moderniziralo in avtomatiziralo (Prav tam).

6.10 BANKA

Leta 1908 je Šentlovrenc nad Mariborom dobil prvo denarniško organizacijo – Kmečko hranilnico in posojilnico. Ustanovil jo je župnik Horvat s pomočjo ustanovnega odbora. Bila je podružnica Slovenske Ljudske stranke in kmetijska podružnica. Njen namen je bil (po Koroščevi zamisli) izboljšanje gmotnih razmer, ne pa dajanje denarja denarnim zavodom. Član je lahko postal vsakdo, ki se je vezal s pogodbo in je živel v župniji Lovrenc, Ribnica ali Puščava. Posojila so dajali na osebni kredit ali za zastavo. Ob ustanovitvi je hranilnica štela komaj sedem članov, odbornike in nadzorni odbor. Odprta je bila le ob nedeljah in članstvo je počasi, vendar vztrajno, naraščalo. Leta 1941 je zaradi vojne njene posle prevzela Spodnještajerska hranilnica v Mariboru. Leta 1978 je Kreditna banka Maribor v Lovrencu odprla agencijo, ki je skrbela za bančne posle občanov in odobravala tudi potrošniške kredite. V letu 1920 je bila v Sv. Lovrencu ustanovljena podružnica Jugoslovanske Matice. Z namenom ustanovitve so se ljudje zbrali pred spomenikom sv. Miklavža v Zgornjem trgu, kjer je bila v ta namen sveta maša (Kronika župnije Sv. Lovrenc nad Mariborom od leta 1903).

7. SKLEP

V kraju in župniji Sv. Lovrenc na Pohorju je bila pred več kot 900 leti benediktinska pastoralna postojanka, o čemer priča zapis iz leta 1091. Pogled v preteklost nam daje dokaze o bogati kulturni in naravni dediščini, ki je nastajala in se ohranjala iz generacije v generacijo in ji je vsaka generacija dodala svoj delež in vanjo vtisnila svoj pečat. Vsa ta dediščina priča o vzponih in padcih, ki jih je kraj skozi stoletja preživel. Pogled v preteklost govori tudi o naših prednikih, ki so bili močni ljudje, navdahnjeni z vero in željo po življenju in obstoju. Le z njihovo močjo in voljo je kraj lahko preživel napade, požige in vojne ter se ohranil do današnjih dni ter razvil podobo razvitega podeželskega kraja.

Prvo znano društvo v kraju je bilo Društvo sv. Cirila in Metoda. Skozi čas so potem nastala še druga kulturna in športna društva. Človek je v svojem bistvu vedno bil in bo ostal družbeno bitje, kar je morda dosti bolj intenzivno vidno pri podeželskih ljudeh. Ti so se nekoč ob večerih zbirali na kmetijah ter pomagali kmetu pri delu. Priložnost za druženje so bila tudi romanja, saj jim je to bil pogosto edini vzrok za odhod od doma. Iz takšnih preprostih srečanj so se potem začela razvijati prva društva, ki so vedno bolj dobivala uradno podobo. Danes v Lovrencu deluje nekaj kulturnih in športnih društev, predvsem poleti, ko okoliški hribi dajejo odlične možnosti za rekreacijo in sprehod v ponekod še neokrnjeno naravo.

Rodovitne zemlje je bilo na Lovrenškem vedno dovolj, tako da ljudi ni skrbelo za hrano. Graditi so začeli tudi mline in druge obrate za obdelavo in pridelavo hrane in surovin. Tukaj najdemo korenine dveh pomembnih tovarn, ki v kraju obratujeta še danes – Tovarna kos in srpov ter podjetje za izdelavo montažnih hiš Marles. Večina moških prebivalcev kraja je bila nekoč zaposlena v omenjenih podjetjih, ki pa danes zaradi upada proizvodnje zaposlujeta le še manjše število zaposlenih. Ob pisanju diplomskega dela sem ugotovila, da bi še pred nekaj desetletji kraj lahko deloval kot samozadostna enota, danes pa zaradi potrebe po stiku z zunanjim svetom in po dobrinah, ki jih človek vedno bolj potrebuje, to ne bi bilo več mogoče. Ugotovila sem, da ima kraj bogato preteklost, na katero smo vsi

prebivalci kraja odkrito ponosni. Upam samo, da jo bomo znali tudi sami čuvati za naslednje rodove in čim bolj dolgo ohranjati neokrnjenost in čistočo narave, da bodo naši potomci lahko uživali v sadovih svojih predhodnikov.

Slika 22: Simbolna tabla, ki oznanja 900 let Lovrenca na Pohorju (Lasten vir, november, 2008).

8. LITERATURA

1. *Arhivsko gradivo Kmečke posojilnice in hranilnice Lovrenc na Pohorju od 1908- 1941*. Pokrajinski arhiv Maribor.

2. Baš, F. (1951). *Pohorsko steklo, Likovni svet*. Maribor: založba Obzorja.

3. Bogataj, J. (1992). *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.

4. Ciperle, J. in Vovko, A. (1987). *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*. Ljubljana: Univerzitetna knjižnica.

5. Ekar, A. (1905). *Trgovski in obrtniški kažipot po Slovenskem Štajerskem*. Celje: Občeslovno obrtno društvo.

6. Flere, S. (1992). *Uvod v sociologijo*. Ljubljana: Časopisni zavod, Uradni list Republike Slovenije.

7. Fras, S. in Valenčič, B. (1976). *Razvoj elektrifikacije Slovenije do leta 1945*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

8. *Franciscejski kataster za Štajersko iz leta 1825*. (1998). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

9. Gams, I. (1959). *Pohorsko Podravje, Razvoj kulturne pokrajine*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

10. Gozdar. (1975). *Glasilo Gozdnega gospodarstva Maribor*, 12 (6), str: 7-8.

11. *Gozdno gospodarski gojitveni načrt za družbene in zasebne gozdove od 1966- 1975 za področje Lovrenca na Pohorju*. (1965). Lovrenc na Pohorju: Gozdno gospodarstvo.

12. Grafenauer, B. (1962). *Kmečki upori na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

13. Haralambos, M in Holborn, M. (2001). *Teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

14. Javornik, J. *Zadruga, oziroma Lipa 1971- 1982*. Neobjavljen zapis razvoja.

15. Klinar, V. *Zgodovina pošte Lovrenc na Pohorju*. Arhiv PTT Maribor. Neobjavljeno.

16. Korman, J. *Spisek obstoječih mlinov ob Radoljni in Lamprehtovem potoku*. Neobjavljeno.

17. Koropec, J. (1972). *Zemljiške gospoščine med Dravogradom in Mariborom do konca 16. stoletja*. Maribor: Založba Obzorja.

18. Kos, F. (1911). *Gradivo za zgodovino Slovencev III.* Ljubljana: Leonova družba.

19. Kos, F. (1915). *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku IV*. Ljubljana: Leonova družba.

20. Kos, M. (1955). *Zgodovina Slovencev od naselitve do petnajstega stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica.

21. Kovačič, F. (1928). *Zgodovina Lavantinske škofije*. Maribor: Lavantinski knjižni škofijski ordinariat.

22. Kraft, D. (1935). *Das untersteierische Drauland: Deutsches Grenzland zwischen Unterdrauburg und Marburg*. Munchen: Instituts fur ostbairische Heimatsorschung in Passau.

23. *Kronika župnije Sveti Lovrenc nad Mariborom od leta 1903*.

24. *Kronika šole v Puščavi*, 1-2 knjiga.

25. *Kronika Osnovne šole Lovrenc na Pohorju*, 5-6 knjiga.

26. *Kronika osnovne šole Šercerjeve brigade*, 1-4 knjiga.

27. *Kronika gasilskega društva Lovrenc na Pohorju.*

28. Kvac, I. *Zgodovinski razvoj kovaštva v Lovrencu na Pohorju*. Neobjavljeno.

29. Lamprecht, O. (1515, 1961). *Der Besitz des Stiftes St. Paul in der Mark hinter dem Drauwalde*. Wien: Corinthia.

30. Medved, L. (1991). Lovrenc na Pohorju, Puša 36. Konservatorski program ZVNKD. Maribor.

31. Melik, A. (1957). *Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino*. Ljubljana: Slovenska Matica.

32. Miglič, D. (1995). Pajštva- ohranimo to, kar so nam zapustili naši predniki (Raziskovalna naloga), Lovrenc na Pohorju: Osnovna šola.

33. Minarik, F. (1966). *Pohorske steklarne*. Maribor: založba Obzorja.

34. Mlinarič, J. (1976). *Gospoščina Limbuš pri Mariboru*. Časopis za zgodovino in narodopisje, XLVII, str: 115-124.

35. Mlinarič, J. (1987). *Župnije na slovenskem Štajerskem v okviru salzburške nadškofije v vizitacijskih zapisnikih arhidiakonata med Dravo in Muro- 1656- 1774*. Ljubljana: Teološka fakulteta.

36. Mlinarič, J., Cerar, F. in Curk, J. (1989). *Župnija svete Magdalene v Mariboru 1289- 1989*. Maribor: Župnijski urad svete Magdalene.

37. Mlinarič, J., Ožinger, A., Podvinski, Z., Koropec, J.Vračko, F., Vresnik, O. idr. (1991). *Lovrenc na Pohorju skozi stoletja*. Lovrenc na Pohorju, Krajevna skupnost.

38. Mlinšek, D. (1985). *Gozdni rezervati Slovenije, Lovrenška jezera*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.

39. Mravljak, J. (1936). *K zgodovini uprave Šentpavelske posesti na Fali*. Časopis za zgodovino in narodopisje, XXXI, str: 149-171.

40. *Mrliška knjiga župnije sv. Lovrenc na Pohorju za leto 1877*. Lovrenc na Pohorju.

41. Nećak, D. in Repe, B. (2003). *Oris sodobne obče in slovenske zgodovine*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

42. Orožen, I. (1875). *Das Bisthum und die Dioseze Lavant I.* Marburg: Lavant Ordinariates.

43. *Rojstne knjige župnije sv. Lovrenc na Pohorju od 1835 – 1896 in 1901-1938.* Pokrajinski arhiv Maribor.

44. Schauber, V. in Schindler, H. M. (1995). *Svetniki in godovni zavetniki za vsak dan v letu.* Ljubljana: Mladinska knjiga.

45. Schroll, B. (1876). *Urkundenbuch des Benedictiner Stiftes St. Paul in Karnten.* Wien: K. Gerold.

46. Schroll, B. (1891). *Hieronymus Marchstaller , Abt des Benedictiner-Stiftes St. Paul im Lavantthale 1616- 1638*. Klagenfurt: Benedictiner-Stiftes St. Paul.

47. Sgerm, F. (1991). Žage na Lovrenškem Pohorju. *Revija za lesno gospodarstvo*, 12 (7/8), str: 202-210, 214- 221.

48. Sgerm, F. (1986). Najstarejše žage na Slovenskem. *Gozdarski vestnik,* 6 (4), str: 14- 21.

49. Šiker, K. (1989). *10 let folklorne dejavnosti; 1979-1989. Lovrenc na Pohorju:* Mladinska folklorna skupina DPD Svoboda.

50. Šorn, J. (01.09.1962). Vzpon in zaton spodnještajerskega fužinarstva. *Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 10 (3), str: 144- 156.

51. Vatovec, F. (1931). *Pravosodstvo na šentpavelskih posestih v »Marki onstran Dravskega gozda«*. Časopis za zgodovino in narodopisje, XXVI, str: 65-87.

52. Vovko, A. (1989). *Podružnice šolske narodnoobrambne družbe sv. Cirila in Metoda na Pohorju in njegovi okolici do leta 1941*. Časopis za zgodovino in narodopisje, 2, str:160- 176.

53. Vrbnjak, M. (1985). *Gospodarska in socialna podoba Ruš in okolice med 1812 in 1843.* Ruše. Ruška kronika.

54. Vrbnjak, V. (1985). *Osnovno šolstvo v času razsvetljenega absolutizma*. Ruše. Ruška kronika

55. Vrbnjak, V. (1985). *Osnovna šola med marčno revolucijo 1848 in šolsko reformo 1869.* Ruše. Ruška kronika.

56. Wraber, M. (1954). *Splošna ekološka in vegetacijska oznaka višjih predelov Pohorja.* Biološki vestnik, XXI, str: 161- 178.

57. *Zemljiška knjiga Lovrenca na Pohorju od 1788- 1825*. Maribor: Pokrajinski arhiv.

58. Zgonik, M. (1972). *Delež Falske graščinske posesti pri razvoju gospodarstva in preoblikovanju pokrajine na Lovrenškem in Ruškem Pohorju v 1957*. Časopis za zgodovino in narodopisje, 43 str: 22- 26.

59. Zgonik, M. (1977, 1978). *Dravska dolina*. Maribor: Založba Obzorja.

60. 25. 10. 2008. *V Lovrencu nova športna dvorana*. Večer, LXIV, str: 21.

61. http://www.lovrenc.si/

62. http://www.lovrenc.si/zgodovina/

PRILOGA : TABELA POMEMBNEJŠIH LETNIC

1091	Prva omemba Lovrenškega z imenom Radomlje.
1214	Določene meje lovrenške župnije.
1222	Naselbina pod trgom dobi trške pravice - nastanek trga.
1254	Prva omemba lovrenških jezer.
1381	Prva omemba cerkve sv.Križa v Spodnjem trgu.
1407	Na pobudo celjskega grofa Hermana požge Oton Pergauer lovrenški trg.
1463	Prva omemba žage na Lovrenškem.
1617	Prvič je omenjena cerkev sv.Radegunde.
1627	Začetek gradnje cerkve Device Marije v Puščavi.
1659	Zgrajena kapela sv. Ane v Puščavi.
1680	Leto posebej hude kuge na Lovrenškem.
1751	Ukinjen Oglejski patriarhat.
1756	Prvič omenjena šola v sv. Lovrencu.
1760	Prva omemba fužin na Lovrenškem.
1774	Dekret Marije Terezije o splošni šolski obveznosti.
1782	Ukinjena je bila opatija in uprava vseh samostanskih posesti je prišla pod državo. Župnijo sv. Lovrenca so priključili koroškemu verskemu skladu.
1788-1825	V zemljiški knjigi se prvič omenja Ladejenkova domačija.
1812	Ob Radoljni nad Kurjo vasjo postavi Sebastijan Weniger veliko orodno kovačijo.
1814	Začetek poučevanja v šoli v Puščavi.
1821	Po velikem požaru v trgu začnejo tržani graditi zidane hiše.
1824	Verjetno tega leta postavi lovrenški splavarski ceh v trgu kip sv.Miklavža
1834	Maksimiljan Andree postavi pri Buttnerju steklarno.
1850	Prva poštna izpostava v Lovrencu.
1863	Kraj se preimenuje iz Sv.Lovrenca v Puščavi v Šentlovrenc ob koroški železnici.

1877	Nastanek gasilskega društva.
1881	Orodno kovačijo ob Radoljni kupi Henrik Kieffer in začne s proizvodnjo kos.
1885	Ustanovljena Družba sv. Cirila in Metoda.
1894	Na zemljišču nekdanje steklarne začne s turistično ponudbo Karl Büttner.
1894	V Lovrencu prva zadruga na Slovenskem.
1895	Kraj dobi ime Sv. Šentlovrenc na Pohorju.
1901	V kraju električna razsvetljava.
1908	Ustanovljena kmečka hranilnica in posojilnica.
1914	Začetek 1. svetovne vojne.
1937	Kraj se preimenuje v Sv. Lovrenc na Pohorju.
1939	Začetek 2. svetovne vojne.
1941	Nemci zasedli trg sv. Lovrenca.
1953	Zgrajena cesta skozi Lovrenc na Roglo.
1998	Lovrenc postane samostojna občina.
1991	Osamosvojitev Slovenije.
1992	Osnovna šola se iz Šercerjeve brigade preimenuje v Osnovno šolo Lovrenc na Pohorju.